

Mestna občina Celje
Komisija mladi za Celje

ŠOLSTVO V SLUŽBI VLADAJOČE STRANKE V PREJŠNJI DRŽAVI

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTOR:

Izidor Slapnik

MENTORICA:

Barbara Arzenšek, prof. geo. in zgo.

Celje, marec 2023

Gimnazija Celje - Center

splošna gimnazija

ŠOLSTVO V SLUŽBI VLADAJOČE STRANKE V PREJŠNJI DRŽAVI

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTOR:

Izidor Slapnik, 4. b

MENTORICA:

Barbara Arzenšek, prof. geo. in zgo.

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2023

POVZETEK

V procesu srednješolskega izobraževanja se mladi osebno izoblikujejo in si ustvarijo svoj pogled na svet. Srečujejo se z različnimi ideologijami, ki predstavljajo skupek idej oz. prepričanj, ki povezujejo neko skupino ljudi. Mladostniki v prejšnji državi niso imeli tovrstnega privilegija, saj je bila v njihovem šolskem sistemu prisotna in dovoljena le ena ideološka struja. Komunistična partija, ki je po drugi svetovni vojni prevzela oblast v nekdanji Kraljevini Jugoslaviji, je z namenom ohranjanja oblasti raztegnila svoje ideološke lovke tudi na šolstvo. Z izdelavo naloge sem poskušal poiskati oprijemljive dokaze, da so bili srednješolci v času druge Jugoslavije ideološko indoktrinirani in raziskati izvor ter zakonitost hora legalis, pravila, ki je dijakom prepovedoval zadrževanje na javnih mestih med deveto oz. deseto uro zvečer in jutrom, ko so odšli v šolo.

V raziskovalni nalogi sem s pregledom obstoječe literature pridobil splošne informacije o šolstvu v prejšnji državi. Z intervjuvanjem nekdanjih dijakov in prosvetnih delavcev, ki so se izobraževali v prejšnji državi, sem poskušal pridobiti čim boljše informacije o prisotnosti ideologije v takratnem učnem procesu. Povezal sem se tudi z vidnejšimi strokovnjaki na področju zgodovine šolstva, od katerih sem pridobil koristne in verodostojne informacije o šolstvu v prejšnji državi. Da bi podatke, pridobljene z intervjuvanjem, še podkrepil z oprijemljivimi dokazi, sem se odločil za pregled arhivskega gradiva Gimnazije Celje - Center v Zgodovinskem arhivu Celje. Ugotovil sem, da je bila ideologija v srednješolskem izobraževanju v prejšnji državi še zelo prisotna, na kar nakazujejo razni zapisi v letnih poročilih. Viri dokazujejo tudi ideološki nadzor Zavoda za šolstvo nad vzgojno-izobraževalnimi institucijami. Glede hore legalis pa sem ugotovil, da je bilo to pravilo še iz časa Avstro-Ogrske in je ostalo v mentaliteti prebivalcev še dolgo po razpadu te države.

Raziskovalna naloga odpira vpogled v razmere in prisotnost ideologije v srednješolskem izobraževanju, ki se je odvijalo v prostorih Gimnazije Celje - Center. Delo v razpravi postavlja definicijo hora legalis in pojasnjuje njene okoliščine. Ob branju lahko dobimo uvid glede prisotnosti socialistične ideologije v šolstvu in si o tem ustvarimo svoje mnenje, predvsem pa se naučimo ceniti, da živimo v pluralni družbi, kjer ne čutimo ideološkega pritiska. Morda pa se ta izvaja in mi tega ne vemo?

Ključne besede: ideologija, (srednje) šolstvo, hora legalis, Jugoslavija

ABSTRACT

Throughout secondary education, youngsters typically encounter different ideologies, which represent a school of thought that connects a group of people together. Young people in the former Yugoslavia did not have that privilege, as only one ideology was allowed in the school system. The Communist Party, which seized power in the former Kingdom of Yugoslavia after the Second World War, extended its ideological influence to education in order to maintain power. While writing a research paper, I tried to find tangible evidence proving that high school students were ideologically indoctrinated during the Second Yugoslavia. I also investigated the origin and legality of “hora legalis” – the rule prohibiting students from staying in public places from nine o'clock in the evening to the early morning when they had to go to school.

As a part of my research, I did a literary review which provided an overview of general information on education in ex – Yugoslavia. By interviewing former students and educators who were educated in ex – Yugoslavia, I tried to get as much information as possible about the presence of ideology in the educational process of the time. I also contacted with prominent experts in the history of education, from whom I acquired valuable and authentic information about education in ex – Yugoslavia. To verify the data obtained in interviews, I decided to examine the archival materials of the Gimnazija Celje - Center, in the Zgodovinski arhiv Celje. I learnt that ideology was very much present in secondary education in former Yugoslavia, as indicated by various entries in the annual reports. The sources also prove that the Institute of Education ideologically controlled educational institutions. Regarding hora legalis, I found that this rule dates back to the time of Austro-Hungarian Empire and remained in the mentality of the inhabitants long after its collapse.

This paper offers an insight into the conditions and presence of ideology in secondary education, particularly at my school, Gimnazija Celje - Center. It provides some definitions of “hora legalis” and explains the circumstances in which it was used. It is full of interesting insights into the presence of socialist ideology in education which has helped me understand the situation better. Above all, we should all learn the fact to appreciate that we live in a plural society where we are not under any ideological pressure. However, we can ask ourselves, whether there is any, ideological pressure but we are simply unaware of it?

Keywords: ideology, (secondary) education, hora legalis, Yugoslavia

ZAHVALA

Zahvaljujem se vsem intervjuvancem, ki so se odzvali na moje povabilo in mi s svojim znanjem, izkušnjami in spomini omogočili, da sem bolje spoznal šolstvo v nekdanji državi.

Strokovnjaki na področju zgodovine šolstva, dr. Medveš, dr. Gabrič in mag. Okoliš so mi s svojim znanjem olajšali delo in mi odprli povsem nov pogled v problematiko s strokovnega vidika. Prof. dr. Rojc, g. Škorjanec in g. Medved pa so mi s svojimi izkušnjami predstavili njihov pogled na proces srednješolskega izobraževanja v prejšnji državi.

Zahvaljujem se mag. Hedviki Zdovc in g. Juretu Zupancu, ki sta mi v Zgodovinskem arhivu Celje pomagala pri iskanju in skeniranju gradiva.

Velika zahvala gre tudi Valeriji Zorko, profesorici slovenščine in sociologije, ki je ob lektoriranju naloge podala svoje mnenje s stališča učiteljice sociologije, saj tema dela odpira tudi razna sociološka vprašanja.

Največjo zahvalo pa dolgujem svoji mentorici Barbari Arzenšek, profesorici zgodovine, ki me je že z razlago pri pouku navdušila za izdelavo naloge. Zahvaljujem se ji za strokovno pomoč pri pisanju naloge in vpeljevanju v raziskovalno delo. Iskrena hvala za priložnost in spodbujanje pri izdelavi naloge. Hvala za Vašo razpoložljivost in da ste se tudi zahtevnih problemov lotevali z optimizmom.

Zahvaljujem se ji tudi za pomoč pri vzpostavljanju stikov z intervjuvanci, v sodelovanju z upravo Gimnazije Celje – Center in Metko Krajnc Sevšek, prof.

Izidor Slapnik

KAZALO VSEBINE

POVZETEK	1
ABSTRACT	2
ZAHVALA	3
KAZALO VSEBINE	4
KAZALO SLIK	5
KAZALO TABEL	6
1 UVOD	7
2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE	7
3 POTEK DELA	8
4 HIPOTEZE	9
5 TEORETIČNI DEL	10
5.1 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA	10
5.2 ZVEZA KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE	12
5.3 ŠOLSKI SISTEM V SR SLOVENIJI	12
5.4 »RELIGIJA JE OPIJ MNOŽIC.«	14
6 PRAKTIČNI DEL	16
6.1 LETNA POROČILA	16
6.1.1 Letno poročilo učiteljsišča v Celju za šolsko leto 1957/58	16
6.1.2 Letno poročilo učiteljsišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967–1968 in ob 20-letnici učiteljsišča v Celju	19
6.1.3 Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70	20
6.1.4 Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74	22
6.1.5 Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76	25
6.1.1 Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77	31

6.1.2	Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta.....	34
	1977–78	34
6.1.3	Letno poročilo ob štiridesetletnici učiteljišča – srednje pedagoške šole v Celju.....	36
6.2	POROČILA OB KONCU ŠOLSKEGA LETA	36
6.2.1	Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78	36
6.2.2	Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79	37
6.3	STATUT	39
6.3.1	Statut učiteljišča v Celju	39
6.3.2	Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju	40
6.4	UČNI NAČRT	41
6.4.1	Učni načrt za učiteljišče	42
7	INTERVJUJI	46
7.1	Intervju z dr. Zdenkom Medvešem	48
7.2	Intervju z dr. Alešem Gabričem.....	57
7.3	Intervju z Jožetom Škorjancem.....	67
7.4	Intervju s Stanislavom Medvedom.....	74
7.5	Intervju z izr. prof. Emilom Rojcem	78
7.6	Intervju z mag. Stanetom Okolišem.....	85
8	RAZPRAVA	92
9	ZAKLJUČEK	99
10	PRILOGE	102
11	LITERATURA IN VIRI.....	117

KAZALO SLIK

Slika 1: red. prof. dr. Zdenko Medveš	48
Slika 2: izr. prof. dr. Aleš Gabrič.....	57
Slika 3: Po intervjuju z izr. prof. Emilom Rojcem	78

Slika 4: mag. Stane Okoliš	85
Slika 5: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1957/57	102
Slika 6: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1959	103
Slika 7: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1959	104
Slika 8: Predmetnik za šolsko leto 1968/69 in 1969/70	105
Slika 9: Ilustracija na notranji strani platnice Letnega poročila Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77, ki prikazuje profil Josipa Broza - Tita	106
Slika 10: Simbolična slika, ki deluje ideološko naravnano ob začetku članka prof. Mojce Utroša	107
Slika 11: Predmetnika gimnazije pedagoške smeri in srednje vzgojiteljske šole iz leta 1957/76.	108
Slika 12: Predmetnika iz Letnega poročila PŠC iz šolskega leta 1977/78.	109
Slika 12: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojno-izobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79.	110
Slika 13: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojnoizobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79.	111
Slika 14: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957.	112
Slika 15: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957.	113
Slika 16: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957.	114

KAZALO TABEL

Tabela 1: Primerjava tem, obdelanih pri marksističnem krožku.....	32
Tabela 2: Primerjava tem, obdelanih pri klubu/krožku OZN.....	33

1 UVOD

»Vojna je mir, svoboda je suženjstvo, nevednost je moč.«

~ George Orwell v distopičnem romanu 1984 (1949)

Vsak posameznik ali skupina ljudi, ki pride na oblast, se na njej želi čim dlje obdržati, za kar poleg podpore vojske potrebna tudi podpora ljudstva. Za oblast bi bilo idealno, če med njimi ne bi bilo nasprotnikov režima. Pri tem ima ključno vlogo šolstvo, saj se osebnost in mišljenje posameznika razvijeta v zgodnjih letih njegovega življenja prav v šolskih klopeh. V Republiki Sloveniji in drugih demokratičnih državah je na srečo ideološko vmešavanje strank v šolski sistem prepovedano, saj si na tem področju pedagoške oz. strokovne avtoritete prizadevajo za čim večjo nepristranskost in politično korektnost. Šolstvo je pereča tema v vsaki demokraciji, saj jo skoraj vsako vmešavanje politike vanj lahko ogrozi. Tudi v slovenskem političnem prostoru smo lahko lansko leto opazili, kako je med šolniki završalo ob vladnem predlogu zakona, ki bi spremenil sestavo sveta zavodov v vzgojno-izobraževalnih ustanovah.

V povojnih letih se je nova komunistična oblast zavedala pomena mladih in se jim skušala čim bolj približati. Imeli so ključno vlogo pri povojni obnovi jugoslovanske infrastrukture in z združevanjem v mladinske delavske brigade, s katerimi so imeli možnost potovati po Jugoslaviji in pomagati pri njeni obnovi in razvoju. Mladina je oblikovala poseben družbeni sloj, ki je bil, tako kot v ostalih komunističnih državah, bolj povezan in organiziran ter veliko manj problematičen kot v povojni zahodni Evropi, kjer so se pojavljali problemi s tako imenovanim *uporništvom brez razloga* v petdesetih in šestdesetih letih prejšnjega stoletja. Danes se nam poraja vprašanje, kaj je bilo to, kar je jugoslovansko mladino držalo skupaj. Je bila to res posledica »duha bratstva in edinstva« ali je le izreden pritisk političnih ter ideoloških institucij dosegel svoj cilj?

2 NAMEN RAZISKOVALNE NALOGE

V raziskovalni nalogi nameravam raziskati vpliva oblasti na šolstvo v povojni Socialistični republiki Sloveniji, predvsem na ideološki ravni. Raziskati želim tudi

nenavadno disciplinsko pravilo, ki bi se nam zdelo danes nepojmljivo - *horo legalis*, ki jo Slovar slovenskega knjižnega jezika opisuje takole:

[hóra legális](#) hóre legális ž (ô-â) šol. *določen čas, po katerem dijaki ne smejo biti na javnih mestih*: za njihovo šolo je *horo legalis* ob desetih zvečer / postrožitev *hore legalis*

Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, dostop 2. 11. 2022.

Omenjena *horo legalis* je bila svoj čas kar najstrožje kaznovana, tudi z izpisom iz šole, zato bi rad pridobil mnenje in izkušnje profesorjev, ki so v času *hore legalis* učili in so lahko kaznovali kršitelje, če so jih ob prepovedani uri videli na javnih mestih.

3 POTEK DELA

Ob ogledu francoskega filma *Polina*, ki govori o bolšojki balerini, mi je v spominu ostala scena, kjer je učiteljica svoje učence učila pravilnega prečkanja ceste. Začela je s pogledom na levo, desno in nato spet na levo ter zaključila s povedjo, da naj otroci pazijo ob prečkanju ceste, saj jih ima njihov vodja rad in ne bi želel, da se komu kaj zgodi. Ob tem sem tudi opazil Stalinov portret na čelu učilnice. Takrat me je začel zanimati vpliv totalitarističnih režimov na šolstvo, tudi na Slovenskem. Svojo profesorico zgodovine sem poprosil za mentorstvo. Že poleti sva se sestala in se pogovorila o omenjeni temi, predlagala mi je nekaj literature, ki sem si jo izposodil v Osrednji knjižnici Celje. Po pregledu sem se lotil postavljanja hipotez in oblikovanja ciljev raziskovalne naloge. Pričel sem z zbiranjem in pregledovanjem dodatne literature, tako da sem dobil vpogled družbene in politične razmere v drugi Jugoslaviji ter osnovne informacije o šolstvu v tistih časih.

Nato je (so) sledil(i) obiski Zgodovinskega arhiva Celje. Najprej sem se seznanil s pravili in načinom arhivskega raziskovanja. Jutra med zimskimi počitnicami sem tako namenil mirnemu in sproščujočemu delu v arhivu, kjer sem odkril razsežnosti ideološkega vpliva na srednje šolanje. V arhivu sta mi bila v veliko pomoč ga. Hedvika Zdovc in g. Jure Zupanc, ki sta mi pomagala pri iskanju in skeniranju oz. reprodukciji gradiva. V arhivu sem proučeval letna poročila, poročili ob koncu šolskega leta, statuta in učni načrt za učiteljske.

Po izvedenem praktičnem delu sem se z mentorico posvetoval in sestavil seznam zelenih intervjuvancev ter vprašanja, ki sem jim želel postaviti. Mentorica mi je pomagala pri navezovanju stikov z njimi. Prošnjo za sodelovanje v intervjuju sem poslal sedmim osebam, na katero se je odzvalo šest kandidatov. Po opravljenih intervjujih je

sledila razprava o hipotezah, ki sem jih bodisi potrdil bodisi ovrgel, svojo odločitev pa sem argumentiral z izsledki raziskave.

4 HIPOTEZE

1. Oblast je ideološko vplivala na srednješolski pouk.

Predvidevam, da bom ob pregledu literature, izvedbi intervjujev in pregledu arhivskega gradiva v Zgodovinskem arhivu Celje lahko odkril pristranskost pouka v času druge Jugoslavije. V slednjem bom najverjetneje zasledil komunistične oz. socialistične ideje, ki temeljijo na idejah nemških filozofov Karla Marxa in Friedricha Engelsa. Pregledoval bom letna poročila s predmetniki, učne načrte, statute in poročila ob koncu šolskega leta.

2. Dijaki v drugi Jugoslaviji niso čutili ideološkega pritiska in pristranskega podajanja snovi, medtem ko so ga profesorji, ki so takrat poučevali, opazili.

Profesorje in dijakе iz časa druge Jugoslavije nameravam povprašati po njihovih spominih na pouk, še zlasti pri »ideološko ranljivih« predmetih, kot so slovenščina, zgodovina, geografija in pri ostalih predmetih, ki jih danes nimamo več v predmetniku, a že v imenu nakazujejo ideološko orientiranost (npr. samoupravljanje s temelji marksizma).

3. Hora legalis ni imela zakonske podlage, bila je le nenapisano pravilo.

Ob intervjuvanju znanih raziskovalcev šolstva na Slovenskem želim pridobiti čim več informacij o hori legalis in izoblikovati njeno definicijo, vključujoč zgodovinsko in ideološko podlago. Intervjuvance bom vprašal po mnenju o njeni učinkovitosti in zakonski podlagi.

4. Večina intervjuvancev nasprotuje ideološkemu vmešavanju politike v šolstvo.

Pričakujem, da se bo večina intervjuvancev na postavljeno vprašanje, če se strinjajo z ideološkim vmešavanjem politike v šolstvo, odzvala nikalno.

5. Današnja Gimnazija Celje - Center je v času druge Jugoslavije (ko se je imenovala Učiteljišče oz. Pedagoški šolski center oz. Srednja pedagoška šola) poleg pouka ponujala različne ideološko orientirane obšolske dejavnosti.

Ob pregledu letnih poročil iz časa druge Jugoslavije pričakujem, da bom v njih našel tudi poročila o obšolskih dejavnostih, ki bodo nakazovala na ideološko indoktrinacijo dijakov.

6. Ideološka usmerjenost se je občutno kazala pri poučevanju slovenščine in zgodovine.

Hipotezo nameravam preveriti z intervjuvanjem in pregledom učnih načrtov v Zgodovinskem arhivu Celje. Menim, da se bo pri slovenščini to opazilo pri obravnavanju in interpretaciji književnikov in njihovih del, pri zgodovini pa pri obravnavi tem, povezanih z zgodovino 20. stoletja.

7. Predmeti, ki jih danes nimamo več na urniku, so bili ideološko obarvani.

Predvidevam, da bom lahko ob pregledovanju predmetnikov opazil, da nekaterih predmetov danes na programu splošne gimnazije nimamo več in ob pregledu učnega načrta zanje ugotovil, da so ideološko orientirani.

5 TEORETIČNI DEL

5.1 SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA

Celoten povojni razvoj v Sloveniji znotraj Jugoslavije je zaznamovalo dejstvo, da je kot najmočnejša politična sila iz vojne izšla komunistična partija, ki se ji je uspelo obdržati na oblasti polnih petinštirideset let. Še pred koncem vojne si je partija utrdila svoj položaj in si ustvarila razmere za prevzem oblasti in izvedbo revolucionarnih ukrepov. Pri tem so sledili Sovjetski zvezi. Izvedli so nacionalizacijo, kolektivizacijo in agrarno

reformo. S poboji in v več sodnih procesih niso obračunali samo s sodelavci okupatorja, ampak tudi s politiki, ki se med vojno niso priključili OF, in s svojimi ideološkimi nasprotniki. Na prvih povojnih volitvah, na katerih opozicija ni sodelovala, je z veliko večino zmagala Ljudska fronta, znotraj katere so prevladujoč vpliv imeli komunisti. Kljub nekaterim nepravilnostim med volitvami pa zmaga ni bila vprašljiva. Ljudska fronta je zaradi medvojnih uspehov in obljubah o pravičnejši družbeni ureditvi uživala večinsko podporo, ki pa je naglo kopnela.¹ Čeprav so govorili o federativni ureditvi Jugoslavije, so utrjevali centralizem. Slovenci smo to najbolj občutili z razpustitvijo slovenske partizanske vojske, v novi enotni vojski (Jugoslovanski armadi – JA, od leta 1951 Jugoslovanski ljudski armadi – JLA) pa se je kot jezik poveljevanja uveljavila srbohrvaščina. Sicer je Slovenija kot ena izmed šestih federativnih republik prvič v zgodovini dobila svojo ustavo (17. februar 1947), svojo vlado in ministrstva, pa tudi uradni grb in zastavo. V ustavi je bila zapisana pravica do samoodločbe vključno s pravico do odcepitve. Kot najvišji organ je Slovenija dobila ljudsko skupščino, prvi redno delujoči slovenski parlament.

Med povojno obnovo so ljudje, zlasti mladi, z velikim navdušenjem in ob množični politični mobilizaciji s prostovoljnim delom obnavljali porušeno domovino. Leta 1947 smo po vzoru Sovjetske zveze uvedli plansko gospodarstvo – petletke in Slovenija se je pospešeno industrializirala in elektrificirala. Kot najbolj razvita republika pa je pomagala pri razvoju ostalih jugoslovanskih republik. Z uvedbo administrativnega socializma tržnega gospodarstva ni bilo več. Spor z Informbirojem (in SZ) leta 1948 je še poslabšal že tako slabe gospodarske razmere in še povečal državno represijo. Nova zaveznikstva smo morali tako iskati na zahodu, pri čemer smo morali izvesti več demokratičnih sprememb. V notranji politiki je tako sovjetski model zamenjal sistem tako imenovanega socialističnega samoupravljanja. V novem sistemu naj bi oblast formalno prevzel delavski razred, medtem ko naj bi državno lastnino v gospodarstvu zamenjala družbena lastnina. Z njo so poleg direktorjev upravljali tudi zaposleni delavci preko t. i. delavskih svetov. Volitve vanje so se začele leta 1950. Leta 1952 sta se formalno ločili državna oblast in KPJ, ki se je preimenovala v Zvezo komunistov Jugoslavije (ZKJ). Preimenovali in prenovili (1953) so tudi Ljudsko fronto, in sicer v Socialistično zvezo delovnega ljudstva (SZDL). V državi pa je bil še vedno enostrankarski sistem, ZKJ je ohranjala nadzor nad vsem dogajanjem v državi in tajna policija (Služba državne varnosti) je vohunila ter preganjala drugače misleče. V

¹ Slovenska kronika 20. stoletja 1941-1945, Nova revija, Ljubljana 1997, str. 93

Jugoslaviji so gojili kult osebnosti in Josip Broz – Tito je bil čaščen kot edini »pravi« predsednik vse do svoje smrti leta 1980.

5.2 ZVEZA KOMUNISTOV JUGOSLAVIJE

Po drugi svetovni vojni je omenjena stranka prevzela oblast nad nekdanjo Kraljevino SHS oziroma nad novoustanovljeno Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo. Stranki je načeloval predsednik Zveze komunistov Jugoslavije in Centralni komite Komunistične partije Jugoslavije. Ta se je delil na ZK Hrvaške, ZK Srbije, ZK Bosne in Hercegovine, ZK Makedonije, ZK Črne gore, ZK Vojvodine, ZK Kosova in ZK Slovenije. Slednja je imela oblast v SR Sloveniji, kjer je živela večina slovenskega prebivalstva. Po boljševiškem vzoru je ZKJ po prevzemu oblasti prepovedala delovanje vseh ostalih strank in tako uvedla enopartijski sistem, v katerem so delovali tudi: zveza borcev, zveza mladine, sindikatov in socialistične zveze delovnega ljudstva, s skupnim imenom družbenopolitične organizacije. Vse naštete organizacije so bile podjarmljene ZKJ in njenim telesom². Temeljna ideološka podlaga te skrajno levičarske stranke sta bila komunizem in t. i. titoizem. Komunizem je doktrina, ki temelji na brezrazredni gospodarsko-družbeni ureditvi, javni lastnini in načelu enakosti med ljudmi. Teoretična utemeljitelja komunizma sta nemška filozofa Karl Marx in Friederich Engels, ki sta v svojem temeljnem delu Manifestu komunistične partije zagovarjala diktaturo proletariata, katere vzpon sta utemeljila z družbeno revolucijo in z razrednim bojem. Njune ideje so bile najbolj uporabljene po drugi svetovni vojni, ko se je komunizem razširil po celem svetu. Titoizem med tem ni predstavljal neke politične doktrine, ampak neko »prakso« socialistične ideje, ki je temeljila na samoupravljanju v drugi Jugoslaviji. Na to državo se večkrat nanašamo z imenom Titova Jugoslavija, kar kaže na kult osebnosti predsednika KPJ, SFRJ in maršala JLA, Josipa Broza - Tita.³

5.3 ŠOLSKI SISTEM V SR SLOVENIJI

Izhodišče razmišljanja novih državnih oblasti po letu 1945 je bilo, da naj bi bili ob primernih pogojih vsi državljani sposobni dokončati primarno stopnjo šolanja in da bi morali vse več mladim omogočiti nadaljevanje šolanja.⁴

² Enciklopedija slovenske državnosti in ustavnosti. Nova univerza, 2023.

³ Čepič, Z. Titoizem in konec Jugoslavije. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik 56, številka 2, str. 165-181.

⁴ Štih, P. et. al. Temelji slovenstva. 2. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2021, str. 273

Prvi dve povojni leti so se v šolah privajali na nove razmere, za tem pa se je v šolstvu zvrstilo ogromno šolskih reform, s katerimi si ga je oblast želela podrediti svojim potrebam. Okoliš (2008) navaja, da se je šolstvo režimski in državni ideologiji vedno in povsod podrevalo. Oblastniki so potemtaka za glavni cilj šolstva imeli podporo režimu in vzgojo mladine po ideoloških načelih komunizma. Tako je na Slovenskem KPS (kasneje ZKS) na svojih kongresih potrjevala smernice, ki so določale razvoj šolstva, ki jih je pripravljala šolska komisija pri centralnem komiteju KPJ (ZKJ). Šolske reforme so se izvajale zelo dosledno, čemur so nasprotovali mnogi strokovnjaki. Že leta 1953 je bila ustanovljena Komisija za reformo šolstva. V naslednjih letih je organizirala široko razpravo, v kateri je sodelovala množica pedagoških delavcev, ki je bila pri prepričevanju politikov, v katero smer naj gre razvoj šolstva, enkrat bolj in drugič manj uspešna. Poleg teh različnih pogledov pa so na nadaljnje odločitve vplivale še razlike med jugoslovanskimi republikami. Junija 1958 je bil sprejet Splošni zakon o šolstvu, ki je opredelil le enotno šolsko shemo od osnovne do visoke stopnje in omogočil prehodnost med istovrstnimi stopnjami šol po vsej državi. Šolska shema je določila enotno osemletno šolanje na primarni stopnji, štiriletno srednjo šolo in stopenjski študij na visokošolski stopnji. Zakonodaja za posamezne vrste šol, kako torej ta sistem vpeljati v prakso, je bila v pristojnosti posameznih republik. Teoretično naj bi bilo torej vsem omogočeno enotno osemletno šolanje, kar je zahtevalo uvedbo predmetnega pouka v višjih razredih za vso šolajočo se mladino. Za predmetni pouk v višjih razredih osnovnih šol je bilo treba izobraziti novo generacijo učiteljev. Reforma, izpeljana v petdesetih in šestdesetih letih 20. stoletja, je bila najboljšežnejša prenova šolstva na slovenskem ozemlju v zgodovini. Natančneje je določila tudi obveznosti financerjev, kar je spodbujalo naložbe v šolstvo. Sistemsko je uvedla tudi izobraževanje ob delu. Na splošno si je Slovenija prizadevala dvigniti splošno izobrazbo prebivalstva. Čim več mladim je poskušala omogočiti vpis na srednjo šolo. Zaradi idejnih vzrokov niso bile več v ospredju gimnazije, temveč strokovne šole, v katerih naj bi se šolal strokovni kader za gospodarstvo. S strokovno maturo jim je bilo omogočeno nadaljevanje šolanja v terciarnem šolstvu. Delež dijakov na strokovnih šolah je tako naraščal, na gimnazijah pa padal. Za nekaj časa so celo ukinili gimnazijsko maturo.⁵

Komunistična oblast si je torej najbolj prizadevala sebi v prid izobraziti takrat najmnogičnejšo kmečko in delavsko mladino. Zaradi ideoloških nasprotij pa je, kot

⁵ Temelji slovenstva (avtorji P. Štih, L. Vidmar, J. Kosi, A. Gabrič), Cankarjeva založba, Ljubljana, 2021, str. 273-5

navaja Okoliš (2008), šola z ideološko zgrajenimi in ustrahovanimi učitelji izvajala pravi ideološki rasizem, saj so bili otroci nasprotnikov ideje komunizma izpostavljeni zasmehovanju in izživljanju ideološko indoktriniranih učiteljev. Poleg tega so ti otroci bili večinoma sirote, saj so bili njihovi očetje po vojni likvidirani, sami pa niso bili upravičeni do štipendije, izbire poklica ali mednarodne humanitarne pomoči, ki je prišla v državo.

V povojnem obdobju do leta 1948 je imela na jugoslovansko šolstvo velik vpliv Sovjetska zveza, po sporu Tito-Stalin pa je jugoslovansko šolstvo začelo dobivati neko svojo karakteristiko. Repe (1999) v svojem predavanju *Podobe iz življenja Slovencev v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni* navaja, da so cilj vzgoje in izobraževanja postali »čuvanje, utrjevanje in razvijanje demokratičnih, socialističnih in nacionalnih pridobitev osvobodilne borbe«. Šolstvo je bilo vsekakor podvrženo marksistično-leninistični ideologiji, na kar kaže tudi vrsta ukrepov izpeljanih v šolstvu in sama podlaga povojnega šolstva.

5.4 »RELIGIJA JE OPIJ MNOŽIC.«

Eden od pomembnih ideološko naravnanih ukrepov je bila odstranitev kakršnegakoli vpliva cerkve, ki je bila do tedaj v šolstvu zelo dejavna. Katoliška cerkev in cerkveni redovi so imeli v lasti večino zasebnih šol na Slovenskem, te so bile poleg ostalih zasebnih šol podržavljene že poleti 1945. Za razliko od ostalih komunističnih strank po svetu je bila KPJ še dokaj tolerantna do Katoliške cerkve, saj ji ni podržavila semenišč. Kljub milejši politiki do Cerkve kandidatom za duhovnike ni bilo lahko, saj so bili deležni hudega pritiska, da bi šolanje opustili. Teološka fakulteta v Ljubljani, ki je bila ena ustanoviteljic univerze, je bila iz nje leta 1952 izločena. Do tega leta je bil tudi verouk v šolah dovoljen, a le kot izbirni predmet, na katerega so morali starši svoje otroke osebno prijaviti, kjer pa jim je bilo to odsvetovano. Okoliš (2008) navaja, da so takratne moralne in šolske avtoritete, torej učitelje, vrednotili po tem, kako uspešni so bili pri izkoreninjanju verouka in posledično tudi obiska nedeljskega bogoslužja.

Po kriterijih oblasti je bil za učiteljski poklic najbolj primeren tisti, ki je imel prave, oblastem vsečne idejno-politične kvalitete, ki so se kazale v uresničevanju marksističnega pogleda na svet. V tistem času je bilo učiteljstvo tretirano kot

poslanstvo, ne pa kot poklic, zato so bili v povojnih letih pod drobnogledom oblasti, kako udejanjajo svoje poslanstvo.

6 PRAKTIČNI DEL

Z namenom, da bi našel oprijemljive dokaze ideološkega vmešavanja komunistične oblasti v šolski sistem, sem pričel s pregledovanjem in analiziranjem zgodovinskih virov fonda Gimnazije Celje – Center v Zgodovinskem arhivu Celje. Pregledal sem letna poročila iz let 1957/78, 1968/69 in 1969/70, 1970–74, 1975/76, 1976/77, 1977/78 ter jubilejno Letno poročilo ob štiridesetletnici delovanja zavoda, poročili ob koncu šolskih let 1977/78 in 1978/79, Statut učiteljišča iz 1965 in Statut pedagoške gimnazije iz leta 1969 in tudi Učni načrt za učiteljišče iz leta 1957.

6.1 LETNA POROČILA

6.1.1 Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957/58

Že v prvem letnem poročilu, ki sem ga prebral, torej v Letnem poročilu učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957–58,⁶ sem na šesti strani zasledil nagovor okrožnega šolskega nadzornika in pisatelja Frana Roša, ki je bil prebran 17. maja 1958 v Celju na slavnostnem zborovanju ob 10- obletnici učiteljišča v Celju z naslovom Slovenski učitelj v borbi za napredek. Ob branju tega sem opazil, da je bil izrazito ideološko indoktriniran, kar potrjujejo naslednji citati:

»V naši preteklosti se je družba spreminjala. V stoletjih je prerastla iz fevdalnega v kapitalistični red in šele nedavno skozi NOB pristopila h graditvi socialističnega družbenega reda. /.../ Interesi izkoriščevalske manjšine so se končno poraženi umaknili interesom večine, to je skupnosti delovnih ljudi in nastajajoče brezrazredne družbe.«⁷

Že v začetku Roševega govora je razvidno, da je socialistični oblasti naklonjen, saj povečuje vrednost socialistične družbe in upravičuje njeno prisotnost s tem, ko pravi, da je to interes delovne večine, ki se je končno znebila okov, dosedanjih kapitalističnih oblastnikov. Omenjen je tudi izraz »brezrazredna družba«, kar je ena temeljnih idej komunizma oziroma socializma.

»Boj med Katoliško in Narodno napredno stranko za oblast nad slovenskim ljudstvom je bil v svojih oblikah nenačelen, oseben in gnusen. /.../ Po svojem nastopanju proti proletariatu v obrambi svojih razrednih koristi pa je Narodno napredna stranka postala

⁶ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957–58.

⁷ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 6.

še celo reakcionarnejša od klerikalcev. /.../ Tej je Ivan Cankar pokazal pot v Socialnodemokratsko stranko.«⁸

»Leta 1909 so na Kranjskem neomejeno zavladali klerikalci. Segali so po moralno najogabnejših sredstvih, da so si podredili liberalni del učiteljstva. Na gnilobo tega mračnega časa in njene družbe je v mnogih svojih delih pokazal Ivan Cankar, pri tem seveda ni mogel mimo najbednejše usode slovenskega učitelja.«⁹

»Zlom Avstro-Ogrske je prinesel večini Slovencev (brez primorskih in koroških) vključitev v kraljevino SHS, ki pa je ignorirala ljudske težnje. Kapitalistično izkoriščanje, politično in nacionalno zatiranje, centralizem, brezpravnost delavskega razreda in naposled odkrita vojaškofašistična diktatura so v ljudstvu ubijali ljubezen do države.«¹⁰

Opazimo lahko, kako je govorec slovensko zgodovino pristransko interpretiral. Poudarjal je pomen NOB in ne ravno naklonjeno govoril o predvojnih strankah in oblastnikih, ki niso bili naklonjeni komunistični stranki. Opazimo lahko tudi čustveno plat govora, ki s podarjanjem slabosti prejšnjih sistemov in poudarjanjem pomena ljudstva v poslušalcih vzbuja zanimanje in naklonjenost.

»Nova svoboda je sprostila šolo vseh okovov, ki so jo nekoč težili, ko ni mogla v polni meri služiti našemu delovnemu človeku. /.../ Šola socialistične družbe ima svoje posebne važne naloge in cilje, ko vzgaja in bogati z znanjem našega novega človeka. Pri tem še in še odstranjujemo povsod usedline preteklosti zlasti v borbi za višjo človekovo moralo v odnosih znotraj družbe. Uporno se borimo za višji ljudski življenjski standard, za blaginjo našega delovnega človeka.«¹¹

»V socialistični domovini – socialistični učitelj kot oblikovalec prosvetljenega in kulturnega socialističnega človeka – to je cilj slovenskega učitelja in smoter njegovega dela.«¹²

Proti koncu svojega govora Roš poveljuje in hvali nov sistem, katerega cilj naj bi bil višji življenjski standard, t. i. blaginja delovnega človeka. Skozi svoj govor poveljuje tudi pomen dela in delavnosti, kar je, po mojem mnenju, ideološko orientirano, saj je bil temelj komunistične oblasti delavski razred, katerega zaščitnica naj bi bila ravno

⁸ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljskega združenja v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 9.

⁹ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljskega združenja v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 9.

¹⁰ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljskega združenja v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 10.

¹¹ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljskega združenja v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 12.

¹² SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljskega združenja v Celju za šolsko leto 1957–58, str. 12.

komunistična partija. Prav tako stopnjuje tudi sovraštvo do prejšnjega sistema in poudarja, da je namen šolstva tudi odstranitev kapitalističnih vrednot in idej, ki jih je na otrocih pustil šolski sistem v prejšnji državi.

Alojzija Gostečnik, profesorica filozofije in pedagogike, je v istem Letnem poročilu napisala v poročilo o delovanju Mladinske organizacije na šoli. Omenjala je, da se je organizacija zelo povezovala z vodstvom pionirske organizacije in se udeleževala na javnih kulturnih in političnih prireditvah. Pravi tudi: »Ideološko delo se odvija v obliki predavanj, debat in posebnega študija. Svojevrstna oblika je marksistični krožek, ki se sestaja redno vsakih štirinajst dni. Poleg tega je vsako soboto šesta ura posvečena mladinskemu delu. Ta čas je izpolnjen z obravnavo organizacijskih problemov ali predavanj ideološkega značaja.«¹³

Opažam, da so učitelji razumeli, da je poleg izobraževanja njihova naloga tudi ideološka indoktrinacija dijakov. Temu so bile namenjene tudi mesečne delovne sobote, kjer izvajali razna predavanja z marksističnimi/komunističnimi vsebinami. Spodbujali so tudi različne ideološko usmerjene zunajšolske dejavnosti, kot je npr. marksistični krožek.

Objavljeni so tudi naslovi pisnih nalog pri pouku slovenskega jezika. Med njimi sem našel nekaj takih, ki so bili po moji presoji ideološko orientirani: Pomen oktobrske revolucije za izkoriščano človeštvo, Fevdalno nasilje nad tlačani v naši ljudski pripovedni pesmi, Pridobitve oktobrske revolucije za nadaljnji razvoj človeške družbe in sožitje narodov, Oktobrska revolucija – pot k napredku in enakopravnosti narodov sveta in Oktobrska revolucija – začetek novega obdobja v razvoju človeštva.¹⁴ Vsi naslovi niso ideološko sporni, med njimi so tudi taki, ki obravnavajo še danes pereče vsebine. Lahko pa predpostavljam, da so morali učenci ob pisanju šolske naloge pisati v luči socialističnih idej, ki so jim bile predstavljene pri pouku, a tega z gotovostjo ne morem trditi, saj v arhivskem gradivu nisem našel primerov ocenjenih šolskih nalog.

Ob pregledu predmetnika za učiteljišče (priloga 1) sem opazil predmete, katerih že imena napeljujejo k temu, da imajo ideološko podlago. Njihovo vsebino bom ugotavljal ob pregledu učnih načrtov v nadaljevanju naloge. Eden izmed njih je temelj družbene in državne ureditve FLRJ, katerega so dijaki imeli v petem letniku, trikrat tedensko (redno šolanje na učiteljišču je takrat namreč trajalo pet let). Poleg tega so od drugega

¹³ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957-58, str. 25 in 26.

¹⁴ SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957-58, str. 30.

do četrtega letnika imeli dvakrat tedensko predmet predvojaška vzgoja (v drugi Jugoslaviji se je predmet poučeval do leta 1973), njegov namen pa je bil vzgoja o osnovnih oblikah obrambe domovine in o vojaških veščinah. Predmet so večinoma poučevali upokojeni ali rezervni časniki JLA.

S premeti v šolskem kurikulumu si je prejšnja oblast najverjetneje želela pridobiti čim več privržencev, s tem ohranjati status quo in si zagotoviti ideološki monopol ter ohranitev na oblasti. Ob pregledu seznama zaposlenih na šoli sem poskušal ugotoviti, kateri od učiteljev je poučeval omenjena predmeta, saj sta me zanimala njihova stroka in delovna doba, s pomočjo katere bi ugotavljal, ali so bili ustrezno izšolani v času socializma.

6.1.2 Letno poročilo učiteljišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967–1968 in ob 20-letnici učiteljišča v Celju

Ob branju Letnega poročila učiteljišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967–1968 in ob 20-letnici učiteljišča v Celju¹⁵, ki je izšlo leta 1968 v Celju, sem prav tako opazil ideološke sledove prejšnjega sistema.

Predmetnik za učiteljišče, ki je bil v veljavi od leta 1959, vsebuje manj ur predmeta Temelji družbene ureditve (prej Temelji družbene in državne ureditve FLRJ), saj so ga imeli dijaki v četrtem (ne več v petem) letniku le dve uri tedensko. V tem letnem poročilu pa se je prav tako kot predmetnik za učiteljišče na strani 11 pojavil tudi predmetnik za gimnazijo pedagoške smeri, ki med drugimi vsebuje tudi naslednje predmete: uvod v sociologijo s temelji družbeno-politične ureditve, ki so ga imeli tako v tretjem kot četrtem letniku dvakrat tedensko, tehnično vzgojo z delom v proizvodnji, ki so jo dijaki imeli od prvega do tretjega letnika, in predvojaško vzgojo, ki je bila na urniku dijakov tretjega in četrtega letnika dvakrat tedensko. Predmetnik je tudi opremljen s pripisom, da je bilo za delo v proizvodnji določenih 14 dni. (priloga 2 in 3)

Predmet tehnična vzgoja z delom v proizvodnji je bil izrazito ideološki, saj je bil njegov cilj, da bodočim intelektualcem predstavi fizično delo, ki ga je sistem prevzel kot svojo vrednoto. Dijaki so tako opravljali delovno prakso v okoliških tovarnah. Tako naj bi se naučili, da je vsako delo enakovredno. Predvojaška vzgoja je imela prav tako ideološko podlago, saj je bila sestavljena iz praktičnega in teoretičnega dela, pri katerem se je utrjeval patriotizem in se širila socialistična ideja bratstva in enotnosti.

¹⁵ SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967-1968 in ob 20-letnici učiteljišča v Celju.

Prof. Emil Rojc, ki je bil med letoma 1970 in 1974 tudi ravnatelj šole, poroča o delu Zveze mladine Slovenije, ki ji v prvi vrsti pripisuje vlogo »idejnovzgojne organizacije mladih, s ciljem doseči vsestransko družbeno-politično in samoupravno aktivnost dijakov na šoli.«¹⁶ Omenjeni profesor je bil tudi mentor marksističnega krožka, ki je bil po njegovih besedah na pobudo šolskega komiteja ZSM obnovljen v začetku šolskega leta 1967/68. Namen krožka je bil združiti tisti del mladine na šoli, ki kaže globlji interes in željo po obravnavanju aktualnih družbenih, političnih, ekonomskih in kulturnih problemov. Poleg tega je bil namen krožka tudi ta, da potrebno ideološko-politično znanje in širši pogled na družbo tistim mladincem, ki so se odločili za vstop v Zvezo komunistov.¹⁷

Opazimo lahko, da je bilo na šoli zagotovljeno, da so se lahko vsi politično angažirani dijaki izobraževali na temo aktualnih problemov in politike, pri čemer jim je bila večinoma predstavljena aktualna, to je socialistična ideologija. Sami se najverjetneje niso zavedali pomanjkanja pluralnosti, saj so bili navajeni prejemati le enostranske informacije. Opazimo lahko tudi pomembnost mladinskih organizacij, ki so s svojim delovanjem utrjevale socialistične ideje in vrednote pri mladih.

6.1.3 Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70

Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70¹⁸ vsebuje predmetnik,¹⁹ pri katerem sem opazil predmeta: uvod v sociologijo s temelji družbene ureditve ter predvojaška vzgoja (dve uri tedensko za dijake tretjega in četrtega letnika). Razvidno je, da so dijaki šele višjih letnikov dobili ideološko obarvane predmete, če ne štejemo ostalih predmetov, ki jih imamo v predmetniku še danes (zgodovina, filozofija, slovenščina ...), kjer so lahko učitelji tudi poudarjali socialistični družbeni red. (priloga 4)

V opisu zgodovinske in zemljepisne zbirke je profesor Lado Pavliha navajal: »Učna pomagala v zgodovinski zbirki so še razmeroma skromna. /.../ Zbirka ima trenutno 14

¹⁶ SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljsišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967–1968 in ob 20-letnici učiteljsišča v Celju, str. 17.

¹⁷ SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljsišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967–1968 in ob 20-letnici učiteljsišča v Celju, str. 20.

¹⁸ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70.

¹⁹ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 7.

stenskih zemljevidov, 3 za antično zgodovino, največ pa za zgodovino srednjega veka. Za novejšo zgodovino zemljevidov ni, razen za jugoslovanske dežele v 19. in začetku 20. stol., za NOB in zgodovinski atlas NOB.«²⁰

Iz Pavlihovih navedb lahko sklepamo, da so bili zgodovinarski kabineti večinoma dobro opremljeni z zemljevidi NOB in tistimi z začetka 20. stoletja, kar nakazuje na to, da je oblast namenjala več pozornosti in sredstev novejši, predvsem partizanski zgodovini, kot pa ostalim obdobjem.

Mentor mladinske organizacije Mitja Žnidaršič, sicer profesor glasbe, poroča, da je ZMS delovni načrt idejno vzgojnega dela izvajala na razrednih urah, kjer so z obravnavanjem raznih tem širili dijakova obzorja in oblikovali svetovni nazor na najbolj neposreden način.²¹

Vodja krožka OZN, profesor Lado Pavliha navaja obdelane teme pri omenjenem krožku, ki se je zaradi majhne udeležbe občasno povezoval z marksističnim krožkom. Te so: odnosi med Bolgarijo in SR Makedonijo, Zahodna Nemčija po volitvah in njena politika do vzhodnoevropskih držav, odnosi med ZSSR in LR Kitajsko, notranje spremembe v ČSSR, osnovne teze socializma, Che Guevara in kubanska revolucija, kriza na bližnjem vzhodu in OZN, Lenin in oktobrska revolucija, Indokina in velesile ter vloga neuvrščenih držav v sodobnem svetu – s posebnim ozirom na priprave za 3. konferenco šefov teh držav.²²

Ob pregledu tem sem ugotovil, da so se te nanašale predvsem na države vzhodne Evrope oz. države komunističnega bloka ter hladno vojno. Od desetih tem, o katerih so udeleženci krožka razpravljali, je le ena taka, ki s svojim imenom ne namiguje na te teme, to je kriza na bližnjem vzhodu in OZN (pa še ta je lahko bila predstavljena enostransko). Ostale teme se večinoma posvečajo zunanji in notranji politiki socialističnih in komunističnih držav ter usvajanju socialistične ideologije ter prepoznavanju razrednega boja v takratni zunanjepolitični situaciji.

²⁰ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 14.

²¹ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 18.

²² SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 20.

Profesor sociologije Emil Rojc je vodil marksistični krožek in v uvodu svojega poročila zapisal: »Marksistični krožek je kot tradicionalna oblika idejno-političnega usposabljanja dijakov deloval predvsem na študijskih sestankih, po potrebi pa tudi na sestankih občinskega aktiva komunistov – srednješolcev.«²³ V nadaljevanju poroča, da je krožek razpravljal o naslednjih temah: stališča ZKJ do mednarodnih vprašanj, razvoj filozofske misli, dialektika, marksistični pogled na aktualno politično situacijo, ob 100-letnici rojstva Lenina in socialna federacija.

»Poleg tega so člani krožka sodelovali v okviru aktiva komunistov – srednješolcev pri obravnavi gradiva za II. Sejo občinske konference ZKS Celje, ki je obravnavala položaj mladih v občini./.../ Šola je s pomočjo članov marksističnega krožka lepo proslavila 100-letnico Leninovega rojstva. V ta namen je bila urejena vitrina na stopnišču s slikami iz Leninovega življenja in dela, v vseh razredih pa so dijaki posvetili po dve do tri razredne ure predavanjem o Leninu. /.../ Razstavo so si ogledali vsi razredi pod vodstvom profesorjev in pokazali veliko zanimanje za osebnost velikega revolucionarja. Knjige so hodili prebirat v odmorih in v prostih urah še posamezniki, tako da je razstava dosegla svoj namen.«²⁴

Po tem poročilu o pripravljene razstavi za 100-letnico Leninovega rojstva lahko vidimo to ironijo, da je pri pouku zgodovine primanjkovalo učnih materialov za več zgodovinskih obdobj, medtem ko je imela šola dovolj materiala za pripravo manjše razstave o Leninu. Po mojem mnenju so profesorji posvetili tudi sorazmerno veliko število razrednih ur za izobraževanje o ruskem komunističnem revolucionarju.

6.1.4 Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74

Že v uvodnem članku Letnega poročila pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74²⁵ z naslovom Pedagoški šolski center Celje danes in jutri takratni ravnatelj Emil Rojc piše takole: »Prvič, želeli smo doseči presnovo notranjega življenja in dela šole v smeri doseganja ustvarjalnejšega odnosa mladih do učenja in iskanja lastnih poti do spoznanj, na temelju marksističnih idejnih zasnov.«²⁶

²³ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 20.

²⁴ SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70, str. 20.

²⁵ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74.

²⁶ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74, str. 5.

V navedenem letnem poročilu lahko vidimo predmetnik za gimnazijo pedagoške smeri in srednjo vzgojiteljsko šolo. Na gimnaziji pedagoške smeri lahko opazimo, da se predmetnik od prejšnje izdaje letnega poročila (1969) ni preveč spremenil, saj ostajata predmeta sociologija in družbena ureditev SFRJ ter obramba in zaščita še vedno dvakrat tedensko na urniku tretješolcev in maturantov, pri čemer je pri tretješolcih dvakrat tedensko le v enem polletju, v drugem pa le enkrat tedensko. Pri predmetniku srednje vzgojiteljske šole pa lahko opazimo, da je prisotna le obramba in zaščita, ki je pri maturantih v enem polletju enkrat več na teden kot pri gimnazijskih maturantih.²⁷

V poročilu o marksističnem krožku mentorica prof. Irena Mrvič piše: »Na skupnih predavanjih domačih in zunanjih predavateljev so člani krožka podrobneje spoznali: filozofsko oblikovanje dialektičnega materializma in njegov akcijski program marksizem; nastanek in oblikovanje KPJ ter težave njenega delovanja med obema vojnama; vprašanje revolucije in evolucije v današnjem svetu; religijo in njeno sedanjo dejavnost; oblikovanje novih družbenih odnosov v naši družbi; vlogo družbeno-političnih organizacij v našem samoupravnem socialističnem sistemu; vlogo in pomen sredstev javnega obveščanja v naši družbeni sedanjosti; vsebinske posebnosti VII. Kongresa ZKS in X. kongresa ZKJ.«²⁸ Prof. Mavričeva navaja, da so poleg predavanj udeleženci pripravili še seminarske naloge z naslednjimi naslovi: politika neuvrščenosti, Karl Marx in njegovo teoretično delo, osvobodilna gibanja v svetu, V. I. Lenin in njegovo delovanje, Tito, delo in vloga, razvoj socialistične miselnosti v okviru demokracije in šovinizem (opredelitev in oblikovanje tega pojava) ter samoupravljanje in njegova današnja podoba.

Mentorica v nadaljevanju omeni, da se je krožek, tako kot vsi marksistični srednješolski krožki, povezoval z OK ZMS Celje ter je bil član MC pri KZS Celje, prav tako pa veliko sodelovali z RC MK v Ljubljani. Omenja pa tudi, da je za potrebe krožka nastala manjša knjižnica, ki je vsebovala dela 28 marksističnih avtorjev. Dijake tudi pohvali: »Aktivno so sodelovali tudi v svojih razrednih sredinah in prispevali svoj delež k pripravam in sprejemu 17 dijakov v ZK.«²⁹

²⁷ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74, str. 13.

²⁸ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74, str. 19.

²⁹ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74, str. 19.

Pri omenjenem članku oz. poročilu lahko opazimo izrazito agitacijo profesorjev, ki so s svojim enostranskim poučevanjem in promoviranjem socialistične ideologije v ZK privabljali nove, mlade člane. Tukaj je bil najverjetneje prisoten problem diskriminacije oz. dvojnih standardov v odnosu učitelja do učencev, ki so bili člani ZK in tistimi, ki niso bili. Obenem pa moramo razumeti tudi dijake, ki so se ZK pridružili, saj je bil to edini način, da bi postali politično aktivni, saj se v drugo stranko kot ZK tako niso mogli včlaniti.

Prof. Lado Pavliha piše o delovanju šolskega kluba OZN, kjer so profesorji in dijaki pripravljali predstavitve na naslednje trditve: 4. konferenca neuvrščenih držav v Alžiru, Vojna na Bližnjem vzhodu, Vojna na Bližnjem vzhodu – gospodarske posledice, Ob dnevu človekovih pravic, Problem slovenskih narodnih manjšin v Italiji in Avstriji, Osvobodilna gibanja v Afriki, Politika neuvrščenosti in Jugoslavija, Bližnji vzhod in Ženevska konferenca, Italijanska nota v zvezi s cono B, Izredno zasedanje generalne skupščine OZN.³⁰

V primerjavi s temami, ki so jih dijaki pri krožku OZN obdelovali v prejšnjih šolskih letih (1968–1970), lahko opazimo, da so dodali malo več nacionalnih tem, kot sta problem slovenskih narodnih manjšin v Italiji in Avstriji ter italijanska nota v zvezi s cono B. Posvečali so se tudi temam, ki niso bile tako izrazito povezane z Jugoslavijo in komunističnim taborom, npr. temi ob dnevu človekovih pravic in izredno zasedanje generalne skupščine OZN. Iz nabora pa so tako izginile teme, ki so se navezoval na ZSSR, ČSSR, LR Kitajsko in Cheja Guevaro. V ospredju pa še vedno ostaja jugoslovanska zunanja politika, torej politika neuvrščenih in prepoznavanje razrednega boja v takratnih aktualnih razmerah.

Na pisnem delu zaključnih izpitov, ki so potekali med 19. in 22. 6. 1974, sem opazil nekaj naslovov za esejska vprašanja, kot so »Letošnji kongresi ZK – potrditev enotnosti, samoupravljanja in neuvrščenosti« ali pa »Porquoi j'ame ma patrie Yugoslave?«³¹

³⁰ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74, str. 19.

³¹ SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970 – 74, str. 39.

6.1.5 Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76

Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76³² že na prvi strani vsebuje Titovo sliko in s Kovičevo kitico, ki se glasi:

»Rodil se je v Zagrebu belem
Otrok sredi otrok,
Njegovo edino bogastvo
bilo je dvoje rok.«

Prispevek prof. Janeza Plahutnika in prof. Andreje Tomec z naslovom Zbor delovnih ljudi in njegova vloga v samoupravljanju: »Zbor delovnih ljudi je imel skoti vse leto jasno izhodišče, da mora biti naš zavod socialistično angažirana vzgojna ustanova, ker le takšna si lahko prizadeva in dosega socialistično samoupravno usmeritev mladine, da bi dobili ustrezne rezultate. Na šoli smo posvečali posebno pozornost poučevanju novega predmeta: samoupravljanju s temelji marksizma; razpravljali pa smo tudi o pomenu celodnevne šole in usmerjenega izobraževanja ter o didaktičnih novostih sodobnega poučevanja posameznih predmetov. /.../ Naše delo je bilo usmerjeno tudi k vsebinski obogatitvi mladinske interesne dejavnosti (mladinske ure, marksistični krožek, klub OZN, povezave šole z okoljem itd.) /.../ ves čas je ZDL stremel k družbenopolitičnemu usposabljanju članov kolektiva ob sodelovanju z OO ZKS in osnovno organizacijo sindikata... /.../ posebni poudarek smo namenili idejni naravnosti vzgoje in izobraževanja. /.../ Bitka za socialistično zavest mladine se postavlja kot bitka za perspektivo našega samoupravnega socializma. Prizadevamo si za to, da vzgojimo mladega človeka v pravega graditelja samoupravnega socializma, da bo znal spoštovati delo in budno čuvati našo enotnost.«³³

V zgornjem prispevku opazamo, kako so se tudi učitelji zavedali pomembnosti mlajše generacije in njenega vpliva na tedanjo ter nadaljnjo oblast. Ugotovimo lahko, da je bil velik poudarek na vzgajanju socialističnega človeka, ki bo prispeval k obstoju socialistične družbe, k ideji bratstva in enotnosti. Pravi, da je bitka za socialistično zavest mladih enaka bitki za perspektivo našega samoupravnega socializma, kar v človeka, še posebej z uporabo pojma »našega« vpliva na bralčeva domoljubna čustva.

³² SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975-76.

³³ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 11.

Zasledil sem tudi Poročilo delovanja odbora za splošno ljudsko obrambo (v nadaljevanju SLO). Pedagoškega šolskega centra v Celju za šolsko leto 1975/76. V njem je tudi pojasnjen namen tega odbora: »Odbor za SLO v našem centru izvaja svojo dejavnost po vsakoletnem načrtanem programu dela. Delovni načrt odbora za SLO temelji na zakonu o ljudski obrambi, zakonu o splošnem ljudskem odporu ter na strokovnih navodilih Zavoda za šolstvo SRS. Delo odbora za SLO temelji na: vzgojno-izobraževalnem, obrambno-vzgojnem, idejno-političnem in zaščitno-varstvenem področju dela. Izredno pomembno področje dela odbora za SLO je patriotska socialistična vzgoja, ki temelji na revolucionarnih tradicijah, moralnoetičnih in drugih prvinah NOB. Vrednote in izkušnje NOB moramo naprej razvijati in jih prek ustreznih oblik bogatiti in prenašati na mlajšo generacijo tako, da jih bo sprejela kot svojo osebno kvaliteto. /.../ Nosilec takega delovanja je Zveza socialistične mladine Slovenije.«³⁴

V predmetnikih (priloga 7) opazimo, da dijaki srednje vzgojiteljske šole nimajo več predmeta obramba in zaščita, tako kot ga imajo gimnazijci pedagoške smeri, imajo pa vsi dijaki na urniku samoupravljanje s temelji marksizma.³⁵

V prispevku o zgodovinski zbirki lahko opazimo: »Zgodovinska zbirka ima trenutno 25 stenskih zemljevidov, 101 diafilm, 17 zgodovinskih atlasov, 5 folij za grafoskop in 200 diapozitivov (Življenje in delo predsednika Tita).«³⁶

Razvidno je, da je spet velik poudarek na materialu, ki opisuje življenje in delo Josipa Broza – Tita, okoli katerega je bil takrat zgrajen kult osebnosti. Žal mi je, da ni napisano, iz katerega zgodovinskega obdobja je največ posameznega materiala, predvidevam pa, da ga je bilo največ iz novejše zgodovine in NOB. Že dejstvo, da je le za teh 200 pozitivov navedeno, v katero poglavje zgodovine sodijo.

V poročilu o delu OO ZSMS na PŠC lahko opazimo, da je imel ZSMS vlogo idejnovzgojne in politične organizacije mladih, ki skuša doseči vsestransko družbeno politično in samoupravno aktivnost dijakov na šoli. Poleg tega lahko v poročilu tudi opazimo: »Delo OO ZSMS temelji na razrednih skupnostih. Ker je na PŠC 27 oddelkov, in je potrebno delo le-teh nadzorovati, je bil izdelan primer mladinskega zvezka, ki ga urejuje mladinski aktivist.«³⁷

³⁴ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 13.

³⁵ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 18.

³⁶ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 20.

³⁷ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 23.

V poročilu aktiva mladih komunistov PŠC sem zasledil, da »bi ZK svojo vlogo čim dosledneje uveljavila in se usposobila zanjo bo organizirano in zavestno skrbela za pomladitev članstva ter sprejemanje novih mlajših članov. Ti novi člani svežijo njeno akcijo in njen idejnopolitični ter miselni odnos do novih vsakodnevnih družbenih problemov. Že drugo leto v okviru OOZK PCŠ delujejo komunisti kot aktiv. Vanj je vključenih 36 dijakov, ki imajo svoj letni program dela.«³⁸

Na šoli sta delovala tudi marksistična krožka, prve (za dijake prvih in drugih letnikov) in druge stopnje (za dijake višjih letnikov), ki sta razpravljala o naslednjih temah: uvodni razgovor o delu in programu dela krožka, osebni in družbeni interesi, vloga in pomen časopisa »Komunist«, marksizem in kultura, religija in religioznost v naši družbi, razgovor o knjigi »Religija in mi« avtorja Z. Rotarja, individualna in kolektivna zaščita, usmerjeno izobraževanje, delovne brigade in njihov pomen, vloga dobrega obveščanja v samoupravni družbi, marksizem in revolucija, Cankar – sodobnik naših dni, vloga družbenopolitičnih organizacij, Jugoslavija in dejavnost neuvrščenosti, jugoslovanski marksizem v svetu, Komunistična partija Jugoslavije in komunistične partije po svetu, marksizem kot ideologija delavskega razreda, mladi pedagoški delavci kot člani ZK.

³⁸ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 23.

Tabela 1: Primerjava tem, obdelanih pri marksističnem krožku

Šolsko leto	1968–69 in 1969–70	1970–74	1975–76	1977–78 (krožek mladi komunisti)
Teme obdelane pri krožku	- Stališča ZKJ do mednarodnih vprašanj - Razvoj filozofske misli - Dialektika, marksistični pogled na aktualno politično situacijo - Ob 100-letnici rojstva Lenina - Socialna federacija	- Filozofsko oblikovanje dialektičnega materializma in njegov akcijski program - Marksizem - Nastanek in oblikovanje KPJ ter težave njenega delovanja med obema vojnama - Vprašanje revolucije in evolucije v današnjem svetu - Religija in njena sedanja dejavnost - Oblikovanje novih družbenih odnosov v naši družbi - Vloga družbeno-političnih organizacij v našem samoupravnem socialističnem sistemu - Vloga in pomen sredstev javnega obveščanja v naši družbeni sedanjosti - Vsebinske posebnosti VII. kongresa ZKS in X. kongresa ZKJ - Politika neuvrščenosti - Karl Marx in njegovo teoretično delo, - Osvobodilna gibanja v svetu - V. I. Lenin in njegovo delovanje - Tito, delo in vloga - Razvoj socialistične miselnosti v okviru demokracije - Šovinizem (opredelitev in oblikovanje tega pojava) - Samoupravljanje in njegova današnja podoba	- Osebni in družbeni interesi - Vloga in pomen časopisa »Komunist« - Marksizem in kultura - Religija in religioznost v naši družbi - Razgovor o knjigi »Religija in mi« - Individualna in kolektivna zaščita - Usmerjeno izobraževanje - Delovne brigade in njihov pomen - Vloga dobrega obveščanja v samoupravnih družbi - Marksizem in revolucija - Cankar — sodobnik naših dni - Vloga družbenopolitičnih organizacij - Jugoslavija in dejavnost neuvrščenosti - Jugoslovanski marksizem v svetu. - Komunistična partija Jugoslavije in komunistične partije po svetu - Marksizem kot ideologija delavskega razreda - Mladi pedagoški delavci kot člani ZK	- Štipendijska politika - Razmere na Kitajskem po smrti Mao-Ce-Tunga - Socialistični odnosi na vasi in današnja kmetijska politika - Statut ZK - Vloga ZK v usmerjenem izobraževanju - Bistvene karakteristike in sklepi 8. kongresa ZK Slovenije

Zaključimo lahko, da je marksistični krožek obravnaval tako filozofsko in sociološko kot ekonomsko podlago marksizma. Dijaki so pri krožku spoznavali marksizem, socializem in komunizem ter prisotnost teh idej doma in po svetu. Velik poudarek je bil na kultu

osebnosti Tita in Lenina ter razrednem boju doma in po svetu. Krožek je bil, kot že ime napeljuje, ideološko orientiran, saj je v ospredje postavljala filozofijo Karla Marxa in obravnaval svetovne probleme s socialističnega zornega kota.

Kot prejšnja leta je tudi med leti 1975/76 deloval klub OZN, ki je obravnaval naslednje teme: frankistična Španija, razpad portugalskega kolonialnega imperija, jugoslovanska emigracija, bližnji vzhod – razplet najnovejših dogodkov, konferenca zunanjih ministrov neuvrščenih držav v Limi, Avstrijska državna pogodba in izpolnjevanje 7. člena, Helsinška konferenca o evropski varnosti in sodelovanju, Palestinci in njihov boj skozi zgodovino, Gerald Ford – 38. predsednik ZDA, Generalni sekretarji OZN, ameriški imperializem in Indokina, politika neuvrščenosti in priprava na 5. konferenci neuvrščenih v Colombu.³⁹

³⁹ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 25.

Tabela 2: Primerjava tem, obdelanih pri klubu/krožku OZN

Šolsko leto	1968–69 in 1969–70	1970–74	1975–76	1977–78
Teme obdelane pri krožku	- odnosi med Bolgarijo in SR Makedonijo - Zahodna Nemčija po volitvah in njena politika do vzhodnoevropskih držav - Odnosi med ZSSR in LR Kitajsko - Notranje spremembe v ČSSR - Osnovne teze socializma - Che Guevara in kubanska revolucija - Kriza na bližnjem vzhodu in OZN - Lenin in oktobrska revolucija - Indokina in velesile - Vloga neuvrščenih držav v sodobnem svetu s posebnim ozirom na priprave za 3. konferenco šefov teh držav	- 4. konferenca neuvrščenih držav v Alžiru - Vojna na Bližnjem vzhodu - Vojna na Bližnjem vzhodu – gospodarske posledice - Ob dnevu človekovih pravic - Problem slovenskih narodnih manjšin v Italiji in Avstriji - Osvobodilna gibanja v Afriki - Politika neuvrščenosti in Jugoslavija - Bližnji vzhod in Ženevska konferenca - Italijanska nota v zvezi s cono B - Izredno zasedanje generalne skupščine OZN	- Frankistična Španija - Razpad portugalskega kolonialnega imperija - Jugoslovanska emigracija - Bližnji vzhod – razplet najnovejših dogodkov - Konferenca zunanjih ministrov neuvrščenih držav v Limi - Avstrijska državna pogodba in izpolnjevanje 7. člena - Helsinška konferenca o evropski varnosti in sodelovanju - Palestinci in njihov boj skozi zgodovino - Gerald Ford – 38. predsednik ZDA - Generalni sekretarji OZN - Ameriški imperializem in Indokina - Politika neuvrščenosti in priprava na 5. konferenco neuvrščenih v Colombu	- Zunanjepolitična vprašanja - Vprašanje razorožitve in miru - blokovska delitev itd.

Krožek oz. klub OZN se je v začetku posvečal zunanje- in notranjepolitičnim temam, državam komunističnega tabora, skozi leta pa je začel tudi vedno bolj posvečati globalnim in nacionalnim tematikam. Krožek ni bil tako ideološko obarvan kot marksistični, a spet ne moremo trditi, da je bil ideološko nevtralen, ker so še vedno prevladovalе teme s socialističnim ozadjem, še posebej primeri razrednega boja. Krožek se je večkrat tudi povezoval z marksističnim, kar ga naredi še manj ideološko nevtralnega.

Napisani so tudi naslovi pri zaključnem izpitu iz slovenščine iz leta 1976, kjer so imeli dijaki izmed ponujenih možnosti tudi: »Brez svobode ni miru! Je pa v sedanjih razmerah tudi res, da brez miru ni svobode!« (Tito, 1964).⁴⁰

Naslov mi je pritegnil pozornost, ker bi lahko bi aktualen tudi danes. Nanj bi se dalo zelo dobro razglablјati in bi bil mogoče primeren tudi za kakšen današnji srednješolski esej.

6.1.1 Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77

Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77⁴¹ se začne s sliko stranskega profila maršala Josipa Broza – Tita z njegovim podpisom (priloga 5).

Članek prof. Mojce Utroša, opremljen s sliko, ki nosi ideološko naravnano simboliko (priloga 6), že v začetku vsebuje idejno naravnane elemente. Članek nosi naslov Družbenopolitično in idejno oblikovanje mladih, v katerem avtorica piše: »Mlad človek, človek v svetu iskanj, možnosti, odločitev in poti je gotovo tisti kapital, ki ga je treba s primernim pedagoškim delom pravilno in zdravo usmeriti življenje. Vzgojiti ga v pravega graditelja samoupravnega socializma, v človeka, ki bo znal spoštovati delo in vse tiste moralno-politične vrednote, ki so jih priborile generacije pred njim, je gotovo ena najtežjih in hkrati najprijetnejših nalog, s katerimi se srečujemo na Pedagoškem šolskem centru. V želji, da dobijo mladi že v času šolanja ustrezno socialistično samoupravno usmeritev in da zapustijo center kot ljudje, ki bodo doživljali delo resnično kot inkarnacijo svojega bivanja, je organiziranih vrsta izvenšolskih aktivnosti, ki dopolnjujejo samo pedagoško delo.«⁴²

»Eno najodgovornejših funkcij je tudi v tem šolskem letu uspešno opravila osnovna organizacija Zveze komunistov. Njeni člani so skrbeli za lastno idejnopolično usposabljanje na študijskih sestankih, kjer so obravnavali aktualna svetovna družbenopolitična dogajanja (konferenca v Colombu, evrokomunizem), problematiko jugoslovanske družbene stvarnosti (manjšina na Koroškem, priprave na kongrese ZK) in problematiko dela in življenja na Pedagoškem šolskem centru (finančna

⁴⁰ SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975–76, str. 57.

⁴¹ SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77.

⁴² SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77, str. 5.

problematika, splošni ljudski odpor, samouprava dijakov na šoli ...), vodili in vključevali mlade v Zvezo komunistov ter skrbeli za njihovo izobraževanje, izdelali program in poskrbeli za počastitev jubilejnih obletnic, za usmerjanje učencev v splošni ljudski odpor, za analizo pomembnejših aktivnosti dijakov in za aktiviranje njihova samouprave. Vse naloge so bile uspešno opravljene in uspehi kažejo, da primerno delo z mladimi, ki so dovzetni za mnoga vprašanja in probleme, nujno obrodi bogat sad.

Sistematično sta bistrila idejno življenje učencev še dva krožka. To sta marksistični prve in druge stopnje. Medtem ko so bili v marksistični krožek prve stopnja vključeni v glavnem dijaki prvih in drugih letnikov, ki so se seznanjali z osnovnimi pojmi marksizma nasploh, je druga stopnja poglobljala družbenopolitično vedenje in izdajala glasilo – BILTEN MARKSISTIČNEGA KROŽKA. Ta aktivnost je bila zlasti potem, ko so našli najprimernejšo obliko delovanja tako uspešna, da je ponesla glas o marljivosti in dovzetnosti dijakov za vsa družbenopolitična vprašanja po vsej celjski regiji. Izdali so dvanajst številčk glasila na približno stodvajsetih straneh. Razen tega so se udeležili tekmovanja o poznavanju mednarodnega delavskega gibanja, ki ga je organiziral Občinski center marksističnih krožkov v Celju in zasedli prvo mesto. Člana krožka prve in druge stopnje sta se udeležila – kot predstavnika krožka na Pedagoškem šolskem centru – republiškega seminarja, ki ga je organiziral Republiški center marksističnih krožkov v Luciji pri Portorožu.«

Iz zadnjega odstavka je razvidno, da marksistični krožek ni bil le posebnost PŠC, pač pa vsesplošna značilnost v slovenskem šolskem prostoru. Obstajal je namreč Republiški center marksističnih, ki je povezoval marksistične krožke po SRS in SFRJ.

»Osnovna oblika delovanja obeh krožkov so bila organizirana predavanja, ki so jih popestrili tudi ugledni družbenopolitični delavci in novinarji iz Ljubljane.

Tudi aktiv mladih komunistov je z rednim delom dokazal, da so mladi, ki se odločajo za vstop v Zvezo komunistov, dovolj zreli, da se zavedajo dolžnosti in odgovornosti, ki jih postavlja družba pred njih. Razen idejno-političnega izobraževalnega seminarja za kandidate za vstop v Zvezo komunistov in za novo sprejete člane so bila redna oblika delovanja predavanja, na katera so se tudi prijazno odzvali mnogi zunanji predavatelji. Prijetno je bilo opazovati rast in razvoj sposobnosti za polemično razpravljanje, ki je prišlo najlepše do izraza, ko so dijaki samostojno vodili sestanke in

razpravljali o problemih, kot so delovanje samoupravnih organov na šoli, idejni odkloni v naši družbi, malomeščanstvo in podobno.

Klub OZN je delal redno skozi vse leto in če pogledamo teme, ki so jih imeli na programu delovnih sestankov vidimo, da so take, katerih poznavanje je potrebno vsakomur in prispeva k poznavanju problemov sodobnega sveta (npr. Osimski sporazum, jugoslovanska emigracija, avstrijska državna pogodba itd.).

Za primerno delo v razrednih skupnostih, zlasti za kvalitetne mladinske ure, je skrbela osnovna organizacija ZSMS. Njeno prisotnost je bilo čutiti pri vseh šolskih in izven šolskih aktivnostih, saj je bil njen program, ki so ga sprejeli takoj na začetku šolskega leta, tako obsežen in natančen, da je ni bilo dejavnosti, kjer se ne bi dalo čutiti dobrega mentorstva te organizacije. Razen skrbi za kvalitetne mladinske ure so v prvih letnikih skrbeli za aktivizacijo mladih in za kadrovanje v osnovno organizacijo ZSMS. Trudili so se tudi za izboljšano in okrepljeno sodelovanje z Občinsko konferenco ZSMS Celje in Šolsko dijaško skupnostjo. Po tehtnem premisleku so izbrali dvanajst dijakov za republiško priznanje, ki ga podeljuje Republiška konferenca ZSMS 1000 najboljšim dijakom iz vse Slovenije.

Z delom osnovne organizacije ZSMS se je tudi letos prepletalo delo Šolske dijaške skupnosti, katere naloga je reševanje problemov in skrb za čim boljše delovanje centra. Med najuspešnejše opravljene naloge letošnjega šolskega leta pa lahko gotovo prištejemo tudi uspele oddelčne konference, na katerih so vodenje prevzeli dijaki. Po trije delegati so na konferenci poročali o učnem uspehu, aktivnosti, disciplini in problemih v svoji razredni skupnosti. Te konference so dosegle svoj namen, saj so med učenci vzbudile občutek samokritičnosti in odgovornosti. Poročati o svojih uspehih, neuspehih in težavah je namreč dosti težje, kot to prepustiti nekemu drugemu, na primer razredniku.

V letošnjem šolskem letu je Odbor za ljudsko obrambo in družbeno samozaščito na centru pripravil in izvedel obrambni dan. To je bilo pravzaprav samo skrajno nazorno ponazorilo obrambne dejavnosti, ki teče skozi vse šolsko leto in katere odmev je tudi vključitev 150 dijakov-prostovoljcev v teritorialne enote svojih občin.

Obrambni dan je bil skrbno in natančno pripravljen, izvedena je bila vaja civilne zaščite. Prikazano je bilo reševanje poškodovancev, gašenje požara in izveden umik iz Celja. Učencem so vojaki celjske garnizije prikazali taktično vajo ZASEDA in jih seznanili s pehotnim orožjem.

Na obrambnem dnevu se je izkazala tudi organizacija Rdečega križa, saj je s svojimi izurjenimi ekipami prve pomoči omogočila hitro in varno evakuacijo ranjencev iz Centra. Dejstvo, da je v Rdeči križ vključenih 89,7 % vseh učencev na šoli, postavlja to organizacijo med najštevilčnejše. Po izvolitvi odbora in določitvi programa, ki je obsegal vse od ureditve omarice, krvodajalske akcije, predavanj ob svetovnem dnevu zdravja, tečajev prve pomoči in nege dojenčka, vključevanje v akcije Rdečega križa, evidentiranje brigadir v brigado Rdečega križa, pomoč pri organiziranju občinskega in republiškega tekmovanja ekip prve pomoči do dopisovanja s pobratenim občinskim odborom Rdečega križa Pančevo – vse te akcije so bile kvalitetno izvedene – moremo ugotoviti, da je bilo delo tudi te organizacije na centru v preteklem golskem letu nadvse uspešno.«⁴³

Citiran članek prikazuje večletno ideološko indoktriniranje dijakov, ki so ga izvajale šolske oblasti. Zavedali so se, kako pomembno vlogo pri oblikovanju mladostnikovih političnih nazorov imajo učitelji in je to preko njih to tudi izrabljala. Članek je pritegnil mojo pozornost, ker je avtorica članka zelo natančno povzela cilje in način delovanja sistema, kako oblikovati mladega človeka. Le ugibamo lahko, koliko ideološke indoktrinacije je zahtevala država in koliko so jo profesorji izvajali samoiniciativno.

6.1.2 Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78

Pri pregledu Letnega poročila Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78⁴⁴ sem opazil naslednje ideološko orientirane elemente:

V delu, kjer so zbrana poročila družbenopolitičnih in samoupravnih organov na Pedagoškem centru Celje (PŠC), je zapisano tudi delo Osnovne organizacije ZK PŠC, ki je, kakor navaja prof. Janko Križnik, štela 63 članov. V njenem okviru je delovala tudi organizacija Mladih komunistov, ki je štela 28 članov. Poroča, da so v počastitev dneva JLA sprejeli 11 novih članov in iz vrst profesorjev in dijakov. Obravnavali so tudi aktualne notranje in zunanje politične teme, samoupravne odnose, realizacijo zakona o združenem delu na šoli ter kongresne materiale. Proti koncu šolskega leta je bilo v njihove vrste sprejetih 10 mladih komunistov.⁴⁵

⁴³ SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77, str. 5-8.

⁴⁴ SI_ZAC/1126/005/001/00007, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78.

⁴⁵ SI_ZAC/1126/005/001/00007, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78, str. 12.

Prof. Mojca Utroša poroča o delovanju Mladih komunistov v šolskem letu 1977/78. Udeleženci krožka so pripravljali seminarje in izobraževanja za kandidate za sprejem v omenjeno organizacijo. Pravi: »Dijaki so tako z zanimanjem prisluhnili predavanju o štipendijski politiki, o razmerah na Kitajskem po smrti Mao-Ce-Tunga, predavanju o socialističnih odnosih na vasi in današnji kmetijski politiki, o statutu ZK, predavanju o vlogi ZK v usmerjenem izobraževanju, o bistvenih karakteristikah in sklepih 8. kongresa ZK Slovenije, razen tega pa so profesorji na nekaj sestankih odgovarjali kandidatom za sprejem v ZK na individualna vprašanja.«⁴⁶

Tudi v tem letnem poročilu poročajo o delovanju krožka OZN, ki je v tem letu obravnaval teme, kot so zunanjepolitična vprašanja, vprašanje razorožitve in miru, blokofske delitve itd. Poročilo se konča: »Krožek je skušal to neinformiranost in nezainteresiranost razbiti, toda brez uspeha. Upamo, da bo drugo leto bolje.«⁴⁷

S to zaključno povedjo nam da avtor misli, da mogoče krožek OZN le ni deloval z namenom ideološkega indoktriniranja, pač pa je bil njegov namen informirati dijake in jim dati možnost analiziranja in razpravljanja o globalnem svetovnem dogajanju. Teme so res bile vezane bolj na tabor komunističnih držav. Prebivalci SFRJ so imeli več informacij o aktualnih razmerah v državah komunističnega bloka kot pa zahodnega, kapitalističnega. Možno je tudi, da je profesor, ki je vodil omenjeni krožek, izbral take teme, da bi se izognil morebitnim težavam s šolsko inšpekcijo.

V predmetniku (priloga 8) lahko opazimo nov predmet, poimenovan Samoupravljanje s temelji marksizma. Uvedli so ga z reformo socialističnega sistema leta 1974, ko je bila sprejeta nova ustava in spremenjeno ime države. Predmet je na šoli poučeval učitelj, kjer poleg imena piše abs. FSPN, kar pomeni, da je bil absolvent Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo, današnji FDV. To je le podkrepilo trditev, ki sem jo izvedel v enem od intervjujev, da so ideološko obarvane predmete večinoma poučevali diplomanti sociologije. Poleg tega predmeta se poimensko zdita ideološko obarvana še proizvodno tehnična vzgoja ter obramba in zaščita.

⁴⁶ SI_ZAC/1126/005/001/00007, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78, str. 19.

⁴⁷ SI_ZAC/1126/005/001/00007, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977–78, str. 22.

6.1.3 Letno poročilo ob štiridesetletnici učiteljišča – srednje pedagoške šole v Celju

V Letnem poročilu ob štiridesetletnici učiteljišča – srednje pedagoške šole v Celju⁴⁸ sem zasledil članek z naslovom Samoupravna in družbeno politična organiziranost, kjer prof. Irena Benedičič oriše dotedanja prizadevanja OO ZK in zapiše kritično opazko: »Treba pa je zapisati, da postaja ZK za mlade na naši šoli zaradi gospodarskih in političnih problemov v naši družbi vsako leto manj zanimiva. Medtem ko se je v šolskih letih 1981/82, 1982/83 vključevalo v ZK okrog 40 učencev, se je to število v zadnjih letih znižalo na 2,3 učenca v šolskem letu. Kljub temu nadaljujemo z evidentiranjem in mlade komuniste vključujemo v delo naše OOZK«. ⁴⁹

V tem zapisu lahko opazimo, da je po Titovi smrti navdušenje nad idejo bratstva in enotnosti začelo upadati, pa tudi članstvo v ZK za dijake ni bilo več mamljivo. Kljub prizadevanjem OOZK na PŠC za vključitev mladih v ZK je število na novo včlanjenih v šolskem letu izrazito padla.

6.2 POROČILA OB KONCU ŠOLSKEGA LETA

6.2.1 Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78

Prvo poročilo ob koncu šolskega leta, ki sem ga pregledal, je iz šolskega leta 1977/78⁵⁰, naslovljeno na Zavod SR Slovenije za šolstvo. Razdeljeno je na pet sklopov in sicer:

1. Organizacijsko kadrovske osnove vzgoje in izobraževanja
2. Samoupravna organiziranost in samoupravni odnosi
3. Uresničevanje vzgojnoizobraževalnih smotrov
4. Pedagoško delo ravnatelja, drugih strokovnih organov in aktivov
5. Odprti problemi v zvezi z preobrazbo srednjega šolstva v usmerjeno izobraževanje⁵¹

V drugem sklopu je moja pozornost pritegnil člen 2. 4. »Učni zbor Pedagoškega šolskega centra je družbenopolitično aktiven. Posebno pomemben je prispevek članov kolektiva na političnem, kulturnem in športnem področju.« Zaradi izrazitega poudarjanja ideološkega indoktriniranja dijakov mi je bil zanimiv tudi člen 2. 8., ki se

⁴⁸ SI_ZAC/1123/005/001/00008, Letno poročilo ob štiridesetletnici učiteljišča – Srednje pedagoške šole v Celju.

⁴⁹ SI_ZAC/1123/005/001/00008, Letno poročilo ob štiridesetletnici učiteljišča – Srednje pedagoške šole v Celju, str. 47.

⁵⁰ SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78.

⁵¹ SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78, str. 1.

glasi: »Vsi učenci centra so vključeni v ZSMS, številni pa je tudi aktiv mladih komunistov. Mladinska organizacija je pripravila program mladinskih ur, bila je pobudnik in organizator vključevanja mladine centra v delovne akcije na šoli ter v delovnih brigadah, z glasilom "Informator" je obveščala svoje člane o vseh aktualnih problemih, dajala navodila za delo v oddelkih, jih seznanjala za širšo družbeno problematiko, skrbela za primerno udeležbo članstva ob različnih manifestacijah in proslavah jubilejev.«⁵²

V tretjem sklopu mi je zaradi opisovanja enega od ideološko usmerjenih predmetov, ki ga danes nimamo več na urniku, pozornost pritegnil člen 3. 5., ki pravi: »Splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti posvečamo v zadnjih letih posebno skrb. Učenci so množično vključeni v teritorialne enote, usposablajo se za delo v reševalnih ekipah, delujejo v obrambnem krožku, vsako leto pa gredo na dvodnevni pohod (transverzala). Vsako leto organiziramo obrambni dan, na katerem sodelujejo tudi predstavniki JLA ter gasilci; organiziran je bil ogled orožja ob sodelovanju pripadnikov JLA.«⁵³

V četrtem sklopu sem pri členu 4. 3. opazil, da »so na sejah pa so obravnavali tudi aktualno družbenoekonomsko in politično problematiko, razpravljali o idejnem oblikovanju mladine itd. Učiteljski zbor je deloval homogeno in njegovo delo lahko ocenimo kot zelo uspešno.«⁵⁴

6.2.2 Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79

Poročilu ob koncu šolskega leta 1978/79⁵⁵ z arhivsko številko je priložena tudi dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojno-izobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79 (priloga 9 in 10). Ta dispozicija predvideva pet sklopov:

1. Materialno-kadrovska problematika
2. Vzgojno-izobraževalna problematika, ki vsebuje več elementov, ki kažejo izrazito ideološko orientiranost:
 - a. »zasnovanost vzgojno-izobraževalnega dela na marksističnih osnovah«
 - b. »usposabljanje mladih za splošni ljudski odpor, varnost in družbeno samozaščito ...«
 - c. »negovanje tradicij NOB: vsebina, oblike in metode dela učiteljev in vzgojiteljev v vzgojno-izobraževalnih organizacijah in domovih za

⁵² SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78, str. 4 in 5.

⁵³ SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78, str. 6.

⁵⁴ SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78, str. 9.

⁵⁵ SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79.

učence pri negovanju tradicij NOB (pouk, ekskurzije, pohodi po poteh partizanskih enot, tekmovanja, razgovori z borci NOB, skrb za spomenike NOB, aktivni učencev za negovanje tradicij NOB idr.)«

3. Samoupravna organiziranost in delegatski sistem ter podružbljanje vzgoje in izobraževanja
4. Posebni problemi, odprta vprašanja in predlogi za njihovo rešitev
5. Kaj pričakuje vzgojno-izobraževalna organizacija od pedagoške službe v šolskem letu 1979/80?⁵⁶

Zelo veliko pozornost mi je tako pritegnil napisano poročilo ob koncu šolskega leta, saj zavzema izrazito ideološko stališče:

»Učni zbor v celoti, še posebej pa strokovni aktivni, so problematiki idejnega usmerjanja učencev ter zasnovanosti vzgojno-izobraževalnega dela na marksističnih temeljih posveti potrebno skrb. /.../ Glede na to, da v učnem zboru prevladujejo komunisti, drugi člani zbornice pa so neposredno usmerjeni, lahko ocenjujemo, da so v pedagoški praksi vsakodnevno vzgajali mladino, bodoče pedagoške delavce v napredne idejno-marksistično naravnane in angažirane družbene delavce. Kljub angažiranosti in zavestnem vzgojnem delovanju vseh pedagoških delavcev centra pa je manjši del dijakov (podatki strokovno svetovalne službe v centru) svetovnonazorsko idealistično usmerjen, kar je posledica vzgoje doma in okolja, v katerem žive. Razredniki, strokovni svetovalni delavci ter vodstvo šole individualno obravnavajo te primere, še posebno, če gre za verske aktivnosti, v katere vključuje duhovščina mladino.«⁵⁷

Na točko, navezujočo se na negovanje vrednot NOB, uprava šole odgovarja takole:

»V skladu z delovnih načrtom šole ter podrobnimi učnimi načrti posameznih predmetov negujemo tradicije NOB z naslednjimi dejavnostmi:

- proslave ob spominskih dnevih,
- razstave knjig, dokumentov, slikovnega materiala v šoli,
- organizirano in načrtno obiskovanje Muzeja revolucije v Celju,

⁵⁶ SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79, dispozicija za izdelavo poročila vzgojno-izobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79, str. 1 in 2.

⁵⁷ SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79, str. 2 in 3.

- ekskurzije pri predmetu zgodovina: na Pohorje, Rog, Dražgoše, v Belo Krajino, k Urhu in v druge partizanske kraje – učenci pripravijo krajšo proslavo ter spregovore o zgodovinskih dogodkih,
- ekskurzije maturantov načrtujemo tako, da med potjo po Jugoslaviji obišejo znamenite kraje iz NOB,
- učenci se vključujejo v tekmovanja, pohode po poteh partizanskih enot in druge aktivnosti, ki jih organizira ZSMS, ZB in drugi,
- poleg operne predstave, učenci enkrat letno v Ljubljani obišejo tudi muzej revolucije.«⁵⁸

V dopisu, kjer Zavod za šolstvo SRS postavlja Pedagoškemu šolskemu centru priporočeno zgradbo letnega poročila, lahko opazimo državni nadzor nad ideološki delovanjem vzgojno-izobraževalnih ustanov. Zavod je namreč zahteval, da mu PŠC nekako zagotovi oz. dokaže, da deluje v skladu z vladajočo ideologijo in vzgaja mladino v socialističnem duhu, ter gradi novega delovnega socialističnega človeka.

6.3 STATUT

6.3.1 Statut učiteljišča v Celju

Pri prebiranju Statuta učiteljišča v Celju iz leta 1965⁵⁹ sem pri 135. členu zasledil nekaj dolžnosti dijaške in oddelčne skupnosti, ki se mi zdele zanimive in še danes aktualne: »vzpodbujanje dijake k samostojnosti, zavestni disciplini in odgovornosti za njihovo delo in uspeh v šoli ter pomoč profesorjem pri uresničevanju vzgoje in izobraževanje,/.../ razvijanje tovarištva med dijaki, medsebojna pomoč pri učenju in drugem delu, lepo vedenje v šoli in zunaj nje, čut za osebno čast in ugled šole.«⁶⁰

»Če učitelj obiše dijaka na domu, mora dobiti soglasje staršev ali njihovih namestnikov, v izjemnih primerih pa tudi brez tega soglasja.«⁶¹

⁵⁸ SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79, str. 4.

⁵⁹ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju.

⁶⁰ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 36 in 37.

⁶¹ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 39.

V 164. členu piše, da mora vsak član delovne skupnosti opravljati neke naloge, med katerimi sta tudi »spoštovati delovne tovariše in pospeševati tovarištvo med člani svoje delovne skupnosti; varovati uradno tajnost.«⁶²

V 173. členu je zapisano: »predvojaško vzgojo lahko (poučuje) tudi tisti, ki ima srednješolsko izobrazbo in najmanj 10-letno prakso v poučevanju tega predmeta pod pogojem, da ima status rezervnega oficirja v JLA.«⁶³

Pozornost mi je pritegnil člen 174, ki pravi: »Pri uresničevanju izobraževanja in smotra šole ter pri izbiri sodobnih metod učno-vzgojnega dela je profesor samostojen.«⁶⁴ Zanimivo je, da se je na neki deklarativni ravni učiteljem dopuščala svoboda pri izbiri učnih ciljev in metod.

Zaradi svojega političnega ozadja je zanimiv tudi 274. člen, ki določa pogoje za opravljanje ravnateljskega poklica. To so »... kdor izpolnjuje pogoje profesorja srednje šole, ima najmanj desetletno prakso v prosveti, se odlikuje s pedagoškim, organizacijskim in družbeno-političnim delom in je moralno neoporečen.«⁶⁵ Predvsem zadnja besedna zveza »moralno neoporečen« nam da misliti, kaj bi to lahko pomenilo.

O nadzorstvu govori 332. člen, ki pravi: »Prosvetno-pedagoško lahko nadzoruje šolo po pooblastilu občine poseben zavod za prosvetno-pedagoško službo. Ta zavod lahko nadzoruje šolo tudi po pooblastilu širše družbene skupnosti.«⁶⁶

Člen 334: »Da se omogoči dijakom vsestranski družbeni, poklicni, kulturni, tehniški in telesni razvoj, delujejo na šoli: ZKJ, ZMS, Športna društva, KPD Svoboda, aktiv RK, Planinsko društvo, Počitniška zveza, Klub OZN.«⁶⁷

6.3.2 Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju

V Statutu gimnazije pedagoške smeri v Celju iz leta 1969⁶⁸ sem razbral naslednje, ideološko obarvane elemente:

Že v tretjem členu sem, med naštetimi osnovnimi vzgojno izobraževalnimi nalogami gimnazije, zasledil nekaj ideološko obarvanih: »seznanja učence z bistvom naše samoupravne družbene skupnosti in jih uporablja za opravljanje samoupravnih funkcij;

⁶² SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 45.

⁶³ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 48.

⁶⁴ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 48.

⁶⁵ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 79 in 80.

⁶⁶ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 94.

⁶⁷ SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju, str. 95.

⁶⁸ SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju.

/.../ vzgaja učence v duhu enakopravnosti, bratstva in enotnosti narodov Jugoslavije in v pripravljenosti za obrambo njene neodvisnosti, v duhu spoštovanja drugih narodov, mednarodne solidarnosti delovnih ljudi in miru na svetu.«⁶⁹

Tako lahko že na drugi strani statuta opazimo poudarjanje pomembnosti delovnega ljudstva in ideje »bratstva in enotnosti«. Omenjeni nalogi sta navedeni kot dve osnovni nalogi gimnazije oz. gimnazije pedagoške smeri.

V 49. členu je kot peto pedagoško načelo napisano naslednje: »tovarištvo, kolektivno zavest in zavestno disciplino za pravilno in aktivno vraščanje v družbeno življenje;«⁷⁰

Ob pregledu pravilnika, navezujočega se na šolski koledar (člen 56), sem opazil, da so bili pouka prosti, med drugimi, naslednji dnevi:

- »29. in 30. november – dan republike,
- od vključno 27. do vključno 30. aprila – ustanovitev OF,
- 25. maj – dan mladosti«⁷¹

Zanimivo se mi zdi, da je bil celo rojstni dan predsednika Tita pouka prost dan.

V 57. členu so navedeni tudi spominski dnevi, ki so:

- »24. oktober – dan združenih narodov,
- 7. oktober – obletnica oktobrske revolucije,
- 22. december – dan Jugoslovanske ljudske armade,
- 8. marec – dan žena,
- 9. maj – dan zmage,
- dan gimnazije in drugi spominski dnevi, ki jih določi zbor delovna skupnosti.«⁷²

Iz navedb spominskih dni, ki so jih obeleževali, je razvidno, da je oblast utrjevala spomin na zmago nad okupatorjem v drugi svetovni vojni. Ideološki pa se mi je zdel 7. oktober, ki na SFRJ kot tako ni imel posebnega vpliva oz. pomena, ampak na komunistična gibanja po svetu.

6.4 UČNI NAČRT

⁶⁹ SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju, str. 2.

⁷⁰ SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju, str. 18.

⁷¹ SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju, str. 20.

⁷² SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju, str. 21.

6.4.1 Učni načrt za učiteljišče

Že v začetku Učnega načrta za učiteljišče iz leta 1957⁷³ sem pri opisu predmeta pedagogika zasledil drugo točko, ki nosi naslov Smoter in naloge vzgoje: »Družbena odgovornost vzgojnih smotrov. Socialistični vzgojni smoter: Vsestranski razvoj človeka. Pojem in naloge telesne, umske moralne estetske in delovne vzgoje. Skladnost vseh vrst vzgoje.«⁷⁴

V četrti točki je podrobneje opisana moralna vzgoja, ki vsebuje naslednje: »Naloge moralne vzgoje: Vzgoja patriotizma. /.../ Razlaganje aktualnih političnih dogodkov. Razvijanje tovariških odnosov med otroki različnih narodnosti. Razvijanje spoštovanja do vsega naprednega človeštva. Razvijanje ljubezni do naše armade in budnosti do sovražnikov domovine. /.../ Vzgoja socialističnega humanizma. Razvijanje spoštovanja in ljubezni do staršev in družine. Razvijanje spoštovanja in skrbnega odnosa do starejših tovarišev. /.../ Pojem kolektiva. Razmerje med osebnostjo in družbo v kapitalistični in socialistični družbi. Tovarištvo – prijateljstvo. Vloga vzgojitelja pri oblikovanju kolektiva.«⁷⁵

Šesta točka se navezuje na delovno vzgojo. »Pojmovanje dela v različnih družbenih sistemih. Pojem in vrednotenje dela v socialistični družbi. Odstranjevanje nepravilnega vrednotenja fizičnega in umskega dela.«⁷⁶

Pri osmi točki pa je spet prva tema »Družina v socialistični družbi.«

Predmet zgodovina pedagogike je imel dokaj ideološko ozadje. To potrjujejo teme, navedene v učnem načrtu: »Vprašanja ljudskega izobraževanja v francoski buržoazni revoluciji; razvoj šolstva od francoske revolucije do pariške komune. /.../ Pedagoške ideje socialistov-utopistov: C. Fourier, R. Owen. Začetek novega obdobja v zgodovini pedagogike z nastopom Karla Marxa in Friderika Engelsa. Pedagoške ideje znanstvenega socializma. Marx in Engels o vzgoji. Prosvetna politika pariške komune. Razvoj šolstva pariške komune /.../ Pedagoške ideje ruskih revolucionarnih demokratov – Belinski, Hercen, Dobroljubov, Černiševski. /.../ Razvoj sovjetske pedagogike in šolstva od oktobrske revolucije dalje. Lenin. Krupska. Kalinin.

⁷³ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče.

⁷⁴ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 3.

⁷⁵ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 4 in 5.

⁷⁶ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 5.

Makarenko. Reakcionarna pedagogika v službi imperializma. /.../ Šolstvo v NOB. Prosvedna politika v FLRJ.«⁷⁷

Že ime predmeta slovenski jezik je opremljen s pripisom »z jugoslovanskimi književniki.« Tako nam že samo ime pove, da so pri obravnavi književnosti bili občutno bolj obravnavani književniki iz republik FLRJ kot pa tuji.

Na moje veliko presenečenje sem pri pregledu učnega načrta za slovenščino v prvem letniku opazil, da se je več kot danes obravnavala tudi cerkvena književnost (Tomaž Hren, redovniški pridigarji...), a med obveznim čtivom ni bilo Biblije, ki je v današnjem učbeniku namenjeno posebno poglavje. Vsakemu poglavju narodne in svetovne literature sledi poglavje po vzorcu: »Pregled prosvetljenstva pri Srbih in Hrvatih« ali »Začetek nove makedonske književnosti«⁷⁸

Srbohrvaški jezik je bil prav tako vpeljan v šolstvo zaradi ideoloških razlogov. Njegov glavni namen je bil prispevati k močnejšemu centralizmu in unitarizmu. Učenci učiteljišča so ga imeli v prvem letniku trikrat, v drugem pa dvakrat tedensko. Že pri tem predmetu je bilo razvidno, kateri narod je v državi dominiral, saj so učenci za oceno pisali dve srbski nalogi, eno v cirilici in eno v latinici.

V učnem načrtu za zgodovino, ki je že sama po sebi predmet raznih interpretacij, lahko iz naslednjih citatov opazimo sledove ideologije. »Učenci naj se seznanijo z ustvarjalno vlogo delovnih množic in vlogo osebnosti v zgodovini, s pravično in napredno borbo delovnih množic in še prav posebej z zgodovinsko borbo naših narodov proti zatiralcem in osvajalcem. Zgodovina mora razviti pri učencih zavestno in aktivno ljubezen do vsega, kar je bilo v preteklosti naprednega in človečanskega, oblikovati jih mora v zveste in požrtvovalne graditelje naše domovine, dati jim pravilno orientacijo ...«⁷⁹

Že v uvodu v zgodovino v prvem letniku opažan naslednje elemente: »Razredi in razredne družbe. Brezrazredna in razredna družba (država). Družbeno-ekonomske formacije. Revolucije. Materialna baza in družbena nadstavba...«⁸⁰ Določeno karakteriziranje zgodovine in poudarjanje revolucionarnosti lahko opazimo že pri

⁷⁷ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 7 in 8.

⁷⁸ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 37.

⁷⁹ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 47.

⁸⁰ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče, str. 47.

obravnavi prvih visokih civilizacij. Pri temi orientalno suženjstvo lahko zasledimo: »Družbeni odnosi, razredne borbe in sistem vzhodnih despotij.«⁸¹

Poleg slovenske narodne zgodovine se je obravnavala tudi narodna zgodovina ostalih južnoslovanskih narodov. To dokazujejo naslednje teme: »Oblikovanje prvih srbskih držav v Raški in Zeti. Srbske pokrajine, pokristjanjevanje. Borba z Bolgari in obnova samostojnosti pod Časlavom ...«⁸²

Prva tema, ki jo učni načrt predvideva za obravnavo pri predmetu temelji državne in družbene ureditve FLRJ, je graditev FLRJ. Teme, obravnavane v tem sklopu, segajo od tem, kot so KPJ – iniciator odpora, izdaja buržoazije, razvoj osvobodilne borbe in ljudske oblasti itn. do sporazuma Tito-Šubašić, tretjega zasedanja AVNOJ-a, izgradnje federacije ipd.⁸³ Druga obravnavana tema v učnem načrtu je bila »graditev socializma v Jugoslaviji in njena državna ureditev«. V sklopu te teme so najprej obravnavali kapitalizem kot zadnjo obliko razredne družbe in graditev socializma po obdobjih. Ta tema je obravnavala tako notranjo politiko FLRJ, kot so npr. agrarna reforma, nacionalizacija in federativna ureditev države, kot zunanjo politiko, ki je imela vpliv na državo, npr. spor z Informbirojem.⁸⁴ Tretji sklop obravnavanih tem nosi naslov »organi državne oblasti, uprave in pravosodja«. V tem sklopu so se dijaki učili o upravnih organih in spoznavali politični sistem FLRJ – ljudsko demokracijo. Obravnavali so vsejugoslovanske teme, kot je npr. »organi oblasti avtonomne pokrajine Vojvodine in avtonomne Kosovske-metohijske oblasti«.⁸⁵ Obravnavajo tudi teme, kot so JLA in ostale politične in družbene organizacije (ZKJ, SZDL, Zveza ženskih društev, RK, sindikati, Zveza za družino in druge) ter njihovo vlogo. Mojo pozornost pa je pritegnil odstavek, ki neposredno prikazuje politično stališče predmeta: »Ideološka nadgradnja socializma. Med staro in novo miselnostjo. Svoboden razvoj kulture in znanosti v pogojih socialistične družbe.« Četrti sklop, obravnavan pri omenjenem predmetu, ima bolj mednarodne oz. zunanje politične razsežnosti, saj nosi naslov »Položaj naše domovine v svetu«. Sklop je opisan tako: »Zunanja politika FLRJ kot odraz notranje družbene in državne ureditve, zasnovane na načelih socialistične demokracije. Odnos

⁸¹ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 48.

⁸² SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 51.

⁸³ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 55.

⁸⁴ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 56.

⁸⁵ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 56.

do Vzhoda in Zahoda; politika mednarodnega sodelovanja na bazi enakopravnosti; politika miru.«⁸⁶

Opazil sem tudi predmet, ki se je imenoval osnove kmetijske proizvodnje. Imel je enako ideološko podlago kot tehnična vzgoja z delom v proizvodnji – pokazati bodočim izobražencem pomen delovnega človeka, kmetijske in industrijske proizvodnje.⁸⁷

⁸⁶ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 57.

⁸⁷ SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljsišče, str. 103.

7 INTERVJUJI

V raziskovalnem procesu sem uporabil metodo intervjuvanja oseb, ki so mi lahko s svojim znanjem, izkušnjami in spomini pripomogli k razumevanju razmer v šolstvu v času druge Jugoslavije. Za sodelovanje sem prosil tiste, ki so s svojim delom v prosveti bili seznanjeni z učnimi načrti, načini poučevanja, učnim gradivom ... Vsi intervjuvanci so se šolali v času druge Jugoslavije, zato so mi lahko odgovarjali s stališča učitelja/raziskovalca in s stališča dijaka v nekdanji SFRJ, ki je imel izkušnjo s socialističnim šolstvom pa tudi s horo legalis. Poskušal sem navezati stik s čim več strokovnjaki in šolskimi delavci z različnimi svetovnimi nazori in političnimi usmerjenostmi, da bi si razširil poznavanje in razumevanje tematike; ter se trudil oblikovati objektivno mnenje o vključevanju ideologije v šolstvo v prejšnji državi.

Intervjuvancem sem postavil različna vprašanja, prilagojena na njihovo starost in poklic, ki ga opravljajo oz. so ga opravljali. Pri nekaterih intervjuvancih se vprašanja ponavljajo, saj sem si na ta vprašanja želel pridobiti različna mnenja in primerjati njihove odgovore.

Prošnjo za intervju sem poslal sedmim raziskovalcem oz. učiteljem, na katero so se odzvali:

- **red. prof. dr. Zdenko Medveš**, predavatelj na Pedagoški fakulteti v Ljubljani in eden pomembnejših šolnikov na Slovenskem;
- **dr. Aleš Gabrič**, zgodovinar in raziskovalec, eden vodilnih strokovnjakov na področju raziskovanja zgodovine šolstva pri nas;
- **Jože Škorjanec**, prof., nekdanji učitelj geografije in zgodovine na Gimnaziji Celje - Center (oz. Učiteljišču oz. Srednji pedagoški šoli) in dijak Pedagoškega šolskega centra;
- **Stanislav Medved**, prof., učitelj zgodovine na Gimnaziji Celje - Center in nekdanji dijak I. gimnazije v Celju;
- **izr. prof. Emil Rojc**, nekdanji učitelj psihologije in sociologije in kasneje tudi ravnatelj Pedagoškega šolskega centra, predavatelj na Pedagoški akademiji v Mariboru in predsednik Sveta univerze v Ljubljani ter prejemnik Žagarjeve nagrade za dosežke na področju šolstva;
- **mag. Stane Okoliš**, direktor Slovenskega šolskega muzeja, zgodovinar in raziskovalec ter odličen poznavalec zgodovine šolstva.

Rad bi poudaril, da so bile pri lektoriranju intervjujev odpravljene zgolj pravopisne in slogovne napake, vsebina pa je ostala nespremenjena. Mnenja in stališča intervjuvancev odražajo njihova lastna prepričanja, ne pa prepričanj avtorja naloge.

Ob branju intervjujev je ključno ohraniti neko mero objektivnosti. Intervjuvanci imajo namreč svoja politična prepričanja in poglede na svet, zato lahko podajajo subjektivne odgovore.

7.1 Intervju z dr. Zdenkom Medvešem

Redni profesor dr. Zdenko Medveš (1940), predavatelj na Pedagoški fakulteti na Univerzi v Ljubljani, se je na področju slovenskega šolstva uveljavil med letoma 1972 in 1975, ko je zasedal mesto direktorja Pedagoškega inštituta. Ob poučevanju in znanstvenem delu je bil eden od vodilnih strokovnjakov pri razvijanju izobraževalnega sistema

Slika 1: red. prof. dr. Zdenko Medveš, vir: <https://www.delo.si/media/images/20211001/1038044.2e16d0ba.fill-800x450.jpg>; 6. 1. 2023

tako v nekdanji Socialistični republiki Sloveniji kot v samostojni Republiki Sloveniji. V letih 1975–80 je bil svetovalec predsednika Republiškega komiteja za vzgojo in šport, čemur bi lahko tudi rekli državni sekretar na Ministrstvu za znanost, izobraževanje in šport. To funkcijo je prav tako zasedal med letoma 1999 in 2000, kjer je bil zadolžen za visoko šolstvo. V osemdesetih letih prejšnjega stoletja je bil njegov prispevek k širjenju splošne izobrazbe v poklicnih šolah ter rahljanju ideološko-politične zahteve po popolnem prehodu na usmerjeno izobraževanje, saj je s tem prispeval k ohranitvi splošnejših programov, kot so gimnazije družboslovne, naravoslovno-matematične, kulturne in pedagoške smeri. V devetdesetih letih pa je svoj pečat pustil ob vzpostavitvi sistema strokovnega in poklicnega izobraževanja v novonastali Republiki Sloveniji, izpeljal je koncept poklicne mature. Sodeloval je tudi v več projektih na področju nekdanje Jugoslavije pri reformiranju šolstva po njenem razpadu. Ob pogovoru z njim mi je uspelo pridobiti informacije iz prve roke o odnosu med šolstvom in politiko v prejšnji državi ter o nastajanju novega šolskega sistema, ki je več ali manj v uporabi še danes.

1. Katera je najvidnejša posledica, ki jo je za sabo pustil šolski sistem v prejšnji državi?

Hm, to je zelo globalno vprašanje. Po mojem mnenju je to struktura srednješolskega sistema. Na kratko bom poskušal pojasniti. Srednješolski sistem je sestavljen pravzaprav tako, da omogoča različne tempe napredovanja. Zgrajen je kot sistem legokock, ki sežejo od začetnega usposabljanja, za katerega se pravzaprav dobi samo potrdilo, da si usposobljen za neko delo prek nižje srednje šole, potem srednje poklicne šole, srednje strokovne šole, višje šole in tako naprej. Ta struktura se je rodila v osemdesetih letih. To je največja oz. najvidnejša posledica, ki jo je v organizaciji današnjega srednješolskega sistema pustil prejšnji (politični) sistem. Danes zelo zastarel, ne vem, zakaj ni prave volje za to, da bi se ta stvar spremenila, ampak ideja je bila seveda nekoliko povezana tudi s socialistično miselnostjo o tem, da naj vsakdo pridobi poklic, ki mu omogoča samostojno življenje in naj ga pridobi na način, ki mu pač najbolj ustreza. Tako je bilo možno napredovanje v višjo srednjo šolo v osemdesetih letih, takrat se je o tem govorilo kot o skrajšanih programih. Vstop v te programe je bil mogoč tudi brez končane osnovne šole, kar je pomenilo, da je bilo namenjeno tudi osebam s posebnimi potrebami, ki sicer niso mogle priti do srednješolske izobrazbe. To je ideja, ki jo lahko razlagam na dolgo in široko, ampak njena ideja je bila omogočiti vsakomur postopno napredovanje. Teoretično je bilo mogoče, tudi dejansko se je tako zgodilo, da so učenci s posebnimi potrebami prišli tudi do srednje in višje izobrazbe po tej poti. To je ena od značilnosti, ki je vezana na organizacijo sistema. Med drugimi pa so bile ideološke komponente v istem obdobju inkorporirane v sistem, kar se kaže v razmerju med izobraževanjem in delom. To je pravzaprav pomenilo, da je bila z usmerjenim izobraževanjem opuščena tradicija šole, ki je pripravljala predvsem za kontemplativno področje, razmisleke, če hočete, to je bila gimnazija, zlasti klasična, ki je v bistvu formirala določen tip inteligence. Celotno izobraževanje naj bi bilo usmerjeno v delo, čeprav se je kasneje gimnazija obnovila. Ta ideja v šolskem sistemu pa še danes ni pozabljena. Vi lahko danes zasledite to isto idejo pod pojmom, da je bistvo izobraževanja doseganje kompetenc. Kaj je to drugega kot biti pripravljen za delo? To je nek tak ideološki moment, ki je po hipotezi, ki sem jo razvil, povezan s študentskim gibanjem leta 68. Takrat je nastalo v Jugoslaviji močno gibanje, neprijetno za tedanjo oblast, še posebej zato, ker so se ga lotili študentje. Torej to je isto, kot bi stavkali rudarji, to sta dve najbolj občutljivi sferi, ena v populaciji delavstva, druga v populaciji nasploh. Študentska gibanja so predvsem zahtevala, da imajo v družbi zagotovljeno perspektivo, kar je pomenilo predvsem zaželeno delo, možnost zaposlitve itn. Sedemdesetega leta jim je tako maršal sam obljubil, da bodo to stvar uredili in da bo vsak dobil pravico do dela, celo med šolanjem. Takrat je bila

neposredno povedana tista famozna ideja o izobraževanju ob delu in z dela. V tistem času je bila ta v glavah nekaterih politikov, da se za celotno populacijo po osnovni šoli prekine izobraževanje, za leto, dve, da se vsi zaposlijo kot nekvalificirani delavci in nato z dela nadaljujejo svoje izobraževanje. Ta ideja seveda ni bila aktualizirana. Tu vidite, kakšna je bila reakcija politike na neko gibanje v družbi. Težko rečem, da je ta obljuba zatrla to gibanje, ker se je vseeno vleklo do 71. leta, ko je nastal prvi osnutek usmerjenega izobraževanja na zvezni ravni, no, pravzaprav 70. leta. To je bila Resolucija o vzgoji in izobraževanju na samoupravni podlagi oziroma nekaj podobnega temu, saj uradnega naslova na pamet natančno ne vem. Prinesla pa je to idejo o izobraževanju ob delu in z dela ter je narekovala tako izgradnjo sistema, kot sem jo prej opisal z vidika neke pozitivne vloge, češ, da je omogočal vsakemu napredovanje, da ni kogar izključeval. Ugotovite lahko, da njegovo ozadje ni brez ideologije.

2. Kakšno vlogo je igrala politika pri vključevanju ideologije v izobraževalni proces? Kje je bilo to najbolj opazno (predmeti, učne vsebine)?

To je bilo že v sami zgradbi sistema. Tipičen ideološki sistem je bil to, kar sem vam pripovedoval, kar se je praktično izkazal v odpravi gimnazij, kar ni imelo nobene strokovne osnove. Tudi šole, ki so jo nadomeščale, sam sem namreč sodeloval pri pripravi Zakona o usmerjenem izobraževanju in prav moja ideja je bila, da se uvedejo smeri, kot so: družboslovno-jezikovna, naravoslovno-matematična, kulturna in pedagoška. Te smeri so nadomestile gimnazijo. Pedagoška smer celo ni dajala nobenega poklica, ampak je bila pripravljalnica za študij. Ta konstrukcija teh štirih šol namesto gimnazije je največji ideološki udar. To je udar na inteligenco, in sicer na humanistično inteligenco. To je tisto, kar je bilo v Jugoslaviji najbolj moteče. Tehnična inteligenca je bila seveda vključena v ta politični aparat in razvoj ter je tudi imela svoje perspektive. Tehnika in naravoslovne znanosti so bile zadosti podprte, medtem je na drugi strani bil problem humanistične/družboslovne inteligence. Vsi ukrepi, ki so sledili po letu 1971, še posebej ta iz leta 1973, ko je bila seja v Karađorđevem, kjer je bil liberalizem karakteriziran kot največje zlo socializma. To so bila leta, ko je bila ta inteligenca po celi Jugoslaviji preganjana (množična odpuščanja). Jedro glavnega upora intelektualcev ni bila Slovenija, pač pa bolj Hrvaška s t. i. korčulansko filozofsko šolo, kjer so hrvaški filozofi začeli študirati marksizem. Prav tako zahodni marksizem, medtem ko je bil prej v taki stroki, kot je pedagogika, marksizem prisoten, vendar bolj

v stalinistični verziji. Bolj se je citiral diamat Stalina kot, bog ne daj, kakšnega Adorna ali kritično teorijo družbe, ki se je razvijala na podlagi marksizma in psihoanalize takrat v srednjeevropskem prostoru. Ta korčulanska šola je začela obujati zahodni ali kritični marksizem. To je pripeljalo do ocene, da gre za liberalistično razlago Marxa. Jasno je, da je vsaka filozofija ideologija, tu pa se je ideologija postavila na pozicijo kritične ideologije. Bila je seveda zavrnjena s strani neke avtoritarne, dogmatske ali pa celo utopične ideologije, kot je socializem oz. vzhodni marksizem, ki je bil izpeljan iz Sovjetske zveze, kjer so to dojemali kot neko znanstveno teorijo, ki naj bi, sama po sebi, pripeljala do komunizma in socializma itn. Ker pač po tezi historičnega materializma, zgodovina napreduje po nekih korakih in bo brezrazredna družba slej ali prej vzpostavljena. V ospredju je bil ekonomski vidik državne lastnine namesto humanističnega vidika, ki ga je klasični marksizem imel v sebi, da ne govorimo o kritičnem marksizmu zahodnega tipa. To je torej bilo jabolko spora v Jugoslaviji. Splošno pa so pri nas znane ekonomske posledice tega gibanja, ki so se kazale v težnjah nekaterih politikov, kot je bil npr. Stane Kavčič, po uvedbi tržne ekonomije. To je sovpadalo z obujanjem kritičnega koncepta marksizma.

3. Kje je bilo to opazno pri predmetniku (še posebej pri pouku slovenščine, zgodovine in geografije)?

Neposredno se vplivi ideologije niso kazali. Bilo je jasno, da so bili zahtevani nekateri predmeti, kot je npr. samoupravljanje s temelji marksizma. Tak ukaz je prišel iz političnega vrha, ko so nastajala skupna programska jedra. Vaše vprašanje se nanaša ravno na njih. Skupna programska jedra so namreč nastajala kot produkt popolnega razpada sistema v Jugoslaviji, saj je grozilo, da bi bilo treba med posameznimi regijami uvesti klasifikacijo spričeval. To bi bilo tako, kot če bi prišel iz neke tuje države. Po klasifikacijski lestvici, ki se uporablja za določanje ravni izobraževanja, smo v SR Sloveniji dijaku, ki je uspešno opravil štiriletno srednjo šolo, dodelili stopnjo pet, medtem ko so v ostalih delih Jugoslavije dijaki z enako izobrazbo bili na četrti stopnji. Zaradi tega pojava je nastala zahteva, ker ni bilo nobenega centralnega šolskega organa, da partija konsolidira sistem, zato je bil X. kongres tisti, ki je prinesel te zahteve po skupnih programskih jedrih, kar se je zgodilo 1974, kar je potem definiralo usmerjeno izobraževanje kot formo razvoja. Pri nastajanju teh programskih jeder je bila zahteva, da so vsebine humanističnih predmetov (spet apel na humanistiko) v celi

Jugoslaviji relativno izenačili. Merili so predvsem na pouk literature (kar je bil največji problem), zgodovine, geografije ... ne pa fizike, matematike in tujih jezikov. Tako so se potem pripravile neke skupne vsebine, ki so bile narejene po matematični formuli, na primer pri literaturi, kjer se je obravnavalo toliko pisateljev in pesnikov iz določene republike, kolikšen je odstotek njenega prebivalstva v skupni državi. To je torej pomenilo, da so Srbi ugotovili, da tvorijo 50 % jugoslovanskega prebivalstva, kar je pomenilo, da se v skupni učni načrt vnesejo avtorji srbskega porekla, ki zasedajo polovico razpoložljivih mest, slovenskih avtorjev pa le 7 %, saj so tolikšen delež celotnega prebivalstva Jugoslavije predstavljali Slovenci. Ta matematična formula je povzročila strahovito krizo, zaradi katere smo leta 1986 slovenski delegati zapustili Komisijo za reformo izobraževanja v Slovenij, katere član sem bil tudi sam. Do skrajnosti se je stvar zapletla, ko albanska skupnost na Kosovem ni imela toliko odličnih avtorjev kot prostora, ki so jim ga ponujali, zato so ga zapolnili z originalnimi albanskimi avtorji. Lahko si samo predstavljate, kakšen odziv je to sprožilo pri Srbih. Zgodilo pa se je še to, da je prišlo šolske avtonomije Vojvodine in Kosova, ki so dobile avtonomijo in pravico, da same načrtujejo šolstvo. Spor je že nastal 1978, ko so nas srbski kolegi na tej komisiji prepričevali, da je treba narediti ta programska jedra, ker so Albanci na Kosovem takrat kompletno spremenili učne načrte in uvedli tudi nove učbenike, v imenu državne samostojnosti pokrajine. Ker pa sami niso imeli potencialov, da bi ta aparat postavili, so jih prevajali oz. so prevzemali albanske učbenike. To je pomenilo, da so se srbski otroci na Kosovu učili srbske zgodovine iz albanskih učbenikov. To je bil hujši udarec za Srbe kot za nas, tu je opazna korelacija med spreminjanjem šolstva in političnimi dogodki. Vse to je v ozadju imelo ideologijo. Skupine, ki so delale učne načrte za naravoslovne predmete, so te lahko samostojno in kvalitetno pripravile, medtem ko so se skupine, ki so pripravljale učne načrte za umetnost, zgodovino, literaturo in ostale družboslovne ter humanistične predmete, morale podrediti vladajoči ideologiji. Glavno ideološko obeležje je bila direktiva za učne načrte, usposabljanje za delo, pridobivanju kompetenc. To je takrat veljalo za vse štiri usmeritve, ki so nadomestile gimnazijo. Ta, ki je končal naravoslovno-matematično smer, je že lahko dobil poklic in naziv naravoslovno-matematični tehnik. To kaže, da je vsebina šole bila zasičena z ogromno praktičnimi poskusi in pridobivanjem praktičnih spretnosti; to je tisto, kar je bila ideološka direktiva. Izgubil se je klasični pomen humanistične izobrazbe.

4. Koliko je bilo vmešavanja/vpletanja v uradne učne načrte in koliko v t. i. »prikriti kurikulum«? Kako se je to izkazovalo?

Ja, prikriti kurikulum je neizbežna hrbtna stran uradnega učnega načrta. To, o čemer sem prej pripovedoval, je bilo zavestno interpretirano v ideološke načrte. Ta ideološki vzorec dehumanizacije izobrazbe je bil načrtno vpet v to. Seveda je jasno, da so v šolah učili profesorji, ki so bili izšolani po starem. Če se je kje prikriti kurikulum pojavil, se je ravno pri njih in na področju humanizma. Zlasti humanistični predmeti niso sledili tem idejam. Prikriti kurikulum je torej deloval proti ideologiji države. Ta je varoval izobrazbo pred popolno pragmatično destruktivnostjo.

5. Je delovala kakšna inšpekcija, ki je izvajala nadzor nad učitelji?

Seveda je bila inšpekcija. Znan je namreč primer, ko je bila učiteljica sociologije na eni izmed celjskih srednjih šol kritizirana prav zaradi tega, ker teorije družbe ni razlagala s pozicije historičnega materializma. Inšpektor ji je zagrozil, da jo bodo suspendirali kot učiteljico, če ne bo razlagala teorijo s pozicije klasičnega historičnega materializma, saj je zagovarjala kritični marksizem. Za ta primer vem, da se je to pri pouku sociologije dogajalo.

6. Kako pa so inšpektorji to izvedeli? So morda otroci izdajali profesorje?

Tega vam ne bi znal povedati. V tistem času vsekakor velja, da je bila vsebinska inšpekcija. Poleg nadzora nad zakonitostjo in poslovanjem, kar je še danes, je delovala takrat tudi vsebinska inšpekcija, kar pomeni, da so prihajali inšpektorji na določene inšpekcijske preglede. Ogledali so si priprave učitelja na uro in prisostvovali pri pouku. Če so bila pri pripravi učitelja na pouk sociologije navedena imena, kot sta npr. Erich Fromm ali Theodor Adorno ipd., ki sta sicer marksista in ju je mogoče postaviti v sklop marksistične orientacije pouka, je to v bistvu subverzivno glede na uradno dojemanje marksizma tistega časa; kot sem že omenil, je treba marksizem razlikovati glede na teorijo, ki jo je razvil vzhodni blok, od marksizma, ki je bil križan tudi s psihoanalizo, ki je predpostavljala revolucijo kot proces osvoboditve človeka, ne pa kot spreminjanja ekonomskega sistema, kot se je to dogajalo v vzhodni Evropi. Pri pouku jim sploh ni bilo treba prisostvovati, da bi ugotovili učiteljevo kršitev. Ne zagovarjam vzhodnega dojemanja marksizma, marksizem imam kot integralno filozofsko smer, vključno z vso to teorijo družbe. Bili pa so tudi primeri, ko so k meni prišli ljudje iz Udbe in me spraševali, kaj pomeni, da je eden od profesorjev na izobraževanju za odrasle na

tehnični šoli v Ljubljani izjavil: »Počakajte, da Kardelj »guzne«, takrat bo ta družba lahko prosperirala.« To je sicer izjavil moj kolega, ki je bil kritičen do več oblasti, kar ni imelo neke organizirane zgodbe zadaj.

7. So v času SFRJ izvajali kakšne posebne oblike kaznovanja? Katere oblike kaznovanja so bile najznačilnejše za naše šolstvo v času socializma? Kaj menite o teh metodah?

V bistvu je znanih nekaj primerov, kjer so bile izrečene tako kazni, kot so izključitve zaradi izzivanja učitelja, kar se je dogajalo predvsem filozofom. Nekaj takih primerov je znanih, kjer je na podlagi neke inspiracije, ki jo je učitelj dal, prišlo do nekih manifestacij, pri katerih so z religioznimi sredstvi poskušale pokazati, kje je zlo te države, čemur je sledila izključitev. To je bila direktna ideološka opozicija, ki se je razvila v šoli. Kot sem na začetku tega pogovora dejal, je bil prikriti kurikulum usmerjen proti socialistični ideologiji. Tega, da si država s pomočjo šolstva želi vzgojiti bodoče socialiste, ni nihče skrival. Tako je prikriti kurikulum predstavljal odkritemu neko zdravo alternativo. Sicer pa menim, da se je to kaznovanje v šolah relativno hitro nekako humaniziralo. Spomnim pa se, da je moj sošolec s starši šel v kino ob 19. uri in z njima gledal film do 21. ure, medtem ko je bila hora legalis do 20.00, zato je dobil naslednji dan ukor, kljub temu da je bil s starši in je bil njegov oče občinski predstavnik v svetu šole.

8. Kot omenjeno začetki hore legalis segajo v čas pred obstojem FLRJ. Je imela hora legalis zakonsko podlago?

Ja, hora legalis je stara stvar. Preden je šolstvo v roke prevzela država, je imela nadzor nad njim Cerkev in uporabljala hore legalis kot način implementiranja življenja v samostanu. Tukaj namreč gre za zaprto obliko šolanja. Tu je Cerkev v celoti prevzela skrb za posameznika v šoli in izven nje. Ko je država v času terezijanskih reform prevzela oblast nad šolstvom, sicer ne vem natančno, ker nisem bral študije na temo pravne podlage hore legalis, ampak verjamem, da je država v okoliščinah tistega časa mislila podobno kot Cerkev. Da je okolje za razvoj osebne integritete zelo nespodbudno in da mora zato koncept šole delovati na principu odgovornosti do otroka

in skrbeti tudi za tisto, kar se dogaja izven šole. To je njeno teoretično bistvo, na katerem se da razložiti hora legalis. Če gledamo današnjo zakonodajo in šolske rede, ne boste našli namiga na to, da je šola odgovorna za stvari, ki se otroku dogajajo izven šole. Ko prebiram recimo prepoved, torej te ekskluzivne prepovedi, se te nanašajo predvsem na alkohol in droge, ampak samo na šolskem prostoru. Ne verjamem, da v kakšnem pravilniku ali šolskem redu najdete priznavanje odgovornosti šole, če dijak uživa alkohol izven nje. Tu mislim predvsem na prepoved, ker je zakonodaja tako zgrajena, da se prepovedi nanašajo samo na droge in alkohol. Nasilje na drugi strani pa je kršitev pravila in ne prepoved. Je pa pomembno tudi dejstvo, da hore legalis nikoli ni nadzorovala policija. Vedno so bili učitelji tisti, ki so v imenu njene kršitve izrekli opomine. Da povzamem: hora legalis je bila odgovornost šole do dijaka izven časa pouka. Po mojem mnenju pa ni imela zakonske podlage, ampak se je šola za to odločala zaradi nekih lokalnih okoliščin in jo dodala v svoj upravni red. Upravni redi namreč nimajo zakonske podlage, imajo pa zakonska pooblastila. Tudi mi, ki smo hodili na učiteljske, nismo kljub svoji polnoletnosti smeli hoditi v kino ob dnevih, ki niso bili rezervirana za študente učiteljske.

9. Se strinjate s tezo, da je šola ideološki aparat države?

Veste, to je teza, ki jo je razvil Louis Althusser, filozof in kritični marksist. On loči represivni aparat države, kot sta policija in vojska, ki drži ljudstvo v šahu z represijo, in ideološki aparat države, ki poskuša držati ljudi v šahu s prepričevanjem in s tem ideološkim nadzorom, kar predstavljajo mediji in navsezadnje tudi šola. Nedvoumno je, da tudi šola ni čisto pozitivistična, saj na nek način pere možgane. Težnja našega šolskega sistema je po osamosvojitvi da se otrese ideoloških bremen in to dela na način, da vztraja na objektivnem stanju, če pomislite na maturo in podobno. Misleč, da tudi to objektivno merljivo znanje, nima nobenega ideološkega ozadja. Ni res! Tudi znanost je ideologija, ki nas lahko zasvoji. Tudi pouk glasbe je lahko organiziran, da vas navdušuje za neko humanistično znanje ali pa je predstavljen na čisto znanstven način, kot so note, intervali, lestvice itn. Skratka, to se poskuša doseči s tem objektivnim merjenjem znanja, kar menim, da lahko naredi več škode kot koristi. Sam se ne bi bal ideologije, ki je kritična. Tako se spomnim, da sem bil šokiran, ko mi je moj profesor slovenščine razlagal novejši roman in mi s primerom Sartra dokazal, da sem

na tem svetu sam. Skratka, tu je več paradoksov, zato tu ni nekega drugega odgovora, ki bi bil ponujen kot pa ta, da ta teza drži.

7.2 Intervju z dr. Alešem Gabričem

Dr. Aleš Gabrič je slovenski zgodovinar in raziskovalec. Raziskuje novejšo slovensko, kulturno in politično zgodovino, predvsem razvoj šolstva, delovanje znanstvenih in umetniških ustanov, odnos politike do kulture nasploh in do posameznih kulturnih ustvarjalcev itd. Kot strokovnjak za novejšo slovensko zgodovino je bil imenovan v več strokovnih komisij, npr. v bilateralni slovensko-avstrijsko in slovensko-hrvaško komisijo zgodovinarjev. V letih 2001–2004 je bil urednik *Kronike*, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, v letih 2009–2019 pa urednik založbe Inštituta za novejšo zgodovino. Med 2008 in 2020 je bil predsednik Državne predmetne komisije za splošno maturo za zgodovino, od leta 2018 pa je predsednik Slovenske matice. Njegov opus na področju zgodovine šolstva na Slovenskem, priča, da je eden izmed vodilnih raziskovalcev na tem področju.

Slika 2: izr. prof. dr. Aleš Gabrič, vir: https://www.mladina.si/media/www/slike/2020/28/_610/gabric.jpg; 8. 1. 2023

1. Se strinjate s tezo, da je šola ideološki aparat države oziroma kako lahko to tezo potrdite na primeru socialistične Jugoslavije?

Šola je vedno ideološki aparat države, saj ima ta določen interes in ga seveda tudi izkazuje na takšen ali drugačen način. Problem je, kadar gre to preko meja in postane poseganje v stroko. Ni države, kjer šola ne bi bila v interesnem območju države in njenega aparata. To se zelo dobro pozna na primeru Jugoslavije. Eden takšnih je zamenjava verouka. Če je bila tedanja oblast proti verouku kot predmetu, ki je ideološko ozek in pripada eni idejni struji (katoliški cerkvi), ki so ga poučevali učitelji, ki so bili pravzaprav direktno pod nadzorom katoliške cerkve, ne pa države. Če bi oblast hotela iti v nevtralnost, bi morala ta predmet družbeno-moralne vzgoje zamenjati z nekim nevtralnim predmetom. Leta 1952 so ukinili tudi verouk v osnovnih šolah, tako smo leta 1953 dobili nov ideološki predmet, ki smo ga poznali pod različnimi imeni: družbeno-moralna vzgoja, družbena vzgoja, nekaj časa tudi temelji sociologije itn. Če

bi pregledali učna načrta verouka in tega novega predmeta, bi videli, da sta bila pisana vsebinsko zelo podobno, samo da pri nekaterih uporablja krščanska oz. katoliška, pri drugi pa marksistična oz. sodobna terminologija. Se pravi zamenjajo en ideološki predmet z drugim, sorodnim predmetom. Torej ne gre za dezideologizacijo, ampak gre za zamenjavo prejšnje ideologije z ideologijo tedanje oblasti. V devetdesetih letih smo imeli podoben trend, ko je bil interes, da bi verouk vpeljali nazaj v šolski sistem. V tem primeru bi zopet imeli ideološki predmet, ki bi bil pri nas pod vplivom ene močne ideologije. Pri omenjenih predmetih se najbolj pozna, da oblast pravzaprav šole ni nameravala razbremeniti ideološkega predmeta, ampak se je dejansko samo spremenil ideološki predznak. Šolski sistem pa ostaja ideološko obremenjen.

**2. Katera posledica šolske reforme 1956–1963 se vam zdi najpomembnejša?
Je katera od posledic opazna še danes?**

Zelo dobro vprašanje. Ena najpomembnejših posledic te šolske reforme je predvsem naša (slovenska) posebnost. Naši pedagogi so takrat veliko hodili v skandinavske države, da bi zamenjali oz. nadgradili to osemletno obvezno šolanje. Torej od Marije Terezije naprej je obvezno osemletno šolanje, ampak takrat so se učenci že v osnovni šoli razporedili v različne tipe šol. V četrtem razredu gredo eni sposobnejši v nižje gimnazije, eni se lahko že takrat vpišejo na učiteljska ali pa srednje strokovne šole že pri desetih oz. enajstih letih. Sam sem bil še v osemletki, torej deljeni na štiri nižje in štiri višje razrede, medtem ko ste bili vi v tritriadni devetletki. V tej šolski reformi je dosežena enotnost osemletnega obveznega šolanja. To pomeni, da je celotni generaciji ponujeno, da lahko s petnajstimi leti izbira svojo nadaljnjo učno oz. profesionalno pot. Večkrat sem tudi študentom pokazal ta zemljevid, ki je v mojem učbeniku na strani 162 (Učbenik Zgodovina 4, učbenik za četrti razred gimnazije, DZS, 2012 op. a.). Ta prikazuje, da se je v teh predelih države (pokaže na osrednji in pretežno južni del Kraljevine Jugoslavije) oblast morala ukvarjati z osnovno šolo, v teh delih države (pokaže na severni del države, ki je obarvan občutno bolj rdeče) pa se ji ni treba več ukvarjati z osnovno šolo, ker je ta problem že rešen in se tu mora osredotočiti na srednje in višje šolstvo.

Če prav vidim, ima del, ki je bil v avstro-ogrskem delu monarhije, občutno večjo pismenost ...

Ja, razlika je že med avstrijskim in ogrskim delom, saj lahko vidimo, da je v avstrijskem delu odstotek pismenih občutno višji kot v ogrskem. Najnižji je pa na predelih, ki so bili več stoletij del Osmanske države, saj je bil tam ženski del pravzaprav izključen iz šolskega sistema, torej stopnja pismenosti že v izhodišču ne more preseči 50 %. Prav tako se je šole udeleževala le slaba polovica dečkov, kar ima izrazito in versko in historično podlago. Torej mi imamo to prednost, zaradi nasledstva avstrijskega šolskega sistema. Ampak to nam je rešilo prvo stopnjo šolanja, torej do petnajstega leta. V tej točki, ko je dosežena 80–90 % pismenost, je bistveno, če družba želi slediti gospodarskemu razvoju po potrebah gospodarstva, da se čim več ljudi udeleži srednjih in višjih šol. Ta šolska reforma s tem osemletnim program omogoči celotni generaciji, ne samo enemu delu, da se ob petnajstem letu starosti prepiše na srednjo šolo. Mi smo s tem izenačili to stopnjo, zato da lahko povečamo delež mladih, ki se udeležujejo izobraževanja na srednjih in višjih šolah. To je po mojem mnenju najpomembnejši dosežek te reforme. Ena od prednosti tedanjega časa je bila tudi ustanovitev večernih šol, namenjenim tistim iz socialno nižjih slojev ali pa tistim, ki so možnost šolanja izgubili zaradi vojne. Te šole so bile izenačene z rednimi. Omogočili so tistim, ki so zaradi slabših socialnih pogojev ali pa vojnih let ali česa drugega izgubili možnost šolanja, da to nadoknadijo v kasnejših letih. To so bile tudi posebne delavske gimnazije in ljudske univerze, ki so potekale po enakem učnem načrtu kot ostale šole. Ti posledici šolske reforme 1956–1963 se mi zdita dva daleč najpomembnejša dosežka za naše šolstvo.

3. Kakšno vlogo je pri pisanju omenjene reforme imela politika in kakšno stroka?

V petdesetih letih, ko se začne ta reforma izvajati, so to leta, ko imamo v Jugoslaviji, sicer pod komunistično oblastjo, enega prvih malce bolj odprtih sistemov, ko se takratna FLRJ začne prvič bolj odpirati zunanjemu svetu. Takrat je bila imenovana Komisija za reformo šolstva, v kateri so bili skoraj sami politiki. Ker je razvidno, da ta ni sposobna nič narediti, jo že v enem letu zamenjajo. Obstoječo komisijo razširijo in vanjo dodajo večinoma pedagoške strokovnjake. Spremembo spremljajo zelo odprte polemike, ki so nenavadne za čase enostrankarskega sistema, ko mislimo, da je bilo vse omejeno na eno ideologijo, ostalo pa prepovedano. Je pa bila in še vedno je podobno kot danes odločitev vedno na strani politike. To je seveda pomenilo, da smo

imeli sicer enotno osemletno šolo, dilema pa je bila, kdo bo v njih poučeval. Tu se že pričnejo razhodi med pedagogi ali pa med pedagogi in politiki. Vaša generacija je imela že sedaj v devetletki same visoko izobražene učitelje s pedagoške fakultete. Pred tem so ljudje že pri petnajstih letih starosti lahko šli s tremi različnimi ravnmi predznanja na pedagoške šole oz. gimnazije pedagoških smeri npr. nekatere so na osnovnih šolah poučevali učiteljišniki (ti so imeli priznano srednjo šolo), v bolj organiziranih šolah pa so prevladovali učitelji s končano višjo pedagoško šolo, ki je predhodnica današnje Pedagoške fakultete, tisti, ki pa so hodili na nižjo gimnazijo, pa so imeli fakultetno izobražene profesorje. Tako da so imeli že pri petnajstem letu starosti različno podlago za nadaljnje šolanje, saj so imeli tako različno izobražene učitelje. Znotraj tega so se stališča stroke in politike razhajala, saj je bilo nekako treba tem petnajstletnikom omogočati nadaljnje šolanje z enakimi možnostmi kljub različnemu predznanju. Uzakonjena je bila višja pedagoška šola kot pogoj za opravljanje učiteljskega poklica, na visoko stopnjo pridemo šele 30 let po tej reformi. Tu smo priča procesu, ko stroka pove, kaj hoče, politika pa potem odloča, ali bo upoštevala ali ne. Ko je bilo prepuščeno stroki, da vodi komisijo, so predlagali, da bi imeli zaradi odpiranja svetu že v osnovni šoli drugi tuji jezik tako kot na gimnazijah. Takrat je zaradi prevelikega obremenjevanja otrok bilo po glasovanju v strokovni komisiji razmerje med glasovi 5 : 4, čeprav vemo, da bi jim znanje še enega tujega jezika koristilo. Deloma je imela stroka veliko besede, ni pa nujno, da je bila vedno upoštevana.

4. Na kakšen način lahko opazimo mešanje takratne oblasti v šolstvo (npr. učni predmeti, učne vsebine)? Kako se je vpliv vladajoče politike in njene ideologije kazal pri pouku zgodovine v tistem obdobju?

To se vedno daleč najbolj odraža pri tako imenovani nacionalni skupini predmetov. To je pri slovenskem nacionalnem jeziku, pri geografiji in posebej pri zgodovini, kar pomeni, da določene teme izpadejo, določene teme so prepovedane, nekaterih tem pa je malo preveč. Moja zgodovina v četrtem letniku je bila samo zgodovina NOB in partizanskega gibanja, interpretirana z vidika komunistične oblasti, na kateri bazirajo svojo pravico do oblasti. Tudi v starejši zgodovini se je iskalo »mitološke« povezave z obstoječo oblastjo. Kmečkim uporom se je tako dajalo revolucionarni značaj, ker se zatirani kmetje uprejo proti sistemu, vemo pa, da so bili to socialni upori brez ideološkega ozadja. Kot veste, imamo na slovenskem grbu še vedno tri celjske zvezde,

ki imajo mitološki pomen in že v prvi Jugoslaviji je veljalo, da so bili Celjani, ki so se poročali na jug (na Hrvaško, v Bosno in Srbijo), obravnavani kot združitelji južnoslovanskih narodov. Torej so nekomu za stoletja nazaj pripisovali neke svoje značilnosti in želje. Ni nujno, da je to značilnost komunistične oblasti, ker je bila tudi širša družba na teh točkah mitološka. To je vedno izrazito vidno pri zgodovinopisju. Spomnim se, da mi je v srednji šoli povsem nelogično, kako sta lahko Hitler in Mussolini, ki so jima pripisovali le najslabše lastnosti, zmagala na normalnih, demokratičnih volitvah. Torej mora biti še nekaj zraven, s čimer sta nagovarjala ljudstvo, da je glasovalo za njih, ker sta prišla na oblast z volitvami, ne pa z uporom oz. revolucijo. Takih stvari v prejšnjem šolskem sistemu ni bilo mogoče izvedeti, saj je bilo vse interpretirano izrazito črno in belo. Pri slovenščini se to pozna, da nekatere, oblasti neljube pesnike in pisatelje izločijo iz učnih načrtov. Kljub temu da ni imel politično spornih elementov v svojih pesmih, Alojza Gradnika ni bilo v učnem načrtu. Vzrok zato je bil, da je bil pravnik in po poklicu sodnik v prvi Jugoslaviji in je razsojal na sodiščih, ki so sodila nekaterim komunistom, ki so po vojni prevzeli oblast. Takrat jim je namreč sodil po takratni zakonodaji. Tokrat zopet ne gre za veliko posebnost komunistov, tukaj gre za enostrankarski sistem. Moram priznati, da sem se kar zasmel, kako je bil Primož Trubar opisan že od takrat, ko je prisoten v učnem načrtu slovenskih šol, to je od 19. stoletja naprej. Ko sem bral nekatere učbenike iz tistega časa, je pisalo nekaj v tem smislu: »Primož Trubar, saj je lepo, da je napisal prvo slovensko knjigo, ampak kaj, ko je bil protestant in ne katolik.« To načelo ni bilo toliko novo, ampak je tu pripeljalo do skrajnosti, saj nekatere avtorje dejansko izloči iz učnega načrta. Cankar na primer je bil »naš«, saj je bil projugoslovanski, naj bi bil republikanec. Cankarja je cenzurirala že klerikalna oblast/ideologija, kar je pomenilo, da je »naš«, ker ga klerikalci niso imeli radi. Torej Cankar in tudi Prešeren sta bila izrazito priljubljena, saj so pri njiju zaznali te panslavistične težnje (Zdravljica, naj se združijo vsi Slovani ipd.). Že v tridesetih letih so iz Beograda poslali kritiko, da je v slovenskih učbenikih preveč nacionalizma, torej ljubezni od Triglava do Kolpe, namesto od Triglava do Vardarja in da je v naših tekstih preveč alkohola. Iz učnega načrta so izpadli izrazito katoliški pisci in taki, ki nimajo v svojih besedilih ideoloških elementov, a so leta 1945 emigrirali iz Jugoslavije. Spomnim se, da smo mi v gimnaziji pod klopjo brali Balantiča⁸⁸, ki je padel kot domobranski vojak, kljub temu da je bil vseeno na začetku vojne del osvobodilne fronte. Njegove pesmi so izrazito lirične, primerljive s pesmimi

⁸⁸ Nanaša na Franceta Balantiča

Karla Destovnika Kajuha, ampak njega, ki je bil partizan, se je v šoli obravnavalo. V takih primerih se je ideološki pritisk vršil nad deli avtorjev zaradi njihovih političnih prepričanj, ne glede na kvaliteto in objektivnost njihovih del. Od pomembnejših katoličanov je bil tudi premalo poudarjen Slomšek in njegova vloga za Štajersko ter prenos sedeža škofije v Maribor ter pomen tega za Slovence in našo kulturo. Ta element je manjkal tako pri zgodovini kot pri slovenščini, ker je bil pač katoliški mislec. Pri geografiji se učbeniki vedno prilagajajo trenutnim državnim mejam. Poseg ideologije je bil tu najbolj viden pri poudarjanju pridobljenega in izgubljenega ozemlja ter obravnavanju narodnih manjšin. Torej Slovenci, ki so ostali v Avstriji, in Slovenci, ki so ostali v Italiji, so bili obravnavni kot manjšine, medtem ko se ni obravnavalo na Slovenskem prisotnih manjšin. Vedno se je govorilo o izgubljenem ozemlju, redkeje pa o pridobljenem. Lahko rečemo, da je geografija bila malce manj izpostavljena ideološkemu pritisku. Njen učni načrt se še vedno spreminja skladno s spreminjanjem državnih meja. Ni tako ideološki predmet, je pa prilagojena temu državnemu okviru. Tam, kjer se nanaša predvsem na zgodovino, pa je bila geografija izrazito bolj ideološka. Tisto, kar moramo ljubiti, koga moramo imeti radi, je bila najprej cesarska Avstrija, potem so bili Karađorđevići, v prejšnji državi pa naši ljubi voditelji s Titom na čelu. Državni okvir, ki je (bil) v uporabi kot naš, je bil skozi zgodovino vedno različen.

5. Koliko je bilo vmešavanja/vpletanja v uradne učne načrte in koliko v t. i. »prikriti kurikulum«? Kako se je to izkazovalo?

Prikriti kurikulum je tisto, kar ni striktno napisano, npr. da se Balantiča ne sme obravnavati. Učitelji so se zavedali, da je to tabu tema. Nekateri profesorji bi raje meli vse predpisano, nekateri pa čim manj. V avtorskih državah je striktno napisano, kaj se sme obravnavati in kaj ne, saj so učni načrti zelo ozko napisani. Prav tako je bila prisotna samocenzura profesorjev, ki so vedeli, da bodo v težavah v primeru nasprotovanja učnemu načrtu.

6. Od kdaj je bila hora legalis prisotna v slovenskem šolstvu? Je imela hora legalis v novonastali državi sploh zakonsko podlago? Kakšen je bil njen namen?

Ne vem, ali je bila hora legalis uzakonjena ali ne, saj je sam nisem posebej raziskoval. To je že stara tradicija tako kot univerzitetna avtonomija, katere pomena marsikdo ne

razume. To pomeni, da študenta, ki je naredil v mestu nek prekršek, ni mogla kaznovati mestna oz. državna policija, saj je bilo to v pristojnosti rektorja. Ta študent je namreč pod jurisdikcijo univerze, ne pa mesta, kjer je naredil napako. Avtonomija seveda pomeni, da v program univerze nihče ne posega. Tako tudi hora legalis, ki se je po mojem mnenju, skozi zgodovino pravzaprav nanašala predvsem na tiste, ki so že hodili na predhodnike gimnazij, to je bila v resnici mala skupina dijakov, ki je bila še nepolnoletna in jo je bilo treba nadzirati. Ti so večinoma stanovali v dijaških domovih ali kolegijih, ki so bili, vsaj pri nas, večinoma katoliški in v njih so hora legalis najbolj prakticirali. Če govorimo še o dijakih v času, ko se je Avstro-Ogrska bližala koncu svojega obstoja, lahko povem primer, ki sem ga našel. Ti dijaki dejansko niso smeli hoditi na gledališke predstave ali pa brati zunanjih časopisov. Za oboje so rabili dovoljenje svojega predstojnika. V času prve Jugoslavije je bilo to formalno odpravljeno, ampak še vedno so bili v teh domovih, ki jih je nadomestil Zavod svetega Stanislava oz. dijaški dom Škofijske klasične gimnazije Ljubljana, omejeni s stiki z nekaterimi zunanjimi dejavnostmi. Čeprav hora legalis za državne šole ni formalno veljala, je neuradno veljalo neko nenapisano pravilo, do kdaj naj dijakov ne bi srečevali. Ko sem bral dijaške spomine v tridesetih letih, ko je bil razmah kinematografov, sem zasledil nekaj v tem smislu: »Če smo šli na večerno predstavo v kino ob devetih, je večina profesorjev, ki nas je srečala, pogledala stran, saj iti v kino ali gledališče ni problematično kot kakšno ponočevanje ali razgrajanje. Najbolj problematičen je bil učitelj verouka. Ta je naslednji dan kršitelja takoj poklical na tablo, poizvedoval, kaj je počel in vprašal.« Za to hora legalis ni bilo določeno le, katero uro ne smeš iti ven, ampak tudi kam ne smeš iti. Dijaki se niso smeli vključevati v določena društva, kar se je začelo rahljati šele v prvi Jugoslaviji, v drugi pa sploh ni prišlo v poštev, saj nismo imeli pestrosti društvenega delovanja, ker je bilo delovanje društev ozko omejeno.

Katere tipe društev pa?

Veroučitelji, recimo, niso bili zadovoljni, če so dijaki hodili k Sokolom na telovadbo, ker naj bi se pri njih učili prevelike svobodomiselnosti. Slišal sem tudi za primer nogometa, zakaj je bil ta šport nezaželen, ne pa tudi prepovedan. Zaradi tega, ker da preveč poudarka na fizično, premalo pa na umsko delo in se pri njem uporablja preveč kletvic ter ob tem misli premalo na šolo. Torej izrazito športne aktivnosti, ker je veljalo za celo Evropo, ne le za nas.

Kako so bili kršitelji hore legalis kaznovani?

Učitelj verouka jih je večinoma spraševal, kar se po navadi ni končalo z dobro oceno. Niso bili izključeni, to bi lahko veljalo za zasebne katoliške šole. Niti ni bilo nujno, da so bili izključeni iz šole, ampak le iz internata. Veliko jih je prihajalo iz socialno ogroženih družin in so bil sprejeti v nek katoliški dom (npr. Leonišče ali Marjanišče v Ljubljani), iz katerega so lahko bili izključeni, če so se zvečer prepozno vrnili. Starši jih niso mogli šolati, zato se taki lahko le vrnejo domov in se zaposlijo ali pa si najdejo delo in si šolanje ob njem plačujejo sami. Do prve Jugoslavije moramo vedeti, da je šlo za zahtevnejši šolski sistem, torej štiri leta plus štiri leta, tisti, ki so šli naprej, so predstavljali le 10-20 % vseh upravičencev, pa še to sem verjetno rekel previsoko številko. To je tisto, kar sem dejal na začetku. Vse poskušamo dvigniti na ta nivo, da bodo lahko pri petnajstih šli v srednjo šolo. Prej jih je že pri enajstem letu večina prenehala s šolanjem. To je povezano tudi z dvigom družbenega standarda. Takrat ima tako Slovenija kot cela Jugoslavija tudi 10 % rast BDP. Po statističnih podatkih iz 1953 in 1971 je leta 1953 povprečna slovenska družina za tiste tri socialno eksistenčne potrebe, torej za stanovanje, obleko in hrano, porabila več kot $\frac{3}{4}$ družinskih prihodkov. Torej je za vse ostalo (kultura, šolanje, promet ...) je ostalo zelo malo. Leto kasneje (1971) za omenjene potrebe porabi le polovico ali še celo manj mesečnega dohodka. Torej jim kar naenkrat ostane občutno več denarja. In velik del te razlike je šel v kulturo in šolanje. Ker družina želi nekako izšolati svoje otroke, mora država ponuditi možnost, da se ti otroci izšolajo, saj je tudi v njenem interesu, če hoče razvijati industrijo, da ima čim bolj izobražen kader. Počasneje narašča število gimnazij, izrazito bolj pa narašča število srednjih tehničnih in poklicnih šol. Pojavila se je težava, da moramo srednjo kemijsko, tehnično, strojno in medicinsko šolo dvigniti do določene ravni znanja, da lahko pri osemnajstih letih tudi oni opravljajo strokovno maturo in gredo, če hočejo, naprej študirat. Delež teh, pred to šolsko reformo, je bila prej dobra četrтина ali kaj takšnega, že v naslednjih dveh desetletjih se to število podvoji oz. potroji. To so tista leta, ko začnemo graditi množičen srednješolski sistem. V teh desetih letih se tudi število študentov v Sloveniji trikrat poveča. Ampak tukaj je zdaj ta paradoks, saj je treba najprej reformirati osnovno šolo, da bomo bodo otroci sploh usposobljeni, da se vpišejo.

- 7. Ob pregledu literature sem ugotovil, da oblast gimnazijam ni bila ravno naklonjena. V čem se je kazala njena nastrojenost proti gimnazijam? Je (in kako) privilegirala srednješolsko strokovno izobraževanje?**

To je izrazito ideološko prepričanje, ki temelji na tezi nekaterih ideologov komunizma, ki pravi, da se v gimnazijah šola meščanska elita, ki je lena in živi na plečih kmetov in delavcev. Ker pa se imajo komunisti za nosilce delavsko-kmečke miselnosti oz. zaščitnike delavskega razreda, je bilo, z namenom ohranjanja oblasti, treba čimbolj pospeševati razvoj srednjih strokovnih šol. Kar ni nič narobe, če jih damo kot podporo veliki industriji, saj smo v fazi velike industrializacije. Če jim pa kar umetno damo strokovno maturo, ki je bistveno manj zahtevna od splošne mature in se je z njo mogoče vpisati v študijske programe, pridemo do krivičnega sistema za vpisovanje na fakultete. Ta problem je prisoten še danes. Trenutno imamo približno po 20 diamantnih maturantov na splošni maturi letno, pa med 100 in 150 s strokovne mature, kar nam pove, da maturi nista izenačeni. Torej ta polemika se začne nekje v šestdesetih, ko je strokovna matura vpeljana. Pozitivni rezultat je, da se bistveno dvigne delež mladih, ki jim je omogočeno nadaljevanje šolanja, slaba stvar je pa, da na nekaterih točkah to nadgrajevanje pomeni tudi padec določenih zahtev oz. določenega standarda za vpis na nadaljnje šolanje. Zdaj se popušča tistim manj sposobnim, da se jih vse spravi na višje stopnje šolanja. Tako pri komunističnih in ostalih avtorskih državah velja, da je šola, ki izobražuje samostojno misleče ljudi (predvsem gimnazija), zelo nezaželena. Tako rekoč, nimaš kaj sam misliti, ti bo že oblast povedala, kaj misliti. Pri nas so bile že v času nastajanja te šolske reforme ideje, da je treba gimnazije dokončno ukiniti, nakar se je ta ideja potem še dvakrat ponovila. Začeli so jo že prakticirati v Srbiji in Črni gori, ampak slovenski politiki so zagovarjali, da gimnazijce nujno potrebujemo. Pomembno vlogo pri tem je tudi igralo, ali so določeni republiki predsedovali bolj ali manj izobraženi komunisti. V tem času smo imeli na oblasti velike komunistične in gospodarske reformatorje, ki so rekli, da potrebujemo šolo in kader. To se ponovi še v šestdesetih in osemdesetih letih v času tako imenovanega usmerjenega izobraževanja, ki je bil poseben šolski sistem, ki je povzročil občuten padec zahtevnosti. Tu gre spet za razmejitev fizičnega in umskega dela, ko ju poskušajo ločiti namesto, da bi jih združevali.

8. Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?

Jasno je, da mora država, ki vzdržuje sistem, izkazati, kaj je njen interes in kaj si želi. Do te točke je to povsem normalno, ker tudi mi zahtevamo od države, da nam financira univerze in gimnazije, do tukaj je vse v redu. Nikakor pa ne sme seveda posegati v notranji kurikulum oz. učne načrte posameznega predmeta.

7.3 Intervju z Jožetom Škorjancem

Gospod Jože Škorjanec je leta 1952 rojen učitelj geografije in zgodovine. Med letoma 1967 in 1971 je hodil na Pedagoški šolski center, ki se danes imenuje Gimnazija Celje - Center. Na filozofski fakulteti v Ljubljani je študiral geografijo in zgodovino ter se po končanem študiju leta 1975 na tej šoli tudi zaposlil. Do leta 2021 je na Gimnaziji Celje - Center poučeval predvsem zgodovino.

1. Ali ste v času šolanja na nekdanji pedagoški šoli zasledili neke značilnosti socialistične ideologije? Katere predmete ste imeli, ki jih danes ni več v predmetniku splošne gimnazije?

Na današnjo Gimnazijo Celje - Center sem se vpisal leta 1967, takrat pod imenom Pedagoški šolski center. To je čas samoupravnega socializma, ko se je sistem pri nas začel počasi sproščati in izboljševati. Moram priznati, da v srednji šoli kot dijak nisem zaznal nekih značilnosti socialistične ideologije, ne tega, da živimo v takem sistemu, kjer je zaželeno biti v Partiji, saj ti članstvo v njej da neko priznanje, da si moralno-politično neoporečen in primeren za neke višje funkcije. V spominu mi je ostalo, da sem zaradi svojega odličnega uspeha bil opravičen opravljanja mature, saj takrat odličnim dijakom ni bilo treba opravljati mature. V drugem razredu je prišla v razred naša razredničarka in sporočila meni in moji sošolki, da nama je bila zaradi najinega uspeh dodeljena Titova štipendija. Za naju je ta predstavljala štipendijo, ki nosi Titovo ime, ne pa neko obliko vsiljevanja ideologije. Eden od predmetov, ki jih danes ni več na gimnaziji, je bila obramba in zaščita, ki smo ji, po domače, rekli kar predvojaška vzgoja. Pri tem predmetu smo streljali, se učili teorijo, kjer je bilo poudarjeno, kako je naš sistem najboljši. Ko danes gledam nazaj, se mi zazdi, da je sistem vsiljeval svoje vrednote, česar se takrat nismo zavedali. To nam je danes lahko v razmislek, ali smo bili takrat zmanipulirani ali se nam je zdel nek občutek sloge in enotnosti dober. Imeli smo pa tudi predmet osnove tehnike in proizvodnje. V kleti na naši šoli smo namreč imeli delavnico, kjer smo imeli eno stružnico in se učili brusiti ter obdelovati materiale. Dijakom se je zdela ta stvar normalna, njegova ideološka podlaga pa je bila taka: sistem je namreč trdil, da eni gimnazijci, ki živijo v teoriji, morajo izkusiti, kaj pomeni

delati. Delavci naj bi bili nosilci komunistične oblasti, zato so menili, da se moramo mi, kot bodoči izobraženci, malo preizkusiti v fizičnem delu.

2. Ali ste opazili kakšne ideološko orientirane posebnosti pri obravnavanju literature, zgodovine in geografije?

Moram reči, da je bila zgodovina pisana z vidika sistema: partizani so bili tretirani kot najboljši, poudarek je bil na NOB-u, o njihovih nasprotnikih med drugo svetovno vojno pa se ni smelo govoriti. Imel sem pa zelo dobrega profesorja zgodovine, ki nam je znal malo namigniti in uporabiti dvoumne izraze, da nam je tistim, ki nas je zgodovina bolj zanimala, dal vedeti, da ni bilo vse točno tako, kot je bilo zapisano v učbenikih. Poleg tega smo imeli sociologijo, ki je bil tudi obarvana z elementi marksizma. Pri geografiji nisem opazil elementov ideologije, saj nas je učil nek klasični učitelj, ki je pripadal še predvojni generaciji učiteljev. Pri obravnavi literature nisem opazili nič posebnega. Ko danes gledam nazaj, se mi pa zdi, da je bil pouk literature dokaj ideološko orientiran. Zelo se je poudarjal Ivan Cankar, v ospredju je bil tudi Karel Destovnik Kajuh, ki je bil partizan, medtem ko se domobranskega pesnika Franceta Balantiča ni omenjalo. Poudarek je bil tudi na povojni književnosti. Resnici na ljubo je bila bolj v ospredju literatura zmagovalca druge svetovne vojne pri nas. Pri Cankarju se je zelo poudarjal Hlapec Jernej. Del, ko Jernej pride nazaj in zažge hišo svojega gospodarja, smo si otroci razlagali tako: bil je jezen na svojega gospodarja, čutil se je izkoriščenega in zato mu je požgal hišo, ideološka interpretacija pa je bila taka, da je goreča hiša simbolizirala prihajajočo revolucijo in boj za enakopravnost. Predmet je bil ideološko obarvan, sam pa v času šolanja tega nisem opazil.

3. Ste se kot dijak in kasneje kot študent morali držati hore legalis? Kaj je doletelo kršitelje?

Na naši šoli je bilo vsaj 70 % vozačev iz malo bolj oddaljenih krajev. Menim, da je bila pred mojo srednjo šolo hora legalis uradna. V času mojega šolanja pa je bila formalno odpravljena, a je ostala v naši morali, saj si se kot dijak pred profesorjem skril, če si ga videl v mestu po dvajseti uri. Ni bilo spodobno, da bi se potikali po ulicah v tako poznih

urah. Spomnim se, da je moja sošolka s svojim fantom po osmi uri zvečer na ulici srečala profesorja matematike, ki ji ni nič dejal, ampak je za to na govorilnih urah izvedela njena mati, ki je bila nad tem zgrožena. V tistem času v Celju tudi ni bilo nekih lokalov, kjer bi lahko posedali, razen v kavarni Zvezda, kjer smo si kdaj privoščili kakšno kavico ali pa kremno rezino. Tako da se po Celju nismo preveč potikali zaradi tega, ker nismo mogli, ampak si tudi nismo preveč želeli. Če bi se takrat kak dijak napil in povzročil nered, je policija rekla, da je to dejanje, ki je v nasprotju z idejo socializma in te označili za sovražnika sistema. Zanimivo se mi je zdelo, da je imel sistem idejo, da če kradeš, da si nasprotnik sistema. Torej hore legalis v mojem času uradno ni bilo, a smo bili vzgojeni na tak način, da bi nas bilo sram se potikati zvečer po ulicah in delati nered.

Kršitelje hore legalis je je doletel najverjetneje kak opomin ali celo ukor, če je bilo kaj hujšega. Spomnim se, da so štirje malo starejši učitelji krožili po mestu po dvajseti uri in tistega, ki so videli, so naslednji dan vprašali.

4. Kaj menite, da je bil namen hore legalis? Menite, da je ta svoj namen dosegla?

Težko bi se opredelil. Eni smo bili preplašeni in si nismo upali, eni pa so se na to pravilo poživžgali. Nedvoumno se je ponočevanje in pohajkovanje dijakov zmanjšalo, v Celju pa tudi nismo imeli neke možnosti, saj smo imeli takrat na voljo le en lokal. Tako da jaz temu ukrepu nasprotujem, ker se mi ne zdi preveč smiseln.

5. Katere pogoje ste morali izpolnjevati, da ste lahko postali učitelji? So bili med njimi tudi politični, kot npr. vključitev v ZKS ali lojalnost vaših staršev oz. sorodnikov takratni oblasti?

Če pogledamo ravnatelje takratnih srednjih šol, ugotovimo, da so bili nekateri fanatično zvesti komunistični oblasti, nekateri strpni, nekaterim pa je bilo vseeno, zato bi težje posplošil takratne pogoje za opravljanje učiteljskega poklica. Zato ti bom odgovoril na primeru naše šole. Na starše in njihovo lojalnost se niso ozirali, saj sam nisem imel

problemov zaradi vernih starih staršev ali pa mobilizacije očeta v nemško vojsko. Od prijatelja sem pa slišal, da na Gorenjskem, kjer so bile nekatere družine nevtralne ali pa niso želele sodelovati s partizani, njihovi nič krivi otroci niso bili opravičeni do nobene štipendije. Na študiju geografije in zgodovine se študenti nismo preveč politično opredeljevali in med nami niso bile zaznane velike razlike. Vedelo se pa je, da je bil kriterij za visoke pomembnejše službe (direktorski položaji, politične funkcije ipd.) moralno-politična neoporečnost. To so različni delodajalci različno interpretirali, nekateri strogo, dogmatično, kar je pomenilo, da je bilo članstvo v Partiji obvezno, nekateri pa so gledali na druge vrednote, kot so delavnost, organizacija osebnosti itn.

V zanimivem spominu pa mi je ostal moj vstop v Partijo. V drugem letniku študija sva bila namreč s sošolko najboljša študenta, zato nama je pristopil partijski sekretar in dejal: »Glejta, v partijo sprejemamo samo najboljše, ker sta vidva najboljša študenta, je prav, da se partiji pridružita.« In tako sva vstopila. Ko gledam nazaj, bi lahko rekel, da so me izigrali, ampak meni se je takrat to zdel lep pristop, saj so me bili pripravljeni sprejeti zato, ker sem bil najboljši študent. Če bi takrat vedel, da se na tisoče ljudi pridružuje partiji, da bi dobilo službe in ugodnosti, se mogoče ne bi pridružil. Ampak tega takrat nisem vedel. Spomnim se, da nas je od petdesetih študentov bilo pet članov Zveze komunistov, a ta organizacija na fakulteti ni bila preveč aktivna. Zaposlil sem se v času, ko je bilo delovnih mest na pretek, kar je danes skoraj nepojmljivo. Spomnim se, da sem poslal prošnjo na osem srednjih šol in vse bi me sprejele. Ker sem na današnji GCC preživel lepa srednješolska leta, sem se odločil, da bom tudi poučeval na njej. Ko me je takratni ravnatelj sprejel, ni niti z besedo namignil na moja politična prepričanja. Tudi sam se nisem ravno zavedal pomena članstva v ZK, zato tega v šoli nisem ravno razglašal. Takrat je namreč imelo vsako podjetje, tudi šola, osnovno organizacijo ZK, zato je enkrat prišla do mene sekretarka te organizacije in me povabila, naj se vsake tri mesece udeležim njihovih sestankov. Med nami učitelji se je pravzaprav vedelo, kdo je v Partiji in kdo ne, a spori zaradi tega niso nastajali. Kar nas je pa pri partiji zelo motilo, je bila izjemno visoka članarina, ki je malo pred razpadom znašala kar 5 % osebnega dohodka.

6. Se Vam zdi, da ste bili v času študija ideološko indoktrinirani?

Na geografiji ne. Pri starejših obdobjih zgodovine (antika, prve visoke civilizacije) tudi ne, pri srednjem veku malo več, saj se ni ravno naklonjeno gledalo na Cerkev v tistem času, v 19. stoletju pa je bilo opazno, da smo zelo poudarjali marksizem. Izrazito pa se je prisotnost ideologije kazala pri obravnavanju novejšje zgodovine. Zelo je bilo poudarjeno partizanstvo oz. zmagovita stran po drugi svetovni vojni in izkazovanje le slabih strani njihovih nasprotnikov.

Lahko ti povem zanimivo življenjsko zgodbo mojega profesorja novejšje zgodovine, prof. dr. Metoda Mikuša. Bil je duhovnik in tajnik škofu Rožmanu in je lepega dne odločil, da gre med partizane ter škofu napiše: »Grem med partizane, se boriti za domovino.« Škof mu je na to odpisal: »Če mislite, da lahko kaj pametnega s tem naredite, tudi prav.« Mikuš je tako potem postal krščanski socialist in bil aktiven član partizanskega gibanja, ki se je družil tudi s Kardeljem in pomembnimi poveljniki, zaradi česa so ga po vojni postavili na mesto profesorja novejšje zgodovine na Filozofski fakulteti. Ker pa je bil krščanski socialist, nam je partizansko zgodovino pojasnil na tak način, da nam je dal vedeti, kaj pri kaki zgodbi ni bilo v redu, saj so tudi partizani zagrešili veliko zločinov.

Zaradi možne pristranskosti učiteljev v več državah zadnjih petdeset let sploh ne obravnavajo pri zgodovini, ampak le navedejo pomembnejše dogodke.

7. Ali ste zaznali ideološko usmeritev pri učnih načrtih/vsebinah, ki ste jih kot učitelj zgodovine morali obravnavati? Katere vsebine so bile v ospredju in katere tabu?

Zagotovo, učni načrt je bil ideološko usmerjen, tega se ne da zanikati, saj vsi sistemi vedo, da je šolstvo izjemno močno sredstvo za vplivanje na mladi rod. Tako, da vsi sistemi vgradijo ideologijo v šolske programe. Kot sem omenil, se je to najbolj poznalo pri novejšji zgodovini. Nam so že na univerzi kot učiteljem povedali, da so se odvijali poveljni poboji in da so ti tabu tema. Veliko ljudi je vedelo tudi za partizanske zločine v ljubljanski pokrajini in mnogi so imeli različna mnenja o dražgoški bitki, a se o tem ni govorilo. O tem se je začelo govoriti šele proti koncu obstoja Jugoslavije (od 1975, ko je partija začela zmanjševati svoj nadzor) in po osamosvojitvi.

8. Ali so bile zgodovinske osebnosti socialistično karakterizirane (npr. Celjski grofje so želeli združiti Jugoslavijo, Cankar zagovornik jugoslovanske ideje ...)?

Celjski grofje, uporni kmetje in Cankar so živeli pred stoletji, zato ne moremo vedeti, kaj je bilo v ozadju za njihovimi dejanji. Celjani so se širili s pomočjo dinastičnih zvez, z namenom širjenja svojega posestva in vpliva, kar je pripeljalo do njihovega nadzora na območju bivše Jugoslavije. Mi pa ne moremo vedeti, ali je bil v ozadju cilj povezati Slovane. Dejstvo je, da so do neke mere povezali bodoče Jugoslovane, a to ni bil njihov namen. Pri kmečkih uporih kmetje, po mojem mnenju, niso imeli nobene ideološke podlage, saj niso imeli niti programa, kaj bodo naredili v primeru zmage. V interpretaciji lahko rečemo, da je bil to začetek socialističnih idej, saj so se združeni upirali fevdalcem, ampak sami se tega dejansko niso zavedali. Cankar je seveda bil po politični orientiranosti tudi socialist, ampak dvomim, da je zadnjem prizoru Hlapca Jerneja z gorečo hišo želel pokazati ravno prihajajočo revolucijo.

9. Ali ste kot učitelj čutili pritisk, da morate učiti v skladu z vladajočo ideologijo?

Med poučevanjem nad mano ni nihče izvajal ideološkega pritiska. Za učiteljski poklic moraš namreč, biti dovolj široko razgledan, dovolj izobražen in tudi dovolj kritičen. Priznam, da smo mi učili vse tiste partizanske ofenzive, ker je bilo to v učnem načrtu. Sam sem pa večkrat povedal tudi kaj takega, kar se ni skladalo z učnim načrtom. Če bi leta 1980 v razredu rekel »Tito je zločinec!«, dvomim, da bi ostal v službi. V Sloveniji, ki je bila bolj liberalna, bi mogoče še ostal in dobil kakšen disciplinski opomin, medtem ko bi v kakšni južnejši republiki izgubil službo. Vem, da če bi si privoščil kakšno tako ekstremno izjavo, jo zagotovo ne bi odnesel brez posledic. Vedno pa sem si dijakom upal povedati več vzrokov za nastanek bele garde, tudi take, ki ne povečujejo partizanstva, saj to za mene pomeni objektivno interpretiranje zgodovine.

10. Kako se je spreminjal pouk zgodovine (predvsem učne vsebine) v času Vašega službovanja?

Do osamosvojitve je bila izrazita ta državna zgodovina, v kateri ni bilo odstopanja od učnih načrtov, ki so bili napisani v skladu z vladajočo ideologijo. Bilo je predvsem odvisno od posameznika, koliko strokovne avtonomije si je ta izbral s svojo strokovnostjo in ponosom. Neizpodbitno dejstvo je, da si popolne strokovne avtonomije nisi mogel izboriti. Vedno je vprašanje poguma, koliko si pač posameznik upa in je sposoben odstopati od prevladujočega trenda. Po osamosvojitvi pa so postali učni načrti svobodnejši in dopuščajo učitelju povedati tudi kaj, kar se včasih ni smelo povedati. Je pa tu problem, da je partizanska stran do leta 1990 povedala vse, kar je mislila, medtem ko njej nasprotna stran ni imela te priložnosti.

11. Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?

Sporno se mi zdi, ampak menim, da ga ni političnega sistema v zgodovini, ki tega ne bi počel. Razumsko temu nasprotujem, je pa dejstvo, da je bila od antike naprej v šolah prisotna ideologija. Tako da če ena ideologija v šoli pade, jo bo nadomestila druga. Všeč pa mi je, da se vsaj javno govori, da naj bi bile javne šole nevtralne, kar je po mojem mnenju pravilno.

7.4 Intervju s Stanislavom Medvedom

Gospod Stanislav Medved je učitelj zgodovine na Gimnaziji Celje - Center. Rodil se je avgusta leta 1957 v Celju. Od leta 1972 do leta 1976 je bil dijak takratne Gimnazije v Celju, današnje I. gimnazije v Celju. Šolanje je nadaljeval na Filozofski fakulteti v Ljubljani, kjer je študiral umetnostno zgodovino in zgodovino. V prosveti dela že 40 let, najprej je poučeval na Šolskem centru Borisa Kidriča (danes Šolski center Celje op. a.), nato pa na Gimnaziji Celje - Center, kjer zgodovino poučuje še danes.

1. Ali ste v času srednjega šolanja na zasledili neke značilnosti socialistične ideologije? Katere predmete ste imeli, ki danes niso več v predmetniku splošne gimnazije?

V času, ko sem obiskoval današnjo I. gimnazijo v Celju, smo imeli ideološko orientiran predmet, ki se je imenoval samoupravljanje s temelji marksizma. Podlaga tega predmeta je bila marksistična teorija, ki so jo so učili večinoma sociologi. Je pa res, da je omenjena gimnazija v mojih časih že postajala ideološko bolj nevtralna. Takrat je veljalo, da je bila ta šola Gimnazija Celje - Center bolj ideološko usmerjena, saj je bila pedagoške smeri, kar je pomenilo, da je imela država večji nadzor nad njo, saj je šolala bodoče pedagoge. Eden od predmetov je bil tudi obramba in zaščita, ki je prav tako temeljil na marksistični logiki.

2. Ali ste opazili kakšne ideološko orientirane posebnosti pri obravnavanju literature, zgodovine in geografije?

Spomnim se, da me je geografijo učila neka Poljakinja, ki je bila nasprotnica komunizma. Tako da smo obravnavali veliko poljske in sovjetske geografije, ampak s stališča, da nam Sovjetska zveza ni bila ravno pri srcu.

Nekaj avtorjev je bilo zagotovo prepovedanih, saj je bilo enako tudi pri glasbi. Spomnim se, da smo hoteli poslušati rock opero Jezus Kristus Superstar, ki je bila takrat popularna in smo jo morali pretihotapiti čez mejo, ker se je v Jugoslaviji ni dalo dobiti.

Učitelj se je z njenim poslušanjem strinjal, saj je bila v sedemdesetih letih, ko sem l. gimnazijo obiskoval, ta bolj odprta.

Pri zgodovini je pa vsa logika izhajala iz razrednega boja, kar je temelj marksizma. Tako so nam zgodovino razlagali kot boj med dvema različnima skupinama ljudi. Je bilo pa odvisno od pameti učitelja, kako je posamezne teme interpretiral. Naš učitelj je bil precej odprt in se z ideologijo ni kaj preveč ukvarjal.

3. Ste se kot dijak in kasneje kot študent morali držati hore legalis? Kaj je doletelo kršitelje?

V naših časih hora legalis ni bila več tako stroga, medtem ko so se morale predhodne generacije tega strogo držati. Če se prav spomnim, je veljala od 21. ali 22. ure do jutra. Spomnim se, da smo imeli sošolca, ki je imel dolge lase, kar takrat ni bilo ravno zaželeno. Ko ga je profesorica matematike v času hore legalis zasačila v parku, ga je nato naslednji dan vprašala. Sam sicer ne poznam primera, da bi nekoga zaradi kršenja hore legalis izključili, mogoče so komu dali ukor. Zdi se mi, da v mojih časih ni šlo več toliko za kazni, ampak bolj za ocene, saj je bil kršitelj ponavadi vprašan in je dobil negativno. Sem pa slišal za primer iz pedagoške šole v Mariboru, da so v petdesetih letih izključili dvajset dijakov, ampak ne zaradi hore legalis, pač pa zaradi tega, ker so bili verni ali pa igrali orgle.

4. Kaj menite, da je bil namen hore legalis? Menite, da je ta svoj namen dosegla?

Verjetno vzpostaviti nek določen red in nadzor, čeprav zabav v tistih časih tako rekoč ni bilo. Bil je kino, plesi pa so bili le enkrat na teden ali celo na mesec. Tako da so nam bili na voljo samo sprehodi, pa še ti so bili prepovedani po določeni uri. Tu je bila spet opazna razlika med učitelji, saj je bila v našem učiteljskem zboru sociologinja še najbolj tolerantna, medtem ko je bila profesorica za matematiko tako stroga, da je kršitelja naslednji dan vprašala. Nek svoj namen je hora legalis najbrž dosegla. Otroci so bili doma, tako da niso razgrajali po mestu, po drugi strani pa se lahko vprašamo, če je bila ta prepoved smiselna za neproblematične petnajstletnike. Sam niti nisem imel

izbire, če bom horo legalis spoštoval ali ne, saj nisem živel blizu šole in sem imel velikokrat pouk popoldne, zato sem domov prišel šele okoli sedme ure zvečer.

5. Katere pogoje ste morali izpolnjevati, da ste lahko postali učitelji? So bili med njimi tudi politični, kot npr. vključitev v ZKS ali lojalnost Vaših staršev oz. sorodnikov takratni oblasti?

V mojem času članstvo v Partiji ni bila več zahteva za opravljanje političnega poklica, je pa bila družbeno-politična neoporečnost oz. karkoli je že to pomenilo. Tudi meni so v vojski oficirji predlagali vstop v Partijo, a sem povabilo zavrnil. V moji enoti smo namreč bili štirje visoko izobraženi in vsi štirje smo bili predlagani.

6. Se Vam zdi, da ste bili v času študija ideološko indoktrinirani?

Pri študiju umetnosti bi rekel, da nisem bil tako ideološko indoktriniran, saj umetnost ni tako ideološki predmet. Zgodovina pa se mi tudi ni zdela preveč ideološko obarvana. Imel sem sicer zelo znane profesorje zgodovine, za katere se je vedelo, da so bili nekateri od njih izrazito partijsko naravnani. Recimo Metod Mikuš je bil eden takih partijskih zgodovinarjev, medtem ko je bil njegov brat umetnostni zgodovinar čisto drugačen. Na študiju sem tudi prvič slišal o poveljih pobojev, zato se mi ne zdi, da je bil študij zelo ideološko naravnani. Smo se pa takrat veliko bolj zavedali, da smo bili pod nadzorom, ko smo bili v cerkvi. Pod večjim drobnogledom oblasti pa je bila Cerkev, saj smo se v njej večkrat počutili nadzorovane. Tudi predmeta, ki bi bolj podrobneje obravnaval Cerkev in njen vpliv skozi zgodovino, nismo imeli. Tako bi rekel, da so se vsi profesorji tematike, ki zadeva Cerkev, izogibali. Recimo prej omenjeni Mikuš je bil pred vojno znan kot tajnik škofa in ker škof ni želel iti med partizane (ne vem, kako je to točno bilo), je šel Mikuš sam in postal partizanski zgodovinar. On pa ni nikogar pogledal v oči, ker je očitno vedel neke stvari, za katere drugi nismo smeli vedeti.

7. Ali ste zaznali ideološko usmeritev pri učnih načrtih/vsebinah, ki ste jih kot učitelj zgodovine morali obravnavati? Katere vsebine so bile v ospredju in katere tabu?

Ja gotovo, saj je bil, ko sem začel učiti, učni načrt tako zastavljen, da moraš kot učitelj ustvariti socialističnega človeka. Tako je vse ostalo, vključno z zgodovino, izhajalo iz te ideje. Pogled na zgodovino je bil še vedno razredni. Poudarek pa je bil na tem, da so levi napredni in da so vsi ostali nazadnjaki, da je komunizem avantgarda, vse ostalo pa nazadnjaško. Teme, kot je zgodovina Partije, pa so bile še vedno v ospredju. Neke teme so bile tako rekoč skrite oz. prikrite, to so bili povojni poboji, ki jih sploh ni bilo v učbeniku, a sem jih sam vseeno razložil. Levi profesorji take teme niso obravnavali, bolj desni pa jo razložili učencem.

8. Pa ste imeli kakšne probleme zaradi obravnavanja snovi, ki je ni bilo v učbeniku?

Na poklicni šoli, kjer sem učil, preden sem prišel sem, ne, sem pa bil na tej šoli deležen ovadbe nekaj profesorjev, ko smo ob dnevu spomina na žrtve holokavsta na zgodovinskem radiju omenili tudi ostale množične poboje, med drugimi tudi partizanske. Zaradi tega sem moral na zagovor k ravnatelju, ki mi ni povzročal težav, saj se mu oddaja ni zdela sporna.

9. Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?

Vsaka oblast ima v vsakem času interes, da vpliva na šolo, ker je šola ustanova, kjer se vzgaja bodoče generacije. Zdi se mi, da bi se morali vprašati, če je prav, da se samo ena ideologija vmešava, ostale so pa prepovedane. Argument več izobražencev je, da bi morala biti šola ateistična. Pa to ni res, saj bi morala šola po Ustavi in po mojem mnenju biti prostor odprt za vse poglede in religije. Šola mora učencem privzgojiti neke vrednote, je pa od vladajočih odvisno, kakšne te so.

7.5 Intervju z izr. prof. Emilom Rojcem

Gospod Emil Rojc je bil rojen maja 1940 v vasi Svibno nad Radečami, od koder je bil z družino leta 1941 izseljen v Nemčijo. Po vojni se je vrnil domov in zaključil osnovno šolo in nižjo gimnazijo v Radečah. Šolanje je nadaljeval na celjskem učiteljišču. Po končanih petih letih programa se je vpisal na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, na kateri je študiral psihologijo in sociologijo. Po opravljenem vojaškem roku se je zaposlil na današnji Gimnaziji Celje - Center, ki jo je, kot navaja: »vodil legendarni ravnatelj prof.

*Slika 3: Po intervjuju z izr. prof. Emilom Rojcem.
(foto: N. Rojc)*

Anton Aškerc, pesnikov nečak iz Globokega pri Rimskih Toplicah.« Poklicna pot ga je vodila na različna prosvetno-politična področja. Predaval je na Pedagoški fakulteti v Mariboru, vodil Svet univerze v Ljubljani in opravljal vrsto drugih dolžnosti v prosvetni sferi. Pravi, da je imel srečo, da je sodeloval in se srečeval z mnogimi, žal že pokojnimi prosvetnimi delavci, kot so bili prof. dr. Janez Milčinski, Boris Lipužič, Ela Ulrich Atena, Milena Vršnik Štifter, prof. Janez Pešec idr. Leta 1976 je prejel Žgajnerjevo nagrado za dosežke na področju šolstva. Danes je v zasluženem pokoju in preudarno ter kritično spremlja aktualno družbeno in politično situacijo.

1. Katere pogoje ste morali izpolnjevati, da ste lahko postali učitelj? So bili med njimi tudi politični?

Pogoj, da si lahko postal učitelj je bil, da si dokončal študij učiteljišča pedagoške akademije ali fakultete. Takrat vloga učitelja, zlasti na podeželju, ni bila samo poučevanje, ampak tudi aktivno delovanje v kulturi, športu, tehniki in drugi interesnih dejavnostih ter društvih. Med kriteriji za vzgojo in delovanje učiteljev je bila tudi t. i. družbeno-politična dejavnost, kot je v katerikoli družbeno-politični organizaciji: ZSMS, SZDL, ZKS in podobno. Ker pa je učiteljev vedno primanjkovalo, se ne spominjam, da bi katerega izločili iz družbeno prosvetnega in pedagoškega delovanja zgolj zaradi političnega prepričanja z izjemo odkritega konflikta posameznega učitelja z obče veljavnimi družbeno-moralnimi normami. Sam se ne spominjam česa takega. Rekel bi,

da so bili predhodniki vaših profesorjev na Gimnaziji Celje - Center dobri profesorji, saj so nam znali z dokaj demokratičnimi pristopi »krojiti kožo«.

2. Se Vam zdi, da je bil vaš študij ideološko usmerjen? Kje se je to opazilo?

Ne samo v mojem času, vedno je bil ta študij za poklic učitelja pod vplivom političnih oblasti oz. državnih organov. To deloma izhaja tudi iz marksistične teorije države, po kateri je država aparat nasilja, ki služi za zaščito interesov vladajočega razreda (Engels, Država in revolucija). Tovrstni politični interes smo lahko zaznavali tako v aparatih unitarnih kot tudi zveznih držav, pri vseh je bilo zaslediti težnjo po odločanju in vplivanju na vsebine in oblike šolskih sistemov. Tudi pri konfliktnem razmerju med Španijo in Katalonijo se soočata interes kraljevine in pokrajine Katalonije glede avtonomije šolstva. Skratka, študij na učiteljski in na akademiji je bil ideološko usmerjen, z vrednotami in cilji socialistične družbe oz. takratnega političnega sistema, socialističnega samoupravljanja. To se je kazalo v predmetnikih, učnih načrtih in študijskih gradivih.

3. Ali ste morda učili predmet samoupravljanje s temelji marksizma? Kaj mi lahko poveste o njem?

Da. Poučeval sem ta predmet kot pedagog na celjskem učiteljski in kot profesor na Pedagoški akademiji Maribor. S tem, da ga nisem jemal kot klasični učni predmet, ampak kot vsebinski okvir za oblikovanje kritično mislečih in družbeno aktivnih dijakov in študentov. Zato tudi pri preverjanju znanja ni bil osrednji kriterij reprodukcija učne snovi, ampak sposobnost kritičnega pogleda dijaka/študenta na bistvo in vsebino nekdanjega političnega sistema ter razumevanje različnih zablod ter očitnih poenostavitev v njem.

4. Se Vam zdi, da se je pri pouku poznalo, da je bila takrat drugačna državna ureditev, kot je danes?

Zagotovo je bilo to prepoznavno, danes dosti bolj kot tedaj, saj imamo danes precej izkušenj z drugačnim, neoliberalnim političnim sistemom s povsem drugačnimi ideološkimi podlagami, z drugačnimi vrednotami in odnosi med ljudmi. Če želim ostati verodostojen, je na Vaše vprašanje možno odgovoriti zgolj pritrdilno. Takrat pa je šola sledila veljavnim družbenim odnosom in vrednotam ter normam, ki jih je razgovarjal politični sistem samoupravnega socializma. Nisem pa nikoli zaznal kakšne napetosti, tudi ob nestrinjanju dijakov in študentov s posredovano učno snovjo. Kritični pogledi in širina razmišljujočih dijakov in študentov so bili deležni pohval in tudi višjih ocen.

5. Glede nato, da ste učili družboslovni predmet – sociologijo – ste občutili kakršen koli politični pritisk oz. nadzor s strani Partije oz. države?

Odgovor je ne. Najbrž nisem bil preveč moteč faktor na politični sceni in nisem želel izstopati iz okvirjev, ki so jih narekovali učni načrti družboslovnih predmetov. Pa tudi s strani učiteljskih krogov in ravnatelja tega nisem občutil. Sem pa doživel pritiske in tudi »batine« ob spremembi političnega sistema, ki po ocenah nekaterih prosvetljenih ideologov novega vala v slovenskem šolstvu nisem bil več deležen zaupanja za pedagoške naloge. To sem dobro občutil v vlogi izrednega profesorja sociologije na Pedagoški akademiji v Mariboru, kjer so mi naprtili krivdo za uvajanje usmerjenega izobraževanja v Sloveniji, ki je bil splošno jugoslovanski projekt tedanjega povezovanja šolstva s potrebami gospodarstva. Rešila me je bližina penzije.

6. V statutu učiteljišča v Celju iz 1965 sem zasledil, da mora biti ravnatelj šole moralno neoporečen. Kaj je to pomenilo?

To, kar ste prebrali v Statutu učiteljišča, je bila zapuščina nekdanjih kriterijev za zasedbo ravnateljevega mesta. Jaz sem na to določilo gledal kot na dediščino starega ne-samoupravnega političnega sistema, ki so ga moji predhodniki zgleda pozabili izbrisati iz statuta šole. V svojih očeh sem kot ravnatelj šole v vseh članih in članicah učiteljskega zbora videl ustvarjalne sodelavce, vredne zaupanja in vloge, vzgajati inovativne in kritične bodoče učitelje.

7. Ste bili član ZK? Je bil to pogoj za pridobitev ravnateljskega položaja?

Da. To sem postal z osemnajstimi leti, predlagal me je kot nekdanjega aktivnega mladince tedanji učitelj glasbe in zborovodja. To zaupanje sem osebno varoval in ga poskušal povrniti z odliko na obeh maturah takratnega učiteljskega. Takrat smo namreč na učiteljskem imeli dve maturi. Prvo bolj strokovno po četrtem letniku, po petem letniku pa bolj pedagoške predmete, kot so: psihologija, didaktika itn. Za vstop v partijo je moral dijak imeti lep uspeh, saj malomarnežev, ki se niso izkazali v šolskem delu, v Partijo niso sprejeli.

To ni bil pogoj za moj kasnejši prevzem dolžnosti ravnatelja šole. Slednje sem jemal kot priznanje svojemu vsestranskemu delovanju v razredni, šolski in dijaški skupnosti ter aktivnemu triletnemu delovanju v profesorskem zboru.

8. V letnih poročilih sem prebral, da ste bili mentor marksističnega krožka. Kaj je bil namen tega krožka, kako je bilo s članstvom (je bil med dijaki priljubljen), katerih tem ste se lotevali?

Res je. Deloval sem tudi kot mentor marksističnega krožka, saj je bila tej zadolžitvi najbližje moja vloga učitelja sociologije. Dijake sem spodbujal k branju domače družboslovne literature in del klasikov marksizma. V krožek so se dijaki vključevali samoiniciativno, nikogar nismo posebej silili. Z zadovoljstvom sem ugotavljal, da je večina članic in članov tega krožka nadaljevala s študijem družboslovja v Ljubljani. Nosilci uvodnih tem na srečanju krožka so bili dijaki, tu in tam pa smo povabili v razpravo ugledne in strokovne politične kadre iz občine, regije in republike (prof. dr. Boris Majer, prof. Milena Štifter, Franc Štenic, prof. Jože Marolt, Franc Simonič idr.). Lotevali smo se tudi zahtevnejših aktualnih tem, npr. vloga samoupravljanja v pogojih odmiranja države, ter tem iz politike neuvrščenosti Jugoslavije.

Sprašujete me, če je bil ta krožek med dijaki priljubljen. Podobno kot interesne dejavnosti je postal še zanimivejši, ker je z aktivnim delovanjem dijakov pri krožku priletel kak dodaten plus k oceni iz družboslovnega predmeta.

9. Kakšne izkušnje imate s hore legalis? Od kdaj do kdaj je bila v veljavi?

Moram priznati, da nobenih. Na učiteljišču nas je bilo veliko dijakov iz cele celjske regije in so vlaki ter avtobusi krojili naš vsakdan. To vprašanje bi bilo bolj aktualno za dijake iz Celja, ki jim časa za učenje niso kratili prevozi v šolo in domov. Tudi za domicilne dijake Celjane moram reči, da ni bilo pretiranih ponočevanj, ki bi jih bilo treba »ozdraviti« s hore legalis.

10. Kakšna kazen je doletela kršitelje hore legalis? Se morda spomnite približnega števila kaznovanih?

Kazni, ki smo jih srednješolci tedaj poznali (opomini, ukori), so bile kar učinkovito zdravilo za prekrške, sploh pa je bilo učiteljišče dokaj zgledna šola, zato v tem pogledu nismo prednjačili.

Ko sem bil ravnatelj sploh nismo vedeli, če je bila hora legalis legalna ali ne. Verjetno to ni bilo nikjer zapisano, to je bilo neke vrste nenapisano pravilo, ki je šlo iz generacije v generacijo in eni profesorji so se tega držali in lovili po restavracijah in kavarni Evropa take bolj pogumne dijake in jih v šoli malo okarali. Tako da na učiteljišču ta hora legalis ni bil posebej zaznan. Sam nisem bil strog glede kaznovanja hore legalis.

11. Kolikšna je bila vloga stroke in kolikšna politike, ko ste vodili Republiški družbeni svet za vzgojo in izobraževanje in Svet Univerze Edvarda Kardelja?

Spomniti moram, da sta bili nekdanji vlogi stroke in politike dokaj usklajeni. Takratni Družbeni svet za vzgojo in izobraževanje, ki sem ga v Ljubljani vodil štiri leta, si je prizadeval predvsem upoštevati stališča stroke, raznolikosti interesov in pričakovanj v izobraževalnem sistemu. Prednost je dajal zlasti izboljšavam in rešitvam, ki so vodile v višjo kakovost izobraževalnih programov. To, da politična oblast ideološko ter

programsko posega v programski sistem samo po sebi ni nekaj neobičajnega, pomembno je, kako to počne. Pomembno je, ali oblastniki upoštevajo vso širino, kompleksnost in prepletenost interesov ter potreb gospodarstva in osebnega razvoja posameznikov.

12. Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?

Odgovor na to vprašanje ni enostaven ali enoznačen. V interesu in bistvu vsake oblasti je, da to počne. Pomembno pri tem pa je, na kakšen način to dela. Ali z dogovarjanjem in iskanjem konsenza, s kritičnimi oz. strokovnimi argumenti ali po diktatu, vsiljeno z močjo politične oblasti ali hierarhije odločanja. Ko je Marija Terezija uveljavljala šolske reforme, ni nikogar spraševala glede naprednih vsebin in oblik šolskega sistema. Vodil jo je duh razsvetljenstva, nas pa duh Partije, ki pa ni nujno vedno dovolj upošteval naše družbene potrebe in interese.

Vaš intervju z menoj sprejemam tudi kot priložnost za zgladitev nekaterih izkrivljenih dejstev v zvezi z usmerjenim izobraževanjem. Slednji je bil namreč vsejugoslovanski projekt (uvodni govor ob inavguraciji tega zakona sta imela Stane Dolanc, v skupščini SFRJ in Milan Kučan v skupščini SRS). Kasneje je bila ta ideja o prilagajanju našega šolskega sistema razvojnim potrebam gospodarstva iz političnih razlogov proglašena kot zmotna in tudi politično sankcionirana. V tem času sem bil »medijska zvezda« na vseh televizijskih programih in člankih v Delu itn., ker so mi naprtili krivdo za uvajanje usmerjenega izobraževanja. To je bila huda kazen za mojo predanost takratni šolski reformi. Bil sem namreč predsednik Družbenega sveta, v katerem so bili visokošolski profesorji, rektorji pa tudi minister za šolstvo. Potrjevali smo širše usmeritve bodočega šolstva, pri čemer se ta organ v podrobnosti ni vpletal. Ko so se začele pojavljati ideje o osamosvojitvi, so se nekaterim komunističnim oblastnikom pri nas zatresle hlače in so mislili, da se bodo obdržali na oblasti, če razglasijo nekoga na nekem področju za dežurnega krivca. To je bilo šolstvo in zato so me okrivili, da sem sodeloval pri ustvarjanju in vpeljevanju usmerjenega izobraževanja. Te laži so javno objavili, ko sem kandidiral za republiškega poslanca. Napake, ki so mi jih očitali, niso mogli dokazati, priznam pa, da smo naredili edino napako, da smo nekatera določila preveč ohlapno postavili in so jih nekateri po svoje razumeli. Tako je nekdo lansiral laž, da ukinjamo gimnazije. Gimnazij nikoli nismo ukinjali, še sam živim blizu ene. (Velja omeniti, da se

je g. Rojc pri zanikanju ukinitve gimnazij zmotil, saj po uvedbi usmerjenega izobraževanja gimnazij, vsaj v imenih šol, v SFRJ ni bilo več. op. a.) Nekateri oblastniki so si namreč želeli pridobivati točke, saj so bili ogroženi z zmago Demosa na volitvah. Ogroženi so pa bili samo v tem, da bi gimnazija izgubila ekskluzivnost, da bo samo ona imela filozofijo in sociologijo, ne pa tudi šole za poklice v gospodarstvu. Mi smo pa rekli, da če želimo, da bodo šli tudi njihovi dijaki naprej študirat, morajo imeti širšo osnovo, zato smo dali splošne predmete tudi v poklicno šolo. Nekaterim je to šlo zelo v nos in si na tem izmislili te laži o meni. Takrat sem imel mesto izrednega profesorja na Pedagoški akademiji v Mariboru in sem poleg študentov v zadnji klopi opazil še nekaj starejših ljudi, ki so prišli poslušati in preverjati vsebino mojih predavanj. Ker sem se vedno držal učnega načrta in nisem bil sporen, me takratni nadzor ni mogel brezpredmetno kaznovati. Kmalu za tem sem se upokojil, a sem s tega predavanja odnesel občutek, da sem opazovan.

Za zaključek naj še rečem, da mi je bil ta intervju v priznanje in zadovoljstvo ter da sem v njem užival.

7.6 Intervju z mag. Stanetom Okolišem

Mag. Stanko Okoliš je direktor Slovenskega šolskega muzeja, raziskovalec in pisec zgodovinskih znanstvenih in strokovnih del. Je izkušen poznavalec kulturne dediščine in domoznanstva. Je eden večjih poznavalcev in raziskovalcev šolstva pri nas. Pod njegovim peresom je nastalo več pomembnih del na temo domoznanstva, med drugimi tudi delo z naslovom *Zgodovina slovenskega šolstva*.

Slika 4: mag. Stane Okoliš, vir: https://www.zsgs.si/wp-content/uploads/2016/11/MG_2720.jpg (27. 2. 2023)

1. Se strinjate s tezo, da je šola ideološki aparat države? Kako se je to kazalo v nekdanji Jugoslaviji?

Šola je sestavni del državne politike vse od vzpostavitve centraliziranega državnega šolskega sistema. Že vladarica Marija Terezija je leta 1770 šolsko področje pod vplivom razsvetljenskih idej podržavila in ga razglasila za stvar državne politike (politicum). Z vzpostavitvijo šolskega sistema, razširitvijo šolske mreže in postopno vključitvijo vseh za šolo sposobnih otrok v vzgojno-izobraževalni proces je lahko vplivala na zavest vsakega državljana. Pri izgradnji šolskega sistema se je najprej naslonila na Cerkev kot inštitucijo, na njeno premoženje in na podeželju predvsem na cerkovniške prihodke. Razmerje med Cerkvijo in državno oblastjo se je na šolskem področju sicer spreminjalo, vendar je bilo zanj značilno, da je med njima vse do komunističnega prevrata 1945 obstajala neka oblika sodelovanja. V nekdanji socialistični Jugoslaviji sodelovanja med njima ni bilo, ker je komunistična partija odklanjala vsako delitev državne oblasti in je želela ustvariti novega človeka v skladu z marksistično ideologijo.

2. Katera je najvidnejša posledica, ki jo je za sabo pustil šolski sistem v prejšnji državi?

Celotno obdobje prejšnje države so načrtno spreminjali predhodni šolski sistem. Komunistična partija oz. Zveza komunistov Jugoslavije si je šolski sistem z odpravo večstrankarskega političnega sistema kot edina dovoljena politična sila tako politično kot tudi ideološko popolnoma podredila. Z indoktrinacijo vzgoje in izobraževanja je utrjevala svojo revolucionarno oblast. Po prevzemu politične oblasti je leta 1945 najprej odpravila zasebno šolstvo in ukinila meščanske šole, ki jih je najprej nadomestila z nižjimi gimnazijami, četudi je od vsega začetka vodila odkrit boj proti gimnaziji. Z uvedbo enotne osnovne šole leta 1958 gimnazija kot pripravljavnica bodočih izobražencev ni več osem- ampak le še štirirazredna splošno izobraževalna srednja šola. Ko so leta 1981 uvedli še usmerjeno izobraževanje, ki je bilo že tedaj v javnosti spoznano kot nazoren ideološki partijski projekt, je bila gimnazija dokončno odpravljena. Z Zakonom o ločitvi Cerkve od države, ki naj bi omogočil svobodno odločanje za verski pouk, so verouk s politično akcijo in pritiski izgnali iz vseh vrst šol in izločili Teološko fakulteto iz univerze. Pod praporom edine prave znanosti in naprednosti so v šole uvedli marksistični dialektični materializem, iz njih pa izgnali vsako drugo naziranje kot nazadnjaško ali protiljudsko. Vseskozi je potekala intenzivna prevzgoja in indoktrinacija učiteljev. Za vernega učitelja ni bilo mesta v šoli. Če je tak učitelj hotel obdržati poklic, je moral bodisi skrivati svoje versko prepričanje ali pa ga zatajiti.

3. Kakšno vlogo je igrala politika pri vključevanju ideologije v izobraževalni proces? Kje se je to najbolj opazilo?

Politika je imela pri vnašanju ideologije v šolo ključno vlogo. Bila je njen pobudnik in nadzornik. Smernice delovanja šolskega sistema so določali na kongresih Zveze komunistov Jugoslavije. Uresničevali so jih nižji partijski organi, ki so jih prenesli na podrejene državne, ti pa na strokovne šolske organe. Ključno vlogo v taki strukturi je imel Centralni komite ZK, ki je za te in podobne naloge ustanovil marksistični center, na šolskem strokovnem področju pa so pod vplivom partijske ideologije začeli delovati Zavod za napredek šolstva kot predhodnik Zavoda za šolstvo, Pedagoški inštitut in razni strokovni sveti za vzgojo in izobraževanje. Ideologija v šoli se je najbolj izkazovala v učnih ciljih in smotrih, učnih načrtih in učbenikih pri

posameznih šolskih predmetih, prav tako pa tudi navzven v samem življenju šole, praznovanjih in drugih obšolskih dejavnostih.

4. Na kakšen način lahko opazimo mešanje takratne oblasti v šolstvo (predmeti, učne vsebine)?

Vmešavanje politike in ideologije v šolski proces se na praktični ravni najbolj pozna pri vnašanju izrazito ideoloških in tendencioznih učnih vsebin v učne načrte in učbenike v obstoječe šolske predmete, ki so lažje podvrženi ideološkemu pogledu, in pri uvajanju novih ideološko pogojenih šolskih predmetov. Z izrazito ideološkimi vsebinami je šola opredeljena že v najnežnejši otroški dobi. Na nižji stopnji osnovne šole tako izstopajo začetnice oz. abecedniki, sledijo pa jim slovenska berila v vseh višjih razredih. Podobno velja pri izbiri družboslovnih vsebin v vseh razredih osnovne šole. Na višji stopnji osnovne so pomemben pokazatelj ideološkosti predvsem učbeniki zgodovine, kot nov šolski predmet, ki je nekakšno nadomestilo verouka, pa so uvedli družbeno moralno vzgojo. V srednji šoli je bila ideološkost družboslovnih predmetov jasno opredeljena ne samo pri zgodovini in slovenskemu jeziku, temveč tudi pri predmetih, kot so sociologija, politična ekonomija, filozofija itd. Nova izrazito ideološko obremenjena predmeta v srednji šoli sta bila samoupravljanje s temelji marksizma in obramba in zaščita. Nič manj ideološke indoktrinacije ni bilo v visokem šolstvu, kjer se je povsod predaval predmet obramba in zaščita. Več indoktrinacije je bilo na vseh družboslovnih fakultetah, med njimi pa je še posebej izstopala partijska politična visoka šola, ki se je razvila v FSPN (Fakulteto za sociologijo, politične vede in novinarstvo), ta pa se je s propadom enopartijske države preoblikovala v FDV.

5. Koliko je bilo vmešavanja/vpletanja v uradne učne načrte in koliko v t. i. »prikriti kurikulum«? Kako se je to izkazovalo? Kakšna je bila naloga omenjenega »kurikuluma«?

Vpletanje izrazito ideoloških, t. j. marksističnih vsebin v učne načrte, in partijska interpretacija zgodovine, posebej dogodkov med drugo svetovno vojno in revolucijo, je bilo vseskozi intenzivno, vendar se je od predmeta do predmeta

razlikovalo. Večje in intenzivnejše je bilo pri družboslovnih predmetih, pri katerih so politične in ideološke razlike že v strukturi predmeta najbolj žive in občutljive. Po drugi strani se je tudi izkazalo, da so bile tendence ideološke indoktrinacije nastavljene tudi pri predmetih, ki so daleč od vsake ideologije. Pri vseh predmetih, kjer je bilo le mogoče, so sledi marksizma in boja proti Cerkvi. Glavna naloga šolskega sistema je bila vzgojiti in izobraziti novega človeka, ki bo prepričan marksist in ateist z dialektično-materialističnim pogledom na svet. Samo tak človek bo lahko varoval pridobitve revolucije, služil partiji na oblasti in se zoperstavil vplivom katoliške Cerkve, ki je iz družbenega dogajanja ni bilo mogoče popolnoma odstraniti, zato pa jo iz njega čim bolj izključiti. Potrebno je bilo izkoristiti vsako priložnost in vsako možnost, ki ju daje pri doseganju tega cilja šolski sistem tako v šoli kot tudi v drugih dejavnostih ob njej. Vnašanje režimske ideologije v šolo so lahko uspešno izvajali predvsem ideološko trdno zgrajeni učitelji. Od njih so zahtevali ne le natančno izvajanje učnih načrtov in doseganje učnih in vzgojnih ciljev, temveč tudi ideološko čistost in socialistično moralno politično opredelitev, ki so jo morali izkazovati v vsakdanjem življenju in nadaljnjem političnem izobraževanju. Z življenjskim vzgledom dosledne predanosti vladajoči ideologiji so morali vplivati na učence. Ustrezati so morali načelu, da so učitelji vojaki revolucije.

6. Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?

Nobena ideologija in še manj nobena ideološka indoktrinacija ne more biti v šoli pozitivna, če hočemo vzgojiti in izobraziti svobodnega, pokončnega in samostojnega državljana, ki razmišlja in se odloča s svojo glavo in za svoje odločitve prevzema polno odgovornost. Ker je šola zelo občutljiva na vplive iz družbe, je zelo pomembno, da šola krepi in spodbuja vrednote, po katerih bomo dosegli postavljene cilje. Ideologija že po definiciji ne more zajeti vseh aspektov družbe kot celote. Ker je enostranska, vedno nekaj izključuje. Šola pa ne more biti enostranska in ne izključujoča. Šola je vendar prostor, kjer se osebnost formira. In oblikovati se mora vsestransko in vključujoče. Ideološko poseganje oblasti v šolski sistem je imelo tako na posameznika kot tudi na družbo v celoti kvarne posledice. Tudi v prihodnje tovrstno poseganje ne more biti pozitivno.

7. So v času SFRJ izvajali kakšne posebne oblike kaznovanja?

Katere oblike kaznovanja so bile najznačilnejše za naše šolstvo v času socializma?

V obdobju po koncu druge svetovne vojne in zmagi revolucije je bila značilna stigmatizacija otrok staršev, ki so jih med vojno razglasili za sodelavce okupatorja in narodne izdajalce, po vojni pa so jih večinoma pobili. Poleg zapostavljanja so jim odrekli tudi mednarodno pomoč (UNRA), ki so jo bili s paketi hrane in obleke deležni drugi otroci. Nekateri učitelji so iz ideoloških razlogov tem otrokom dajali slabše ocene in jim onemogočali napredovanje. Krajevni ljudski odbori so odločali, ali se bo ta ali oni otrok lahko šolal ali ne ali bo dobil štipendijo ali ne. Zaradi političnih in ideoloških razlogov so dijake in študente izključili iz šol in jim onemogočili šolanje. Najbolj so znane izključitve iz učiteljišč, kjer je bila ideološka vzgoja za oblast še posebej občutljiva.

8. Kdaj in čemu je bila hora legalis uvedena? Je dosegla svoj namen? Je imela morda politično podlago?

Horo legalis so uvedli v šolsko zakonodajo za gimnazijce v drugi polovici 19. stoletja. V določenih ozirih je bila vsebina in namen prepovedi v veljavi že prej. Prepoved se je nanašala na vzgojni ukrep, s katerim so npravno versko vzgojo, na kateri je temeljila tedanja vzgoja na gimnazijah, uveljavljali tudi zunaj šole. Kršenje tega ukrepa so dosledno kaznovali, v zadnji posledici so gimnazijce zaradi tega iz šole tudi izključili. S kaznovanjem je ukrep dosegel svoj namen, saj so s tem preprečili, da bi se gimnazijci privadili slabih navad in zanemarjali učenje. Ožje politične podlage temu disciplinskemu ukrepu ni videti.

Po drugi svetovni vojni so nekdanje disciplinske ukrepe, posebej za prostor zunaj šole, odpravili. Ko so se pojavile težave, so zlasti starejši učitelji sprožili govorce o potrebni uveljavitvi hore legalis, do česar pa ni prišlo. Vlogo nadzora in skrbništva nad vedenjem in udejstvovanjem dijakov zunaj šole so prevzele mladinske

organizacije. Hora legalis že v svojem imenu ni bila v duhu socialističnega obdobja, ki je odklanjal vse, kar je bilo staro in zato nazadnjaško. Razen boja proti gimnaziji je novo obdobje odklanjalo tudi latinščino kot jezik družbenega sloja, ki ga je nova politična oblast iz družbe izključevala. V družbo je uvajala nov socialističen jezik, v katerem za hora legalis ni bilo prostora.

9. Je imela hora legalis zakonsko podlago?

V stari Avstriji jo je imela. V socialistični Jugoslaviji ne.

10. Kako se je vpliv vladajoče politike in njene ideologije kazal pri pouku zgodovine v tistem obdobju? Imate morda tudi podatek, kako se je kazal pri pouku geografije in slovenščine?

Najprej so uvedli poučevanje NOB v Jugoslaviji in Sloveniji, ki je temeljilo na partijski interpretaciji zgodovinskih dejstev. Za predstavitev svetovne zgodovine v šolah so prevedli ruske učbenike. Razredni boj je postal temeljno gibalno zgodovinskega razvoja. Z marksističnega pogleda na svet so se pretresali vsi zgodovinski dogodki in njihova interpretacija. Do skrajnosti je bila izpostavljena pozitivna vloga KPJ, vsi njeni nasprotniki pa so bili ožigosani kot okupatorjevi sodelavci, narodni izdajalci in reakcija. Črno belo je bilo povečevanje NOB in revolucije na eni in zamolčanje zločinov VOS-a, Ozne, medvojnih in povojnih pobojev na drugi strani.

Pri slovenskem jeziku na vseh stopnjah izobraževanja so bile načrtno izbrane vsebine: krajša in daljša besedila, berila in čtivo, ki so pristransko prikazovala pridobitve NOB-a in revolucije, na drugi strani pa so bili izločeni vsi teksti, ki bi se navezovali na vero, cerkev ali na umetnike oz. književnike, ki so bili povezani z odporom proti revoluciji in so bili na črni listi partijske oblasti.

Pri pouku geografije se ideologija ni kazala v opisu naravnih pojavov, temveč pri njenem družbenem delu pri politični geografiji, kjer so se obravnavale meje držav, njihove družbeno-ekonomske ureditve in ekonomske usmeritve. Socialistične

države s Sovjetsko zvezo na čelu so bile predstavljene izrazito pozitivno, kapitalistične zahodne države pa negativno.

11. Ob pregledu literature sem ugotovil, da oblast gimnazijam ni bila ravno naklonjena. V čem se je njena nastrojenost proti gimnazijam kazala?

Gimnazija je bila izbirna splošno izobraževalna šola, ki je za vstop zahtevala predznanje. V njej se je že stoletje vzgajala in izobraževala družbena elita. Novi režim, ki se je istovetil za avantgardo delavskega razreda in proletarcev, je postal nova elita, ki je nastopal proti nekdanji eliti kot svojemu največjemu sovražniku. Zaradi tega je bila nova elita tudi proti šolski ustanovi, v kateri se je prejšnja elita izobraževala. Komunistična oblast se je ves čas obstoja socialistične Jugoslavije borila proti gimnaziji kot elitni šoli. Njena nastrojenost proti gimnaziji se je kazala v vedno manjši vlogi gimnazije v šolskem sistemu. Z načrtom ukinitve gimnazije je nastopila po prevratu leta 1945. Postopoma ji je nato uspelo, da jo je pred razpadom jugoslovanske države z usmerjenim izobraževanjem dokončno ukinila.

8 RAZPRAVA

Po opravljenem praktičnem delu in izvedenih intervjujih bom ovrednotil hipoteze, ki sem si jih postavil ob začetku raziskovalnega procesa in svoje odločitve podkrepil z ugotovitvami iz intervjujev in raziskovanja v arhivu.

1. Oblast je ideološko vplivala na srednješolski pouk.

Z namenom odkrivanja ideoloških vplivov na srednješolski pouk sem intervjuval šest dijakov oz. prosvetnih delavcev (učiteljev op. a.) v času SFRJ oz. raziskovalcev šolstva na Slovenskem. V zvezi s hipotezo sem jim postavil vprašanja, navezujoča se na njihova dijaška leta, opažanje ideologije in ideološkega nadzora na delovnem mestu, vpliva tedanjih oblasti na šolstvo in šolske reforme, njihovo politično aktivnost, izkušnjo s šolanjem in delom v prosveti ipd. Večina intervjuvancev je dejala, da se iz svojih dijaških let spomni raznih ideološko orientiranih predmetov in učnih vsebin. Gospod Škorjanec in gospod Medved menita, da je bila ideologija vseskozi prisotna v času njunega srednješolskega in univerzitetnega izobraževanja v obliki raznih interesnih dejavnosti, interpretacijah nekaterih dogodkov in učnih načrtih. Kot nekdanji ravnatelj podobno omenja tudi g. Rojc. Gospod Medved in gospod Škorjanec sta poučevala zgodovino v času SFRJ in potrjujeta, da se je takratna interpretacija zgodovine bistveno razlikovala od današnje, gospod Rojc pa je ob poučevanju samoupravljanja s temelji marksizma in sociologije dejal, da se je drugačna državna ureditev opazila pri pouku. Poleg njih pa tudi izkušeni poznavalci šolstva na Slovenskem, dr. Medveš, dr. Gabrič in mag. Okoliš trdijo, da je oblast nedvomno posegala v srednješolsko izobraževanje in poudarjajo odločilen pomen politike na plan stroki, pri pisanju šolske zakonodaje. Ob tem mi dr. Medveš in dr. Gabrič navajata dve različni definiciji t. i. »prikritega kurikuluma«, po prvi ta predstavlja učiteljevo delovanje v nasprotju z direktivami šolskih oblasti, medtem ko ga druga predstavlja kot še dodatna, nenapisana pravila, ki so jih učitelji morali upoštevati (določene tabu teme).

Poleg intervjuvanja sem v Zgodovinskem arhivu Celje v fondu Gimnazije Celje - Center pregledoval letna poročila, poročila ob koncu šolskega leta, statute in učne načrte iz časa prejšnje države. Iz njih sem razbral več dokazov prisotnosti drugačne ideologije, kot je prisotna danes. V praktičnem delu naloge sem izpisal veliko primerov, ki so

odkrito nakazovali ideološko usmerjenost v izobraževalnem procesu. Iz priloženih predmetnikov je razvidno, da so takratni dijaki na urniku imeli predmete, ki danes niso več na urnikih in so bili večinoma ideološko usmerjeni, česar sem bom podrobneje dotaknil v sedmi hipotezi. Poleg teh predmetov so bili ideološko orientirani tudi predmeti, ki so ostali na urniku, o katerih bom več povedal v šesti hipotezi. Dijakom so bile poleg rednega pouka ponujene tudi obšolske dejavnosti z ideološko podlago. Na šoli je delovala OO ZKS, v kateri so bili združeni dijaki in zaposleni, ki so bili člani ZKS. V letnih poročilih lahko razberemo, da so na šoli delovale tudi organizacije, kot so odbor za SLO, ZSMS, SZDL ... izhajalo pa je tudi glasilo BILTEN MARKSISTIČNEGA KROŽKA. Pisci letnih poročil niso skrivali prepričanj, da je cilj šolstva v SFRJ vzgojiti »novega, socialističnega, delovnega človeka« in poskrbeti tudi za njegovo politično usmeritev. Poleg vseh sledi socialistične/marksistične ideologije v letnih poročilih lahko opazimo, da je vsaj v šolskih letih 1977/78 in 1978/79, za kateri imam podatke, Pedagoški šolski center moral Zavodu SR Slovenije za šolstvo poročati o svoji uspešnosti pri približevanju marksistične ideologije. Dispozicija, ki je to od vzgojno-izobraževalnih ustanov zahtevala, je priložena v prilogi. Kljub temu da se je v letnih poročilih in poročilih ob koncu šolskega leta izrazito kazala prisotnost ideologije, te ni bilo tako očitno razbrati iz statuten obravnavane šole iz let 1965 in 1969, kot bi veljalo pričakovati za večje ideološke pritiske. V statutih sem namreč le zasledil, da je pogoj za ravnateljstvo, da je posameznik »moralno neoporečen«, kar si lahko predstavljamo na več načinov. V njih sem opazil tudi, da so bili državni prazniki delno drugačni in drugače praznovani kot danes. Prisotnost ideologije je bilo zaznati tudi ob analizi učnega načrta za učiteljsišče, saj so v njem napisane teme, obravnavane pri učnih predmetih, ki nedvomno nosijo politično ozadje.

Prvo hipotezo tako lahko POTRDIM, saj sem ob pridobivanju mnenj več intervjuvancev in pregledu arhivskega gradiva lahko ugotovil, da je bilo v srednješolskem izobraževanju prisotnih veliko elementov socialistične oz. marksistične ideologije.

- 2. Dijaki v drugi Jugoslaviji niso čutili ideološkega pritiska in pristranskega podajanja snovi, medtem ko so ga profesorji, ki so takrat poučevali, opazili.**

Resničnost te hipoteze sem ugotavljal predvsem z intervjuvanjem šolnikov, ki so v času SFRJ poučevali in se tudi šolali. Da bi pridobil več informacij z različnih zornih kotov, sem gospodu Škorjancu, gospodu Medvedu in gospodu Rojcu postavil podobna vprašanja glede njihovih izkušenj s šolanjem in poučevanjem.

Intervjuvanci odgovarjajo, da se danes zavedajo, da so bili v času srednješolskega izobraževanja deležni enostranske obravnave snovi in več ideološke pristranskosti zlasti pri nekaterih predmetih, kot sta npr. zgodovina in slovenščina. Ob njih omenjata, da sta na urniku imela še ostale predmete, ki so vključevali ideološko podlago. To so bili obramba in zaščita oz. predvojaška vzgoja, osnove tehnike in proizvodnje ter samoupravljanje s temelji marksizma. Poudarjajo pa, da se tega takrat, ko so bili dijaki niso (preveč) zavedali oz. se kot dijaki za ideologijo niso preveč zmenili. V tistih letih so ideološko orientirane pokazatelje jemali kot nekaj čisto normalnega, vsakdanjega in v njih niso prepoznali prisotnosti ideologije, kot jo lahko prepoznajo danes s svojimi razširjenim znanjem o prejšnji državi in izkušnjami, ki so si jih pridobili. Njihov odnos zelo dobro ponazarja stavek, ki ga je g. Jože Škorjanec izrekel ob intervjuvanju, potem ko je povedal, da mu je bila zaradi šolskega uspeha dodeljena Titova štipendija:

»Za naju je ta predstavljala štipendijo, ki nosi Titovo ime, ne pa neko obliko vsiljevanja ideologije.«

Med drugim g. Rojc omenja, da danes opaža prisotnost drugačne državne ureditve in vladajoče ideologije. Iz njegovih odgovorov pa sem dobil občutek, da se tudi njemu kot šolniku srednje šolstvo ni zdelo ideološko naravnano. Meni namreč, da lahko v retrospektivi pove, da je v šolstvu v času SFRJ poznalo ideološko vmešavanje politike, ob čemer ni čutil nikakršnega političnega pritiska ali nadzora s strani države. V spominih iz let poučevanja v prejšnji državi g. Škorjanec in g. Medved potrjujeta opazanje prisotnosti ideologije, še posebej pri interpretaciji zgodovine. Navajata, da sta med poučevanjem moderne zgodovine, v nasprotovanju s smernicami učnega načrta, zgodovino interpretirala nepristransko, torej predstavila stališča obeh taborov v državljanski vojni med Slovenci.

Drugo hipotezo POTRJUJEM, saj je bilo iz odgovorov intervjuvancev mogoče zaznati, da se kot dijaki ideoloških pritiskov niso zavedali, kot učitelji pa so se jih.

3. Hora legalis ni imela zakonske podlage, bila je le nenapisano pravilo.

Ob intervjuvanju znanih raziskovalcev šolstva na Slovenskem sem pridobil bistveno več informacij o hori legalis in si izoblikoval njeno definicijo.

Hora legalis je pravilo, ki je na Slovenskem stopilo v veljavo že pred šolsko reformo Marije Terezije, ko je imela šolstvo pod nadzorom Cerkev.

Pravilo je prepovedovalo zadrževanje dijakov na prostem od večera (po spominu intervjuvancev od devete ali desete ure zvečer) do jutranjih ur. Po mnenju poznavalcev slovenskega šolstva je bilo to pravilo nek poskus vplivanja šole na učence izven pouka, saj se je šola čutila odgovorno za dijake tudi zunaj nje. S horo legalis so poskušali preprečiti dijakom, da bi ponočevali in prevzeli negativne navade ter zanemarjali učenje. Dr. Medveš takole pojasnjuje razlog za njen obstoj: »Da je okolje za razvoj osebnostne integritete zelo nespodbudno in da mora zato koncept šole delovati na principu odgovornosti do otroka in skrbeti tudi za tisto, kar se dogaja izven šole.«. Po mnenju intervjuvanih raziskovalcev šolstva je omenjeno pravilo v nekdanji Avstro-Ogrski imel zakonsko podlago, medtem ko je v drugi Jugoslaviji ni imelo. Dr. Medveš dodaja, da hora legalis najverjetneje res ni bila uzakonjena, je pa bila napisana v upravnih redih vzgojno-izobraževalnih ustanov, ki so jo prakticirale. Večina intervjuvancev meni, da je hora legalis dosegla svoj namen, saj je preprečevala ponočevanje in prisilila dijake, da ponotranjijo nek red in disciplino.

Vsi intervjuvanci so enakega mnenja, torej, da v prejšnji državi hora legalis ni imela zakonske podlage, zato lahko **tretjo hipotezo POTRJUJEM**.

4. Večina intervjuvancev nasprotuje ideološkemu vmešavanju politike v šolstvo.

Četrta hipoteza se nanaša na vprašanje: »Ali se Vam zdi sporno, da oblast ideološko posega v šolski sistem?«, ki je bilo zastavljeno intervjuvanim. Večina se jih do vprašanja ni neposredno opredelila, z izjemo mag. Okoliša in g. Škorjanca, ki ideološkem vmešavanju v šolstvo izrecno nasprotujeta. Ostali intervjuvanci so zavzeli previdnejše stališče in dejanju ne nasprotujejo ob upoštevanju določenih meja in zagotovljeni pluralnosti. Ne glede na svoj pogled na problematiko vsi intervjuvani

menijo, da se v času šolanja dijaki moralno izoblikujemo in formiramo svojo osebnost, za kar je potrebna pluralnost in ne enostranska indoktrinacija.

Četrto hipotezo zato ZAVRAČAM, saj večina intervjuvanih ni zavzela nasprotujočega stališča.

5. Današnja Gimnazija Celje - Center je v času druge Jugoslavije (ko se je imenovala Učiteljišče oz. Pedagoški šolski center oz. Srednja pedagoška šola) poleg pouka ponujala razne ideološko orientirane obšolske dejavnosti.

Ob pregledu letnih poročil iz časa druge Jugoslavije sem v njih našel poročila o obšolskih dejavnostih, ki nakazujejo na ideološko indoktrinacijo dijakov. V poslopju današnje Gimnazije Celje-Center so dijakom poleg rednega pouka ponujali tudi izbirne krožke z ideološkim ozadjem.

Eden takšnih je bil marksistični krožek, ki se je, kot že ime pove, ukvarjal s proučevanjem marksističnih del, približevanjem politične ideologije in, kot navaja prof. Rojc, so dijaki samoiniciativno pripravljali predstavitve določenih tem in sodelovali v razpravah z uglednimi in strokovnimi političnimi kadri iz občine, regije in republike. Ideološko podlago je imel tudi Klub OZN. V prvih letih svojega delovanja se je posvečal predvsem temam, povezanih z zunanjo in notranjo politiko držav vzhodnega bloka, skozi čas pa so obravnavane teme dobivale bolj teme svetovnih razsežnosti. V letnih poročilih lahko zaznamo tudi krožek, ki se je imenoval mladi komunisti in se je povezoval z osnovno organizacijo ZKS na šoli. Poleg omenjenih krožkov so na šoli delovali tudi politične organizacije, ki so pripadale takrat edini dovoljeni ideološki struji, torej socializmu. Na šoli so delovali odbor za SLO, ZSMS, SZDL ...

Peto hipotezo POTRJUJEM.

6. Ideološka usmerjenost se je občutno kazala pri poučevanju slovenščine in zgodovine.

Po opravljenih intervjujih sem ugotovil, da je bila slovenščina dokaj ideološki predmet, saj se je pri obravnavanju literature veliko več pozornosti namenjalo pisateljem bližje socialistični ideološki struji. V povojni književnosti so se občutno bolj obravnavala dela partizanskih piscev in dela, ki so slavila dosežke NOB. Več intervjuvancev je opozorilo na primer obravnavanja pesmi Karla Destovnika – Kajuha in Franceta Balantiča. Slednji je namreč med drugo svetovno vojno pripadal domobranskim četam, Kajuh pa partizanskim, zato so Kajuheve pesmi bile obravnavane v šolah, medtem ko so bile Balantičeve tabu. S tem primerom je zelo dobro prikazano, kakšne razlike so bile prisotne v obravnavanju literature pri slovenščini. Učni načrt za učiteljske iz leta 1957 pri slovenščini npr. ne predvideva obravnave Biblije. Zelo velik delež obravnavanih besedil pa predstavljajo avtorji iz drugih republik Jugoslavije.

V intervjuju z vsemi petimi zgodovinarji sem dobil potrditev, da je bila zgodovina predstavljena enostransko, z zornega kota tedanjih oblasti. Pri pouku se je slavilo dosežke NOB in partizanskega gibanja, ob enem pa se o partizanskih zločinih in povojnih pobojih ni govorilo. Pri letnih poročilih o materialnem stanju zgodovinskega aktiva lahko opazimo, da je bilo največ dostopnega učnega gradiva za obdobje NOB in Titovega življenja. Jasno je, da zaradi počasnejšega razvoja tehnologije gradiva iz starejših obdobj ni bilo na pregled, je pa zanimivo, da so v poročilu omenjali le tisto, ki se je nanašalo na NOB in Tita. Učitelja Škorjanec in Medved navajata, da sta tudi v času študija bila deležna pristranske razlage nekaterih dogodkov v zgodovini. Tudi učni načrt je bil sestavljen pristransko, a sta ga, tako pravita, tudi prekršila, da bi dijakom podala čimbolj objektivno podobo preteklosti. To potrjuje moje predvidevanje, da je v šoli obstajal tudi prikriti kurikulum in da so bili vsaj nekateri dijaki v prejšnji državi vseeno deležni vsaj delno nepristranske interpretacije zgodovine in so si tako lažje oblikovali svoje lastno mnenje.

Na podlagi več dokazov v letnih poročilih in odgovorov v intervjujih lahko šesto hipotezo **POTRDIM**.

7. Predmeti, ki jih danes nimamo več na urniku, so bili ideološko obarvani.

Po pregledu predmetnikov v letnih poročilih šole in njihovem primerjanju z današnjimi lahko opazim, da so dijaki poleg predmetov, ki jih imamo na urniku danes, v času druge

Jugoslavije imeli na urniku še predvojaško vzgojo oz. obrambo in zaščito ter samoupravljanje s temelji marksizma, ki se je razvil iz predmeta temelji državne ureditve FLRJ, ki je skozi leta spreminjal imena (temelji družbene ureditve, uvod v sociologijo s temelji družbene ureditve, sociologija in družbena ureditev SFRJ). Že sama imena predmetov nakazujejo na njihovo ideološko orientiranost, učni načrt pa to le potrjuje. Iz spletnih virov in intervjujev sem razbral, da je bil predmet obramba in zaščita ali pogovorno kar predvojaška vzgoja ideološko orientiran predmet, saj je poleg strelskih vaj v praksi vseboval tudi teoretično podlago, ki je temeljila na socialistični miselnosti. Predmet temelji državne ureditve FLRJ, ki se je razvil v samoupravljanje s temelji marksizma, pa je bil izključno ideološki predmet, saj so vse teme, ki so bile predvidevane v učnem načrtu, ideološko obarvane. Učni načrt za ta predmet iz leta 1957 se nahaja tudi v prilogah 11, 12 in 13.

Po učnem načrtu in intervjujih sodeč lahko sedmo hipotezo **POTRDIM**.

9 ZAKLJUČEK

Skozi zgodovino lahko opazimo, kako pomembna interesna sfera vsake oblasti je šolstvo, še posebej, če je ta avtoritarna. Po drugi svetovni vojni je v nekdanji Kraljevini Jugoslaviji prišlo do komunističnega prevzema oblasti in vzpostavitve enopartijskega avtoritarnega sistema. Država se je sprva imenovala Federativna ljudska republika Jugoslavija, kasneje pa se je preimenovala v Socialistično federativno republiko Jugoslavijo. Ker je vsaki vladajoči stranki, ne samo avtoritarni, kot je bila KPJ oz. ZKS, v interesu, da ostane na oblasti, se je tudi ta na različne načine – tudi s šolstvom – trudila utrditi vladajoč položaj. Jasno je, da je za ohranitev oblasti nujna vzgoja novega človeka, ki je podpornik socialistične oblasti, v katero ne dvomi in se ji podreja.

Z reformiranjem šolstva se je oblast lotila vzgajanja nove generacije, ki bi jo podpirala in ji pomagala ostati na oblasti. Želela je izkoreniniti »stare, nazadnjaške« vrednote in otrokom privzgojiti vrednote delovnega, naprednega, socialističnega človeka. S tem namenom je komunistična stranka po prevzemu oblasti začela z uvajanjem svoje ideologije v šolski sistem. Oblast jo je vpeljevala spretno, tako da so jo mnogi jemali kot samoumevno. Njene sledi so prisotne v letnih poročilih vzgojno-izobraževalnih ustanov, učnih načrtih, učbenikih ... najopaznejšo sled pa je ideologija pustila na dijakih.

Poleg še danes obstoječih pravil je bila v času prejšnje države spoštovana hora legalis. To je pravilo, ki je dijakom prepovedovalo zadrževanje na javnih mestih med dvema natančno določenima urama. Po ustnih virih je bil to ukrep, ki je veljal predvsem za dijake v večjih mestih. Omenjeno je bilo, da je v skrajnih primerih njegovo kršenje pripeljalo do izključitve dijaka iz šole. Nadzor nad spoštovanjem tega pravila oz. norme pa so izvajali profesorji.

V raziskovalnem procesu sem opravil šest intervjujev in preživel kar nekaj časa v Zgodovinskem arhivu Celje ter s tem poglobil svoje poznavanje o šolstvu v prejšnji državi in ideološkem vmešavanju države vanj. Pred začetkom pisanja praktičnega in teoretičnega dela naloge ter izvajanjem intervjujev sem si postavil naslednje hipoteze, ki sem jih ob z razpravo bodisi potrdil, bodisi ovrgel:

Prva hipoteza: Oblast je ideološko vplivala na srednješolski pouk; **potrjena.**

Druga hipoteza: Dijaki v drugi Jugoslaviji niso čutili ideološkega pritiska in pristranskega podajanja snovi, medtem ko so ga profesorji, ki so takrat poučevali, opazili; **potrjena**.

Tretja hipoteza: Hora legalis ni imela zakonske podlage, bila je le nenapisano pravilo; **potrjena**.

Četrta hipoteza: Večina intervjuvancev nasprotuje ideološkemu vmešavanju politike v šolstvo; **zavrnjena**.

Peta hipoteza: Današnja Gimnazija Celje - Center je v času druge Jugoslavije (ko se je imenovala Učiteljsišče oz. Pedagoški šolski center oz. Srednja pedagoška šola) poleg pouka ponujala razne ideološko orientirane obšolske dejavnosti; **potrjena**.

Šesta hipoteza: Ideološka usmerjenost se je občutno kazala pri poučevanju slovenščine in zgodovine; **potrjena**.

Sedma hipoteza: Predmeti, ki jih danes nimamo več na urniku, so bili ideološko obarvani; **potrjena**.

Delo v arhivu in intervjuvanje sta dokazala, da želja po indoktriniranju učencev v socialistični Jugoslaviji sploh ni bila prikrita. Več člankov in poročil kaže na to, da so pedagoški delavci stremeli k oblikovanju nove, socialistične generacije in to v letna poročila tudi zapisali. Svoje uspehe pri tem so ravnatelji vzgojno-izobraževalnih ustanov morali poročati tudi Zavodu SR Slovenije za šolstvo, ki je to zahteval v poročilu ob koncu vsakega šolskega leta. Kljub temu da je bilo v letnih poročilih opaznih veliko ideoloških elementov, teh v Statutu pretirano ni bilo opaziti.

Ker sem želel dobiti informacije še iz prve roke, sem s pomočjo mentorice navezal stike z nekdanjimi dijaki in profesorji ter uglednimi poznavalci šolstva, ki so z mano delili svoje spomine, izkušnje in ugotovitve. Intervjuji so mi predvsem razširili poznavanje o hori legalis. Ta je namreč bila v veljavi že iz časov Habsburške monarhije, ko je imela pred uveljavitvijo terezijanske šolske reforme nadzor nad šolstvom Cerkev. Šola se je v tistih časih počutila odgovorno za dijake med poukom in po njem, zato je s horo legalis poskušala učencem preprečiti, da bi se nalezli negativnih navad, kot je ponočevanje, in zanemarjali učenje. V času Avstro-Ogrske je imelo pravilo zakonsko podlago in kršitelje je doletela disciplinska kazen, v skrajnem primeru tudi izključitev iz šole.

Z raziskovalno nalogo sem želel dokazati, kako pomembno je neodvisno in pluralno šolstvo, ki ga Slovenci v preteklosti nismo bili deležni. Ideologija je bila namreč v prejšnji državi prisotna v preveliki meri, kar je onemogočalo hitrejši tako gospodarski kot družbeni napredek. Res je, da so bili ideološki pritiski na šolstvo manjši kot v ostalih zveznih republikah druge Jugoslavije in neprimerljivo manjši kot v ostalih državah vzhodnega bloka, a je bil vseeno tako opazen. To spodbuja k premisleku, kako nepredstavljivo močni so morali biti ideološki pritiski drugod. Raziskava prav tako odpira debato o tem, koliko, če sploh, lahko ideologija vpliva na šolstvo.

10 PRILOGE

Priloga 1: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1957/57

PREDMETNIK ZA UČITELJIŠČA					
Predmeti:	I.	II.	III.	IV.	V.
Uvod v filozofijo	—	—	—	2	2
Etika	—	—	2	—	—
Obča pedagogika in didaktika	—	—	2	2	—
Zgodovina pedagogike	—	—	—	—	2
Pedagoško psihološke vaje	—	—	—	—	2 vaje
Psihologija z logiko	—	—	3	—	—
Pedagoška psihologija	—	—	—	2	—
Metodika	—	—	—	2	—
Šolsko delo	—	—	—	3	6 vaje
Slovenski jezik	4	4	4	4	4 seminar
Srbski in hrvatski jezik	2	3	—	—	—
Tuji jeziki	2	2	2	2	2
Zgodovina	3	2	2	2	2 delno zg-zg seminar
Temelji družb. in drž. ureditve FLRJ	—	—	—	—	3
Zemljepis	3	2	2	2	—
Matematika	4	3	2	—	2 seminar
Prirodopis	2	2	2	2	—
Kemija	2	2	—	—	3 seminar
Fizika	2	2	2	—	—
Higiena	—	—	—	—	2
Petje	2	2	2	2	1
Glasba	1	1	1	2*	3*
Risanje in lepopis	2	2	2	2	—
Telesna vzgoja	3	3	3	3	1
Predvojaška vzgoja	—	2	2	2	—
Ročno delo	—	2	2	—	—
	32	34	35	36	36

* V tretjem in petem letniku kandidati lahko namesto glasbe poljubno izbirajo med telesno vzgojo, kulturno prosvetno dejavnostjo, tehniko in gospodarstvom.

Slika 5: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1957/57 (SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljišča v Celju za šolsko leto 1957-58. 30. 1. 2023)

Priloga 2: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1959

PREDMETNIK ZA UČITELJIŠČE					
Predmeti po razredih	I	II	III	IV	V
Uvod v filozofijo z etiko	—	—	—	2	3
Obča pedagogika, didaktika	—	—	2	—	3
Seminar pedag. predmeta — zg. pedag.	—	—	—	—	3
Obča psihologija z logiko	—	—	3	—	—
Mladinska, pedag. psihologija	—	—	—	2	2
Metodika	—	—	—	3	4
Šolsko delo	—	—	—	3	5
Slovenski jezik s književnostjo	5	5	4	3	5
Srbohrvatski jezik	2	2	—	—	—
Tuji jezik	4	4	2	2	2
Zgodovina	3	2	3	2	—
Temelji družbene ureditve	—	—	—	2	—
Zemljepis	3	2	2	2	—
Matematika	4	3	3	2	2
Prirodopis	2	2	2	2	—
Kemija	2	2	2	—	—
Fizika	—	3	2	2	—
Higiena	—	—	—	—	2
Nauk o glasbi	2	2	2	2	2
Glasbilo	1	1	1	—	—
Risanje	3	2	2	2	—
Telesna vzgoja	3	3	3	2	2
Predvojaška vzgoja	—	—	2	2	—
Tehnična vzgoja	2	2	2	—	—
Šolska administracija	—	—	—	—	1
	36	35	37	35	36

Opomba:
V predmetniku ni zajeto zborovsko petje, ki je bilo za vse dijake obvezno. Razen tega so bile po skupinah organizirane fizikalne, biološke in kemijske vaje za vsakega dijaka v skupinah enkrat na mesec po 1 uro. Obvezno je bilo tudi grupno poglobljanje (glasba, telesna vzgoja, gospodinjstvo, dramatika itd.) za delo na terenu in sicer v 2. letniku 2 uri, v 3. letniku 1 uro in v 4. letniku 2 uri.
Ta predmetnik je bil v veljavi od leta 1959. V 5. letniku se je do leta 1962 vsak dijak posebej pripravil za pouk dveh predmetov na višji stopnji osnovne šole po 7 ur tedensko. Zato je bilo v tem času število ur za nekatere predmete v 5. letniku skrajšano.

PREDMETNIK ZA GIMNAZIJO PEDAGOŠKE SMERI					
Predmeti po razredih	I.	II.	III.	IV.	Vseh ur
Slovenski jezik s književnostjo	4	4	4	5	17
Zgodovina	3	3	3	3	12
Uvod v sociologijo s temelji družbeno-politične ureditve	—	—	2	2	4
Temelji filozofije	—	—	—	2	2
Psihologija	—	—	—	2	2

Slika 6: Predmetnik za učiteljišče iz leta 1959 (SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967-1968 in ob 20-letnici učiteljišča v Celju. 30. 1. 2023)

Priloga 3: Predmetnik za gimnazijo pedagoške smeri iz leta 1959

Predmeti po razredih	I.	II.	III.	IV.	Vseh ur
Likovna vzgoja	2	2	2	1	7
Glasbena vzgoja z instrumentom	2 $\frac{1}{4}$	2 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{4}$	1	7
Prvi tuji jezik	4	3	3	3	13
Drugi tuji jezik ali latinščina	3	2	2	3	10
Geografija	2	2	2	2	8
Matematika	4	4	3	4	15
Fizika z astronomijo	—	3	3	4	10
Kemija	2	3	2	—	7
Biologija z geologijo	4	2	3	—	9
Tehnična vzgoja z delom v proizvodnji	2	2	1	—	5
Telesna vzgoja	3	3	2	2	10
Predvojaška vzgoja	—	—	2	2	4
	35 $\frac{1}{4}$	35 $\frac{1}{4}$	35 $\frac{1}{4}$	36	142

(Pri glasbeni vzgoji je za individualni pouk instrumenta določenih 15 minut. — Za delo v proizvodnji je določenih 14 dni).

Slika 7: Predmetnik za učiteljske iz leta 1959 (SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljske in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967-1968 in ob 20-letnici učiteljske v Celju. 30. 1. 2023)

Priloga 4: Predmetnik za šolsko leto 1968/69 in 1969/70

šole pri izrednem študiju, pravilniki in statut šole in drugo.

Sodelovanje učencev se je v organih upravljanja in pri reševanju raznih vprašanj dela in življenja šole najbolj uveljavilo pri sodelovanju na redovalnih konferencah, pri reševanju in obravnavanju disciplinskih prestopkov dijakov, pri programiranju dela dijaških organizacij in dela razrednih skupnosti, pri reševanju soc. vprašanj dijakov, pri

izvedbi raznih oblik rekreativnega življenja (plesi, izleti, športna tekmovanja), sodelovanju na roditeljskih sestankih, pri vodenju krožkov in dijaških organizacij ter zlasti še pri delu razrednih skupnosti učencev.

Delo organov upravljanja je teklo organizirano in po predvidenem delovnem načrtu. Na sejah je bila vedno zagotovljena sklepčnost.

PREDMETNIK ZA ŠOL. LETO 1968/69 IN 1969/70

Predmeti	Razredi				Vseh ur na teden
	I.	II.	III.	IV.	
Slovenski jezik s književnostjo	4	4	4	5	17
Zgodovina	3	3	3	3	12
Uvod v sociol. s	—	—	2	2	4
tem. družb. ureditve	—	—	—	3	3
Temelji filozofije	—	—	2	—	2
Psihologija	—	—	2	—	2
Likovna vzgoja	—	—	—	2	2
Osnove pedagogike	2	2	2	1	7
Glasbena vzgoja z instrumentom	3 1/4	2 1/4	1 1/4	1	7
Prvi tuji jezik	4	3	3	3	13
Drugi tuji jezik	3	3	2	2	10
Geografija	2	2	2	2	8
Matematika	4	4	3	4	15
Fizika z astronomijo	—	3	3	4	10
Kemija	2	3	2	—	7
Biologija z geologijo	4	2	3	—	9
Tehnična vzgoja	2	2	—	—	4
Telesna vzgoja	3	3	2	2	10
Predvojaška vzgoja	—	—	2	2	4
	36 1/4	36 1/4	36 1/4	36	142

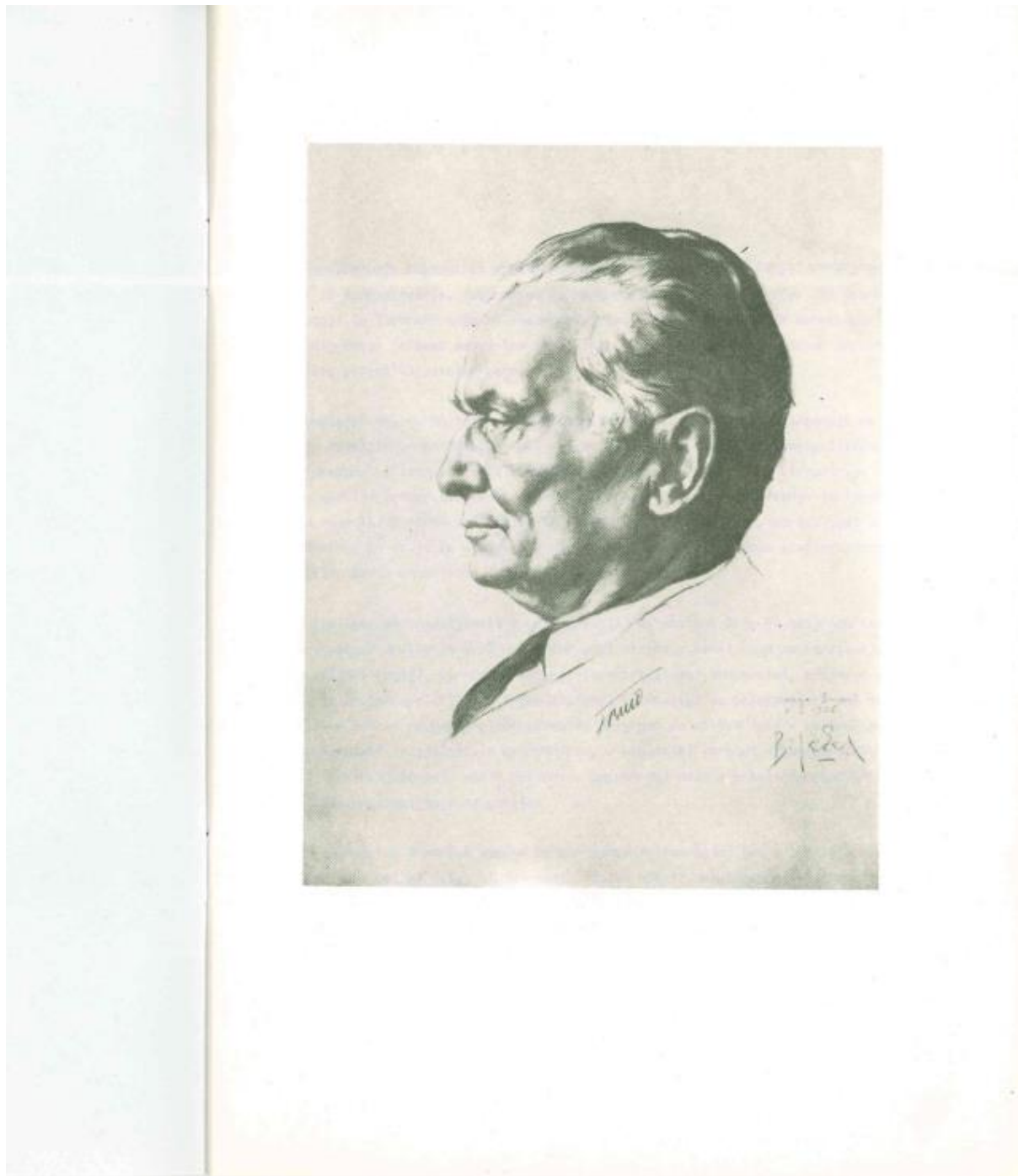
Vsak dijak ima po 1/4 ure instrumentalnega pouka od 1. do 3. r.

Učenci 3. r. imajo 14-dnevno proizvodno prakso.

Učenci 1. in 2. razreda opravijo tečaj smučanja in plavanja.

Nekateri profesorji so v posebnih urah poglobljanja pomagali učencem IV. razreda v pripravi za maturo.

Priloga 5: Ilustracija na notranji strani platnice Letnega poročila Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77, ki prikazuje profil Josipa Broza - Tita

Slika 9: Ilustracija na notranji strani platnice Letnega poročila Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77, ki prikazuje profil Josipa Broza- Tita. (SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77. 30. 1. 2023)

Priloga 6: Simbolična slika, ki deluje ideološko naravnano ob začetku članka prof. Mojce Utroša

Družbenopolitično in idejno oblikovanje mladih

Mlad človek, človek v svetu iskanj, možnosti, odlošitev in poti je gotovo tisti kapital, ki ga je treba s primernim pedagoškim delom pravilno in zdravo usmeriti v življenje. Vzgojiti ga v pravega graditelja samoupravnega socializma, v človeka, ki bo znal spoštovati delo in vse tiste moralno-politične vrednote, ki so jih priborile generacije pred njim, je gotovo ena najtežjih in hkrati najprijetnejših nalog, s katerimi se srečujemo na Pedagoškem šolskem centru. V želji, da dobijo mladi že v času šolanja ustrezno socialistično samoupravno usmeritev in da zapustijo center kot ljudje, ki bodo doživljali delo resnično kot inkarnacijo svojega bistva, je organiziranih vrsta izvenšolskih aktivnosti, ki dopolnjujejo samo pedagoško delo,

Eno najodgovornejših funkcij je tudi v tem šolskem letu uspešno opravila osnovna organizacija Zveze komunistov. Njeni člani so skrbeli za lastno idejnopolitično usposabljanje na študijskih sestankih, kjer so obravnavali aktualna svetovna družbenopolitična dogajanja (konferenca v Colombu, evrokomunizem), problematiko jugoslovanske družbene stvarnosti (manjšina na Koroškem, priprave na kongrese ZK) in problematiko dela in življenja na Pedagoškem šolskem centru (finančna problematika, splošni ljudski odpor, samouprava dijakov na šoli,...), vodili in vključevali mlade v Zvezo komunistov ter skrbeli za njihovo izobraževanje, izdelali program in poskrbeli za počastitev jubilejnih obletnic, za usmerjanje učencev v splošni

Slika 10: Simbolična slika, ki deluje ideološko naravnano ob začetku članka prof. Mojce Utroša.
(SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77. 30. 1. 2023)

Prilog 7: Predmetnika gimnazije pedagoške smeri in srednje vzgojiteljske šole iz leta 1957/76

PREDMETNIK GIMNAZIJE PEDAGOŠKE SMERI

Predmeti	I.	II.	III.	IV.
Slovenski jezik	4/4	4/3	4/3	4/4
Zgodovina	3/2	3/2	3/2	3/2
Sociologija in družbena ureditev SFRJ			1/2	2/2
Temelji filozofije				3/2
Pedagogika				2/2
Psihologija			2/2	
Likovna vzgoja	2/2	2/2	1/1	
Osnove umetnostne vzgoje				1/1
Glasbena vzgoja	2/2	2/2	1/1	
Angleški/nemški jezik	4/3	3/3	3/3	3/3
Ruski/francoski jezik	3/3	3/2	2/2	2/2
Geografija	2/2	2/2	2/1	2/1
Matematika	3/3	3/3	3/3	4/4
Fizika		3/2	3/2	3/3
Kemija	2/2	3/2	2/2	
Biologija	3/3	2/2	3/2	
Telesna vzgoja	3/2	2/2	2/2	2/2
Tehnična vzgoja	2/1	2/1		
Obramba in zaščita			2/2	2/2

PREDMETNIK SREDNJE VZGOJITELJSKE ŠOLE

Predmeti	I.	II.	III.
Pedagogika			2/2
Psihologija		2/2	2/1
Slovenski jezik	4/4	4/3	4/3
Angleški/nemški jezik	3/3	3/2	2/2
Zgodovina	2/2	2/2	2/1
Geografija	2/2	2/1	2/1
Matematika	3/3	3/3	
Fizika	2/2	2/1	2/2
Biologija	2/2	2/2	2/2
Kemija	2/2	2/1	
Higiena			2/1
Glasbena vzgoja	2/2	2/2	3/2
Zborno petje	1/1		
Likovna vzgoja	2/2	2/0	2/2
Oblikovanje	2/2	2/0	2/2
Telesna vzgoja	2/2	2/1	2/1
Ritmična vzgoja	2/2	2/1	1/1
Gospodinjstvo		2/1	2/2
Obramba in zaščita		2/2	3/2

Priloga 8: Predmetnika iz Letnega poročila PŠC iz šolskega leta 1977/78

PREDMETNIK GIMNAZIJE PEDAGOŠKE SMERI IN 1. RAZREDA USMERJENEGA IZOBRAŽEVANJA				
	I.	II.	III.	IV.
Slovenski jezik s književnostjo	4	3/3	4/3	4/4
Zgodovina	2	2/2	3/2	3/2
Sociologija	—	—	2/1	—
Samoupravljanje s temelji marksizma	2	2/2	—	2/2
Temelji filozofije	—	—	—	3/2
Pedagogika	—	—	—	2/1
Psihologija	—	—	2/2	—
Umetnostna vzgoja	2	—	—	1/1
Likovna vzgoja	—	2/2	1/1	—
Glasbena vzgoja	—	2/2	1/1	—
Angleški/nemški jezik	3	3/3	3/2	3/2
Ruski/francoski jezik	—	2/2	2/2	2/2
Geografija	2	2/1	2/1	2/1
Matematika	3	3/3	3/3	4/4
Fizika	2	3/2	3/2	3/3
Kemija	2	3/2	2/2	—
Biologija	2	2/2	3/2	—
Telesna vzgoja	2	2/2	2/2	2/2
Tehnična vzgoja - proizvodnotehnični pouk	2	2/1	—	—
Obramba in zaščita	2	—	—	2/2

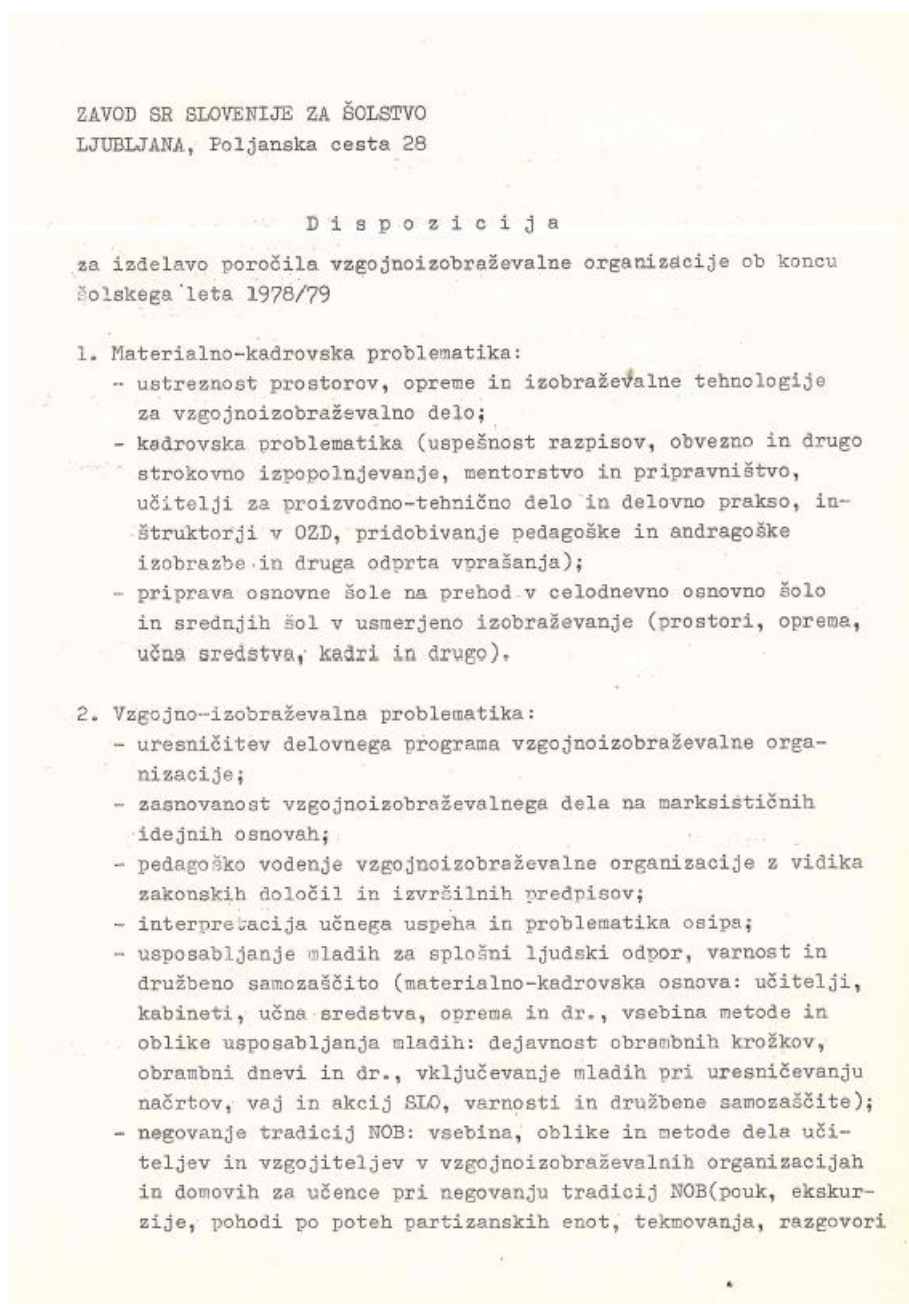
Razen navedenega imajo dijaki 2. in 3. letnika 1/4 ure tedensko instrumentalni pouk, dijaki 1. letnika 3 ure tedensko ruski/francoski jezik fakultativno in dijaki 2. letnika tečaj (skupaj 26 ur) obrambe in zaščite.

PREDMETNIK SREDNJE VZGOJ/TELJSKE ŠOLE				
	II.	III.	IV.	V.
Etika	—	—	—	2/1
Filozofija	—	—	2/2	—
Pedagogika	—	2/2	2/2	2/2
Predšolska pedagogika	—	—	5/5	6/5
Psihologija	—	2/2	2/2	2/2
Slovenski jezik s književnostjo	3/3	3/3	3/3	4/3
Angleški/nemški jezik	3/2	2/2	3/2	—
Samoupravljanje s temelji marksizma	2/2	—	—	2/2
Zgodovina	2/2	1/1	2/2	—
Geografija	2/2	2/1	2/2	—
Matematika	3/3	—	—	—
Biologija	2/2	2/2	2/1	—
Kemija	2/1	—	—	—
Fizika	2/1	2/2	—	—
Higiena	—	2/1	—	2/2
Gospodinjstvo	2/1	2/2	—	3/3
Glasbena vzgoja z metodiko	2/2	3/2	2/2	2/1
Likovna vzgoja z metodiko	2/0	2/2	2/2	—
Oblikovanje	2/0	2/2	—	2/2
Telesna vzgoja z metodiko	2/1	2/1	2/2	2/2
Ritmčna vzgoja z metodiko	2/1	1/1	2/2	2/2

3. letnik je imel smučarski tečaj, dijakinja 2., 3., 4. in 5. letnika imajo po 1/4 ure tedensko instrumentalni pouk.

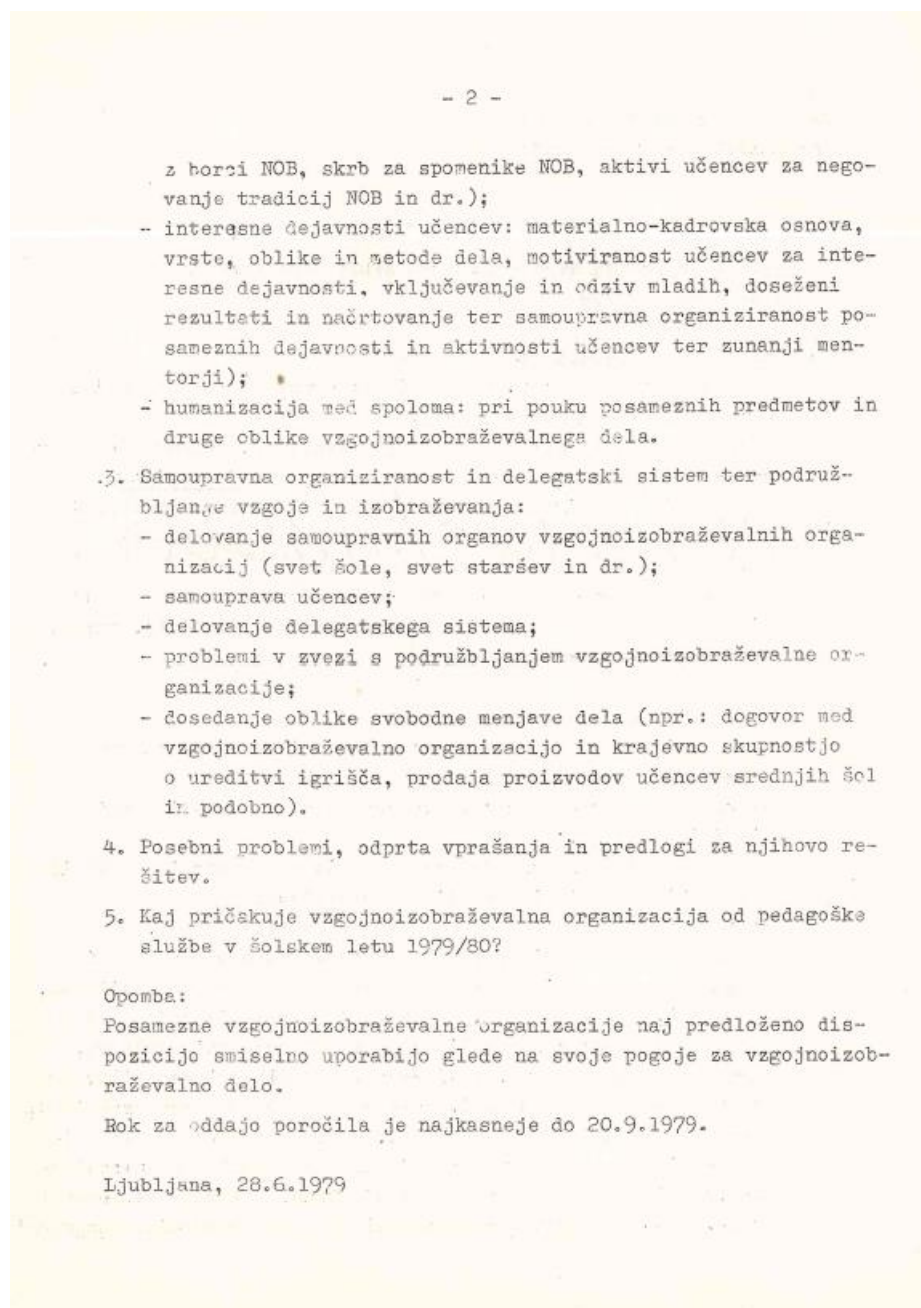
Stane Pirnat

Priloga 9: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojno-izobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79

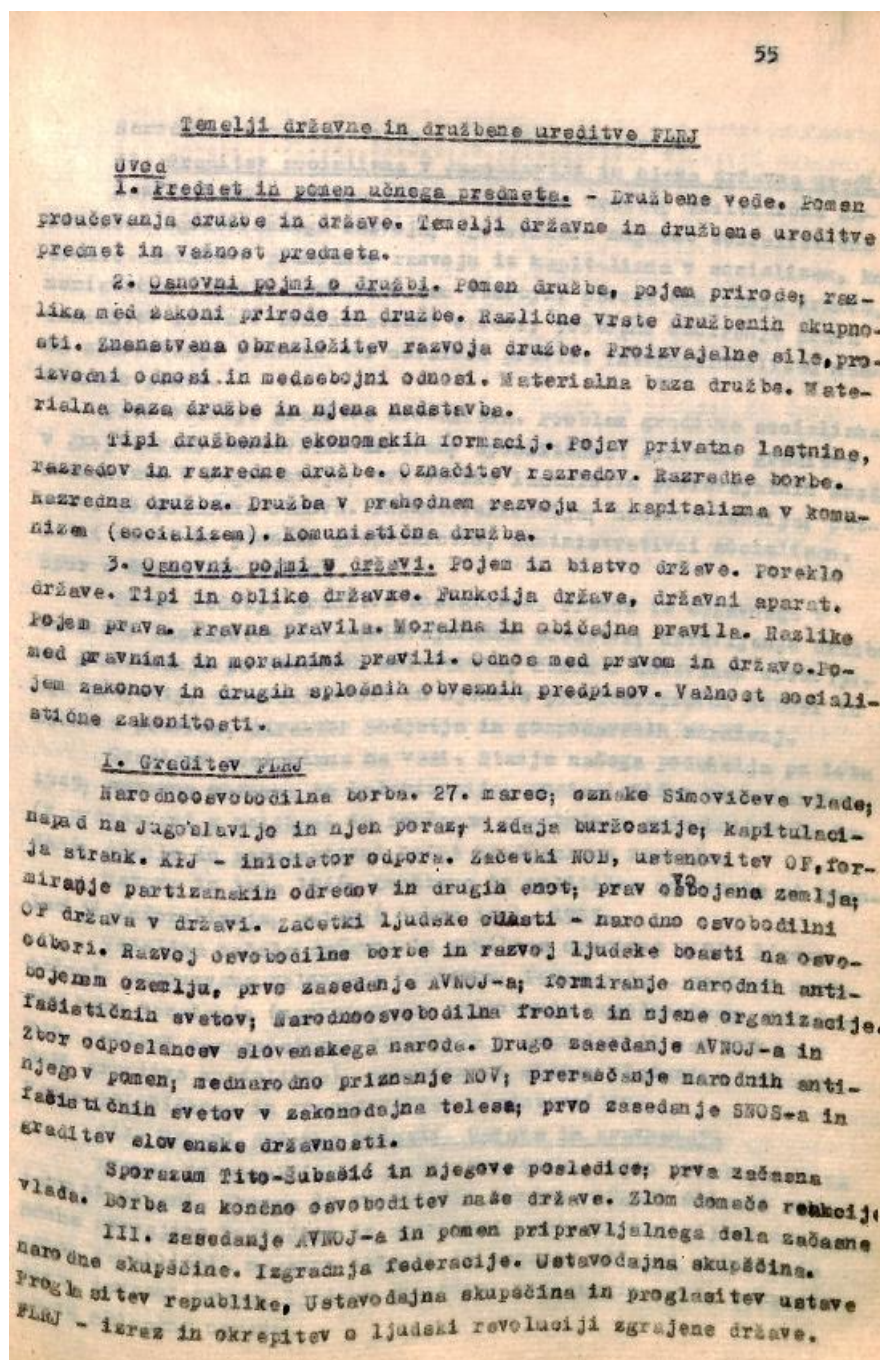
Slika 13: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojnoizobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79. (SI_ZAC/1126/005/003/00002,Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79. 4. 2. 2023)

Priloga 10: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojno-izobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79

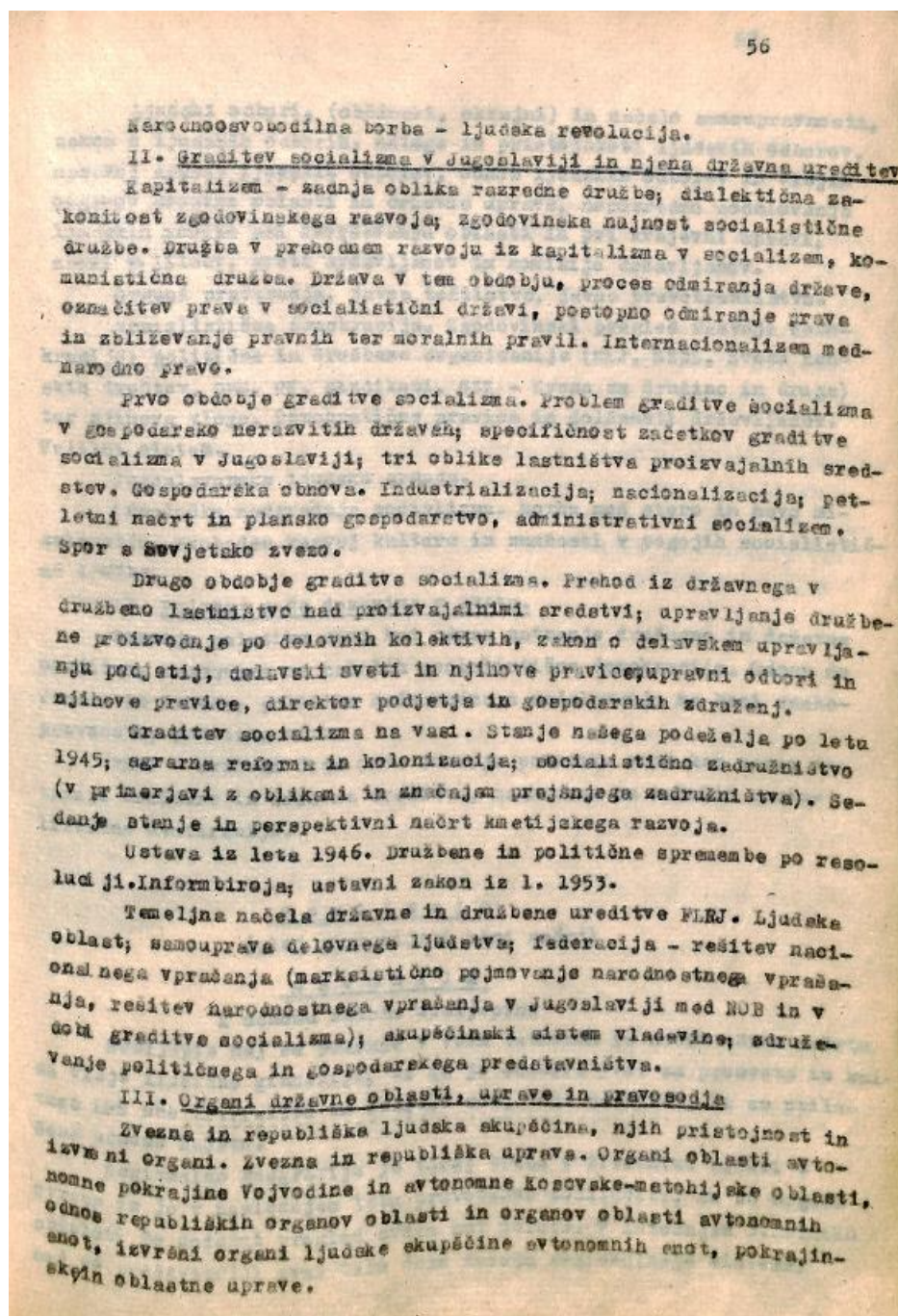
Slika 14: Dispozicija Zavoda za šolstvo, za izdelavo poročila vzgojnoizobraževalne organizacije ob koncu šolskega leta 1978/79. (SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79. 4. 2. 2023)

Priloga 11: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957

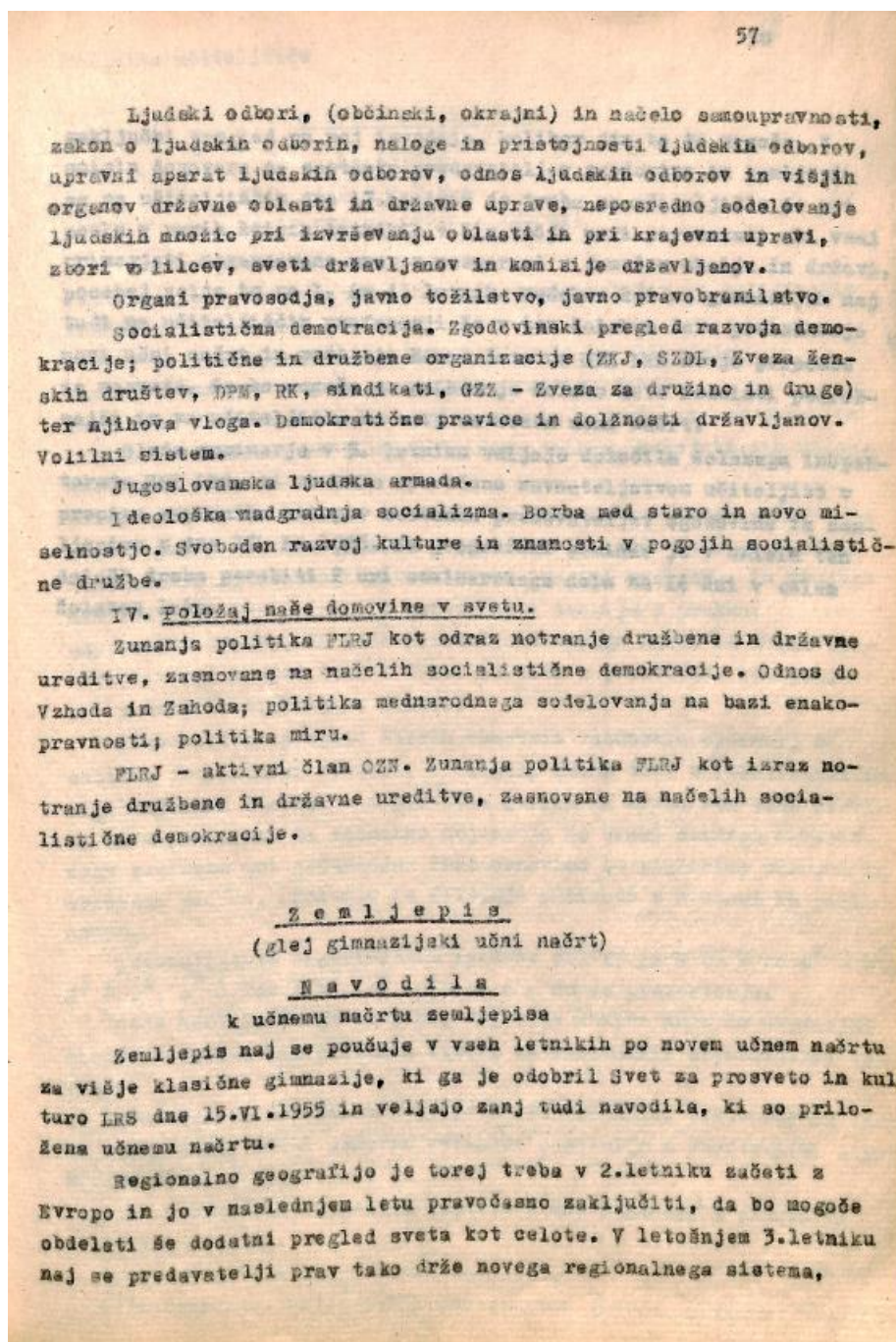
Slika 15: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957. (SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljske. 10. 2. 2023)

Priloga 12: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957

Slika 16: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957. (SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljske. 10. 2. 2023)

Priloga 13: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957

Slika 17: Učni načrt za predmet temelji državne in družbene ureditve FLRJ iz leta 1957. (SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljske. 10. 2. 2023)

Priloga 14: Seznam kratic, uporabljenih v raziskovalni nalogi.

AVNOJ – Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije

CK ZKS – Centralni komite Zveze komunistov Slovenije

ČSSR – Češkoslovaška socialistična republika

FDV – Fakulteta za družbene vede

FSPN – Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo

FLRJ – Federativna ljudska republika Jugoslavija

GCC – Gimnazija Celje – Center

JLA – Jugoslovanska ljudska armada

KPD – Kulturno prosvetno društvo

Kraljevina SHS – Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev

LR – Ljudska republika

NOB – Narodnoosvobodilni boj

Odbor za SLO – odbor za splošno ljudsko obrambo

OF – Osvobodilna fronta

OK ZMS – občinska konferenca Zveze mladine Slovenije

OO ZK PŠC – osnovna organizacija Zveze komunistov Pedagoškega šolskega centra

OO ZSMS – osnovna organizacija Zveze socialistične mladine Slovenije

OZN – Organizacija združenih narodov

OZNA – Oddelek za zaščito naroda

PŠC – Pedagoški šolski center

RK – Rdeči križ

SFRJ – Socialistična federativna republika Jugoslavija

SR – Socialistična republika

SRS – Socialistična republika Slovenija

UNRA – Uprava združenih narodov za pomoč in obnovo

VOS – Varnostna obveščevalna služba

ZB – Zveza borcev

ZDA – Združene države Amerike

ZDL – Zveza delovnega ljudstva

ZK – Zveza komunistov

ZKJ – Zveza komunistov Jugoslavije

ZKS – Zveza komunistov Slovenije

ZMS – Zveza mladine Slovenije

ZSMS – Zveza socialistične mladine Slovenije

ZSSR – Zveza sovjetskih socialističnih republik

11 LITERATURA IN VIRI

Literatura

1. Ciperle, J. in Vovko, A. Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987.
2. Čepič, Z. Titoizem in konec Jugoslavije. Prispevki za novejšo zgodovino, letnik 56, številka 2, str. 165-181. (citiran: 10. 2. 2023). Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-ZRSI9W2F>
3. Enciklopedija slovenske državnosti in ustavnosti. Nova univerza, 2023. (citiran: 21. 1. 2023). Dostopno na: <https://enciklopedija-osamosvojitve.si/clanek/jugoslavija/>
4. Gabrič, A. Šolska reforma 1953-1963. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2006.
5. Okoliš, S. Zgodovina šolstva na Slovenskem. Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 2008.
6. Repe, B. Podobe iz življenja Slovencev v prvih dveh desetletjih po drugi svetovni vojni, predavanje na seminarju za profesorje zgodovine, 13. april 1999, Zgodovina v šoli, 1999, št. 3-4, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, str. 21. (citiran 10. 2. 2023). Dostopno na: <https://www.sistory.si/11686/10023#page=20>
7. Slovenska kronika XX. stoletja: 1941-1995. Ljubljana: Nova revija, 1997.
8. Štih, P. et. al. Temelji slovenstva. 2. izd. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2021.

Viri

Arhivsko gradivo

1. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00001, Letno poročilo učiteljsišča v Celju za šolsko leto 1957–58.
2. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00002, Letno poročilo učiteljsišča in gimnazije pedagoške smeri za šolsko leto 1967-1968 in ob 20-letnici učiteljsišča v Celju.
3. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00003, Letno poročilo gimnazije pedagoške smeri za šolski leti 1968/69 in 1969/70.
4. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00004, Letno poročilo pedagoškega centra v Celju za šolska leta 1970–74.

5. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00006, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra Celje iz šolskega leta 1976/77.
6. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00005, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra 1975-76.
7. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/001/00007, Letno poročilo Pedagoškega šolskega centra iz šolskega leta 1977– 78.
8. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1123/005/001/00008, Letno poročilo ob štiridesetletnici učiteljišča – Srednje pedagoške šole v Celju.
9. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/003/00001, Poročilo ob koncu šolskega leta 1977/78.
10. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/005/003/00002, Poročilo ob koncu šolskega leta 1978/79.
11. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/007/001/00001, Statut učiteljišča v Celju.
12. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/007/001/00002, Statut gimnazije pedagoške smeri v Celju.
13. Zgodovinski arhiv Celje, SI_ZAC/1126/006/00001, Učni načrt za učiteljišče.

IZJAVA

Mentor/ica BARBARA ARZENŠEK v skladu z 20. členom Pravilnika o organizaciji mladinske raziskovalne dejavnosti »Mladi za Celje« Mestne občine Celje, zagotavljam, da je v raziskovalni nalogi z naslovom ŠOLSKI SISTEM katere avtorica/avtorji je/so IZIDOR SLAPNIK : V SLUŽBI VLADAJOČE STRANKE

- besedilo v tiskani in elektronski obliki istovetno,
- pri raziskovanju uporabljeno gradivo navedeno v seznamu uporabljene literature,
- da je za objavo fotografij v nalogi pridobljeno avtorjevo dovoljenje in je hranjeno v šolskem arhivu,
- da sme Osrednja knjižnica Celje objaviti raziskovalno nalogo v polnem besedilu na knjižničnih portalih z navedbo, da je raziskovalna naloga nastala v okviru projekta Mladi za Celje,
- da je raziskovalno nalogo dovoljeno uporabiti za izobraževalne in raziskovalne namene s povzemanjem misli, idej, konceptov oziroma besedil iz naloge ob upoštevanju avtorstva in korektnem citiranju,
- da smo seznanjeni z razpisni pogoji projekta Mladi za Celje.

Celje, 10.3.2023

Podpis mentorja

B. Arzenšek

Podpis odgovorne osebe

IS *Slapnik*